

04 (77) - 2024

ISSN 1991-0614
eISSN 2788-8762

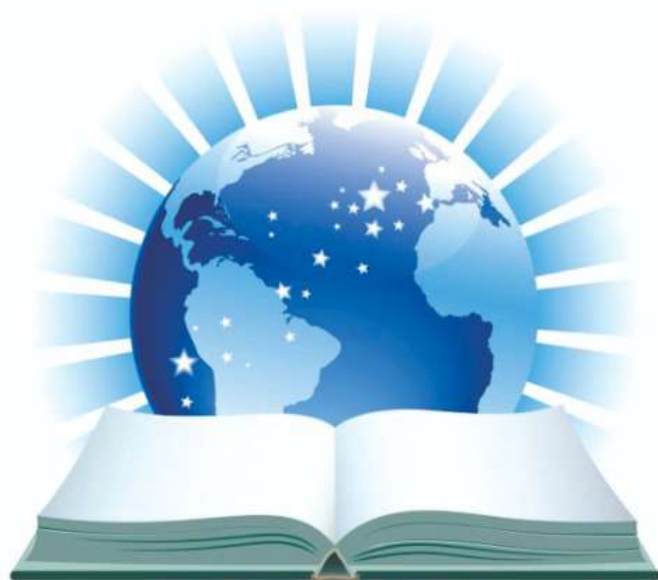
MARGULAN
UNIVERSITY

ҚАЗАҚСТАН

педагогикалық хабаршысы

педагогический вестник

КАЗАХСТАНА

ПАВЛОДАР

КеАҚ «Әлкей Марғұлан атындағы Павлодар педагогикалық университетінің»
ғылыми, ақпараттық-талдамалы журналы
Научный информационно-аналитический журнал
НАО «Павлодарский педагогический университет
имени Әлкей Марғұлан»

2004 жылдан шығады
Основан в 2004 году

**ҚАЗАҚСТАН
ПЕДАГОГИКАЛЫҚ
ХАБАРШЫСЫ**

**ПЕДАГОГИЧЕСКИЙ
ВЕСТНИК
КАЗАХСТАНА**

4(77)'2024

ҚАЗАҚСТАН ПЕДАГОГИКАЛЫҚ ХАБАРШЫСЫ
бұқаралық ақпарат құралын есепке қою туралы
КУӘЛІК
№9076-Ж

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНЫҢ МӘДЕНИЕТ, АҚПАРАТ ЖӘНЕ СПОРТ МИНИСТРЛІГІ БЕРГЕН
25.05.2008 ж.

РЕДАКЦИЯЛЫҚ АЛҚА

Бас редактор

Жилбаев Жанбол Октябрович – педагогика ғылымдарының кандидаты, профессор (Әлкей Марғұлан атындағы Павлодар педагогикалық университеті, Павлодар қ., Қазақстан)

Бас редактор орынбасары

Нурғалиева Айгерим Кажимуратовна – педагогика ғылымдарының докторы, профессор (Әлкей Марғұлан атындағы Павлодар педагогикалық университеті, Павлодар қ., Қазақстан)

Жауапты хатшы

Матаев Берик Айтбаевич – философия докторы (PhD), қауымдастырылғын профессор (Әлкей Марғұлан атындағы Павлодар педагогикалық университеті, Павлодар қ., Қазақстан)

Редакциялық алқа мүшелері

Аганина Құндыз Жамиевна – педагогика ғылымдарының докторы, профессор (Абай ат. Қазақ ұлттық педагогикалық университеті, Алматы қ., Қазақстан)

Лопаткин Владимир Михайлович – педагогика ғылымдарының докторы, профессор (Алтай мемлекеттік педагогикалық университеті, Барнаул қ., Ресей)

Мухтарова Шакира Мукашовна – педагогика ғылымдарының докторы, профессор (Е.А. Букетов ат. Қарағанды мемлекеттік университеті, Қарағанды қ., Қазақстан)

Отепова Гульфира Елюбаевна – тарих ғылымдарының докторы, профессор (Әлкей Марғұлан атындағы Павлодар педагогикалық университеті, Павлодар қ., Қазақстан)

Волохов Сергей Павлович – тарих ғылымдарының кандидаты, доцент (Алтай мемлекеттік педагогикалық университеті, Барнаул қ., Ресей)

Каримова Анара Еркеневна – тарих ғылымдарының кандидаты, доцент (Әлкей Марғұлан атындағы Павлодар педагогикалық университеті, Павлодар қ., Қазақстан)

Шоманова Жанат Кайроллиновна – техника ғылымдарының докторы, профессор (Әлкей Марғұлан атындағы Павлодар педагогикалық университеті, Павлодар қ., Қазақстан)

Шуджаул Мулк Хан – философия доктор PhD, қауымдастырылғын профессор (Каид-и-Азам университеті, Исламабад қ., Пакистан)

Шалғынбаева Кадиша Кадыровна – педагогика ғылымдарының докторы, профессор (Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті, Астана, Қазақстан)

Дончева Юлия – философия доктор PhD, профессор (Русе университеті, Русе қ., Болгария)

Техникалық хатшы: Г.С. Салменова

Журналдың басты тақырыптық бағыттары:
педагогика; психология; педагогтердің кәсіби даярлығының теориясы мен тәжірибесі;
педагогикадағы инновациялар; оқыту мен тәрбиелеудің заманауи технологиялары.

Жиілігі: жылына 4 нөмір

Мақалалар қазақ, орыс, ағылшын тілдерінде жарияланады.

ISSN 1991-0614
eISSN 2788-8762

© Әлкей Марғұлан атындағы Павлодар педагогикалық университеті

E.V. Grabinenko, S.S. Khamzina, D.A. Nurbaeva Problem-oriented approach in chemistry teaching and its influence on pupils' learning achievements	4
O.F. Sonmez, B.K. Akshulakova, T. Bircan Trends in postgraduate theses on children's rights in Turkey	20
Б.А. Матаев, А.К. Матаева, Л.М. Мұсатіла Болашақ педагогтерді кәсіби даярлау процесінде «мен» концепциясын қалыптастыру	34
Т.Н. Фомина, Р.М. Каримова, М.Н. Герлиц Влияние занятий по конструированию на сенсорное развитие ребенка дошкольного возраста	52
А.Д. Жомартова, А.Ж. Бахралинова, А.А. Илюбаева Мектепке дейінгі мекемедегі қоршаған ортамен таныстыруға арналған оқу-әдістемелік кешенді қолдану	70
Авторларға арналған ереже Правила для авторов	91

*E.V. Grabinenko*¹, *S.S. Khamzina*², *D.A. Nurbaeva*^{*2}

¹ *Altai State Pedagogical University, Barnaul, Russia*

² *Pavlodar Pedagogical University named after Alkei Margulan,
Pavlodar, Republic of Kazakhstan
dilnaznurbaeva@mail.ru*

PROBLEM-ORIENTED APPROACH IN CHEMISTRY TEACHING AND ITS INFLUENCE ON PUPILS' LEARNING ACHIEVEMENTS

Abstract. *This article examines the distinctive features of a problem-oriented approach to teaching chemistry and its effect on students' academic performance. Enhancing the teaching process to boost academic success continues to be a key objective in secondary education. This study aims to explore how a problem-based approach influences students' academic achievement in chemistry. The main directions of the study include a review of existing theories and practices of the problem-based approach in the educational process, implementation of this methodology in chemistry lessons at school, and identification of factors contributing to its effectiveness.*

As a result of the study, the effectiveness of this methodology, which includes the use of technologies and tasks based on the problem-oriented approach, was established. Pupils of the experimental group demonstrated a higher level of learning achievements. The application of this approach, using three chemistry topics as examples, it was demonstrated that students enhanced their academic knowledge and analytical skills, enabling them to effectively tackle complex problems and apply what they have learned in practical situations. Problem-based learning in chemistry has positive feedback among students. The authors of the article recommend using more cases, introducing modern digital tools, structuring discussions and increasing the number of projects, which can further enhance chemistry learning.

Keywords: *problem-based learning, problem-oriented approach, chemistry, learning achievements, pupils, case studies, digital technologies.*

Introduction

Relevance of the problem outlined in the research topic. Currently, the scientific examination of challenges and possibilities within secondary education is grounded in the growing integration of contemporary theories and approaches into the educational process. These aim to apply the principles of developmental learning, one of which is problem-based learning. This situation is determined by two factors. On the one hand, the society, in the form of its social order, containing new requirements to the modern school, regarding the preparation of a more diversely developed personality, capable of

creatively solving educational and other tasks set before it. On the other hand, there is a need for a significant increase in the productivity and quality of the learning process itself, expressed in the improvement of educational achievements of schoolchildren, both in general and in some of the most important profile subjects.

The problem of improving the learning process to enhance academic achievement remains one of the most important tasks for secondary schools. Most often the solution to the problem of improving learning is proposed to be solved in different ways. Among the ways to improve learning, first of all, is the introduction of new modern approaches. One of these approaches is currently considered to be problem-oriented. Therefore, a new approach such as problem-based learning is considered more and more interesting in theory and practice. This approach, like any other, requires the development of new methods, programmes and textbooks, using more progressive methods, technologies and teaching tools. It is also considered important to take into account the peculiarities of individual subjects, including chemistry.

Problem-based learning assumes orientation on purposeful and consistent putting forward to students of various cognitive tasks, in the course of the resolution of which, students, under the guidance of the teacher, obtain new knowledge. Intrinsic motivation is considered to be the key to success in such an educational process.

It is generally accepted that when teaching children chemistry in a modern school, the educational process should also be problem-oriented. Since it is important to teach children to think critically, solve educational problems independently and use the acquired skills in real life during the study of chemistry. Problem-oriented learning is considered especially important in the modern information age, which is characterised by a large amount of information and other changes that are constantly occurring in society. In such conditions, students have to not only memorise facts, but also apply them in the course of analysing complex chemical problems and to obtain reasonable results. In this regard, it becomes urgent to find more effective teaching systems that can motivate the meaningful activity of students and promote their learning achievements in chemistry.

The degree of development of the investigated problem concerning the problem-oriented approach in school teaching is rather high. As questions of use of problem-oriented approaches in education as a whole and in school education in particular, are investigated by many researchers, both foreign and Kazakhstani, quite actively, for the last several decades.

To foreign researchers, who first investigated problem-based learning from the position of psychology, it is necessary to refer necessarily S.L. Rubinstein [1], E. Samsudin [2] and K. Kalagurka [3]. While the scientists of pedagogy highlighted the main functions of learning in a problem situation: J. Pozuelo-Muñoz [4], J. Valdez [5], N. Lukashova [6] and S. Abeuova [7] developed methods of teaching problem-based learning as the main

components of the process of developing students' research skills. The problems of teaching at school with the help of problem-based learning methods were actively researched and discussed in the works of E.M. Karimulaeva and E.M. Karimulaeva [8], D.V. Korcha-gin [9]. The evolution of problem-based learning and its prospects for development in modern school is shown by S. Suyanta in a collective monograph [10].

Let us also note some Kazakhstani studies. The 2022 Concept for the modernization of pedagogical education in the Republic of Kazakhstan highlights the significance of employing contemporary approaches. This is essential because the current pedagogical education system in the Republic still largely relies on traditional subject theories and teaching practices, which are inadequate for addressing the demands of a rapidly evolving world. Traditional types of teacher education and school teaching organisations are still used and there is a low level of innovation-oriented development of students' abilities in each subject [11]. In the research conducted by L.V. Chepelyan and I.V. Grishko regarding the development directions of the education system in the Republic of Kazakhstan, project-oriented analysis of the country's educational preparation revealed several key issues: challenges in the educational content, the organization of the learning process at both basic and senior levels, the separation of learning from other activities, and a lack of consideration for students' capabilities and preferences, among others [12]. Problem-oriented education in mathematics lessons in Kazakhstan was considered by G.I. Sologub, with emphasis on the use of this approach through the use of STEM-approach for the development of functional literacy in students [13]. A.S. Rakisheva discusses the significance of problem-based learning in helping students acquire knowledge. The author emphasizes that problem-oriented learning not only requires a restructuring of the educational process but also encourages both students and teachers to engage in ongoing development [14]. M. Ashirimbetova and D. Shayakhmetova examined the experiences and potential of problem-oriented learning within the context of foreign language education. They argue that problem-based learning, as a teaching methodology, enables students to develop their cognitive abilities by utilizing existing or provided information, knowledge of the problem, and their own experiences. Additionally, it helps them apply these abilities in formulating strategies essential for addressing applied and professional challenges [15]. A.S. Aidarbekova, A.T. Ermekbayeva, and B.N. Kalshorayeva analyzed the key challenges in teaching chemistry and biology in schools across Kazakhstan. They believe that one significant issue is the lack of adequate technical and interactive resources in classrooms for these subjects. They emphasize the need to provide students with more practical information in chemistry and biology. Equipment and information should make the modern learning process a continuous process. As their use gives an opportunity to develop students' ability to navigate in information flows about chemical and biological processes and to get practical abilities [16].

It should be noted that the issues of problem-based learning in chemistry education remain insufficiently studied. In the available studies there are some discrepancies between the theoretical foundations of this approach and the conditions of practical use of problem-based learning technologies. There are contradictions in assessing the effectiveness of the used methods of problem-based learning. Besides, the existing scientific and applied studies most often emphasise on the consideration of separate aspects of the learning process in separate subjects, while a comprehensive assessment of the impact of problem-based learning technologies on the learning achievements of schoolchildren in chemistry has not been carried out. Thus, there is a need for additional research to establish more effective strategies for introducing problem-based learning into the school chemistry curriculum.

The purpose of the study is to determine the impact of problem-based learning approach on students' academic achievement in chemistry.

The objectives of the study are:

1. Consideration of existing theories and practices of using problem-oriented approach in the educational process.
2. Introduction of the problem-oriented learning methodology at school during chemistry lessons.
3. To establish the influence of problem-oriented learning techniques on pupils' performance in studying chemistry.
4. To evaluate the obtained results and identify factors contributing to the effectiveness of the problem-oriented approach in academic performance.

Scientific novelty is characterised by the fact that this study differs from other works as it is more comprehensive and aims to establish the impact of problem-based approach on the learning process in chemistry. This study focuses on specific problems and offers a holistic approach to solving the problem at hand, including the selection of an effective methodology and the evaluation of the results obtained during the pedagogical experiment. Thus, a more complete picture of the problems of the possibilities of applying problem-oriented technologies in school practice is obtained.

The object of the study is the process of teaching chemistry at school. The subject of the study – processes aimed at the formation of learning achievements in schoolchildren during the use of the principles of problem-oriented approach.

Theoretical significance lies in the expansion of knowledge on the research topic, which can be used for further research.

Practical significance consists in the possibility of introducing the problem-oriented approach in the curricula of chemistry teachers. Their use can allow to increase students' interest in studying chemistry as an important educational subject, increase the understanding of chemical processes and form the ability to work independently

with information. They can also be used to develop new educational programmes and methods of teaching chemistry, aimed at improving the quality of education and academic achievements of schoolchildren.

Methods and materials

The materials of this study were theoretical sources: works of famous psychologists and teachers S.L. Rubinstein, J. Piaget, J. Dewey and others who developed theoretical foundations of problem-based learning or learning through problem solving. As well as textbooks and didactic methodological developments in the field of problem-based learning. Monographs and scientific articles on problem-oriented approach in the education system were considered. Modern researches and scientific publications on the use of problem-oriented approach in teaching natural science disciplines and chemistry in particular were studied.

Methodological literature in the field of chemistry teaching, oriented on problem-based learning and state educational standards were analysed.

We used: practical developments on the development of curricula and lesson plans in chemistry, using problem-oriented technologies; the results of research by other authors; programmes and textbooks on chemistry, approved by the Ministry of Education and Science of the Republic of Kazakhstan; examples of tasks and exercises aimed at learning through problem solving and the development of critical thinking in students; test tasks for problem-based learning.

And also the materials of the study include: technical means and materials supporting problem-based learning; laboratory equipment and reagents necessary for conducting experiments and so on

The methods of research are defined: literature analysis, methods of observation, survey, methods of statistical and analytical analysis.

Research methods:

– literary analysis aimed at studying the available sources on the topic of the study and at establishing the main provisions of the problem-based approach that can be used to improve learning achievement at school.

– observation method – used to observe the behaviour of students during the experiment;

– survey methods: testing, aimed at collecting data on students (on their performance and motivation) before and after the experiment and questionnaire survey of students;

– static analysis – to process and calculate the obtained data;

– analytical analysis to summarise and interpret the data obtained.

At the first stage, a literature analysis is conducted to study the available sources on the topic of the study and to establish the main provisions of the problem-based approach that can be used to improve school performance.

At the second stage, the method of observation of students' behaviour in and out of lessons and during the experiment is used. At the same stage, survey methods are used: testing aimed at collecting data on students (on their academic performance) before and after the experiment. In the experiment participated pupils of 8 classes (A and B) Secondary General Education School №22 named after B. Momyshuly of Pavlodar city, a total of 52 people. They are divided into two groups: experimental and control group.

To test the level of knowledge, all pupils are tested on the subject before the experiment. Then the final level of pupils' subject knowledge after the experiment is assessed.

The experimental study of learning achievements is conducted on three topics:

- 1) the structure of the atom;
- 2) chemical bonds;
- 3) classification of inorganic substances.

Provided that the students of the control group used classical chemistry textbooks, according to which the teacher used traditional teaching methods. While pupils of the experimental group were studying the same topics using the problem-oriented teaching methodology. This method includes case studies, digital technologies, discussions, and projects, in which all chemical experiments, discussions, and projects are visually demonstrated.

Additionally, student opinion surveys on satisfaction with the technology used were conducted. To survey pupils' opinions on satisfaction with the problem-based learning methodology in 8th grade chemistry, the following survey questions were asked: 1. Do you like the problem-based learning methodology? 2. What elements of problem-based learning methodology do you like the most? 3. Would you like the problem-oriented approach to be used in all chemistry lessons? 4. Did you become more interested in chemistry after the introduction of problem-based learning? 5. What element of the problem-based approach methodology would you like to improve? 6. Do you have any suggestions for improving the problem-based approach methodology?

The third stage involves static analysis – to process and calculate the data obtained, and analytical analysis to summarise and interpret the data obtained.

Results

The results are aimed at proving the following working hypothesis: the introduction of problem-oriented approach in the educational process of chemistry learning can help to increase the level of students' learning achievements. Since the use of this approach encourages students to be more active in the learning process, develops their analytical skills in working with information, and develops the ability to solve complex problems more easily and apply the acquired chemical knowledge in practice.

Problem-based learning (or PBL, as problem-based learning) was first used by Howard Burroughs and Robin Tamblyn in 1969 in Canada at McMaster University. It is Howard Burroughs who is considered to be the founder of problem-based learning. In his opinion, problem-based learning should be considered as a learning process that results in the understanding of the importance of solving a problem. A problem is understood as an element of the learning process [17].

The process of problem-based learning can be different, but in general all the schemes of classes according to this approach are similar to the scheme proposed by Cornell University, as indicated in Figure 1.

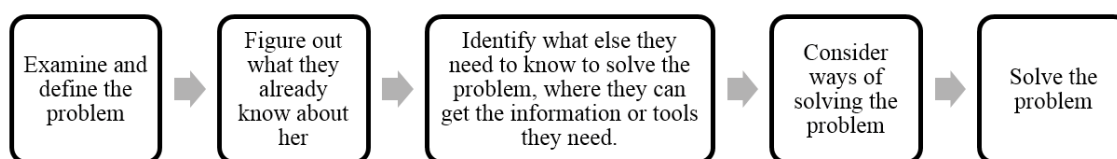

Figure 1 – The process of problem-based learning in the classroom [17]

However, the definition of PBL or problem-based learning appears to be an umbrella term as it refers to a large number of independent methods.

Features of problem-based learning:

- the advantage of problem-based learning is considered to be the authentic problem that underlies it and is used to teach students to solve similar problems in their upcoming professional life;

- learning is based on a problem presented in the form of cases, where information is presented step by step. Students are given the opportunity to research the problem independently, find the necessary information and propose their own solutions. Only after the previous stage of the proposed work has been completed and the pupils have been given answers to the questions posed, the next information for further solution is revealed to them. In addition, after each stage of the work is completed and the results are presented, discussion and analyses are conducted to deepen the understanding of the material and consolidate the acquired skills;

- small groups (no more than 10 or 15 students) are considered an important feature, as small groups are easier to form a joint discussion of the problem task and allow for correct joint solutions.

There is also a change in the functions of teachers:

- create a bank of problem-oriented cases;
- comment on students' work;
- maintains a positive atmosphere in the classroom;
- evaluates the results of problem solving together with students.

Other definitions of problem-oriented learning are also given, which gives us the opportunity to outline its complex definition. Problem-oriented learning should be understood as a methodological approach in education, which emphasizes the active involvement of students in discovering solutions to both real and simulated problems.

The methods of problem-oriented learning focus on presenting students with complex tasks or real-life situations that necessitate the application of essential knowledge and skills for resolution. Furthermore, this approach, in contrast to traditional teaching methods, fosters students' independence and enhances their critical thinking abilities, ultimately improving their level of understanding.

The main principles of problem-oriented teaching in chemistry we have defined the following:

- problem-oriented methodology involves the use of such a principle as activity and independence of students. This principle is based on the fact that students themselves should create and express questions to the problem, as well as search for answers and develop their own strategies for the correct solution;

- the principle of knowledge integration, according to which the problems proposed for solving require a meta-subject approach, which enables students to make connections between them;

- the principle of critical thinking, which provides students the opportunity to analyze various perspectives, assess information, and reach well-supported conclusions;

- the principle of teamwork, since problem-oriented tasks are generally designed to be tackled in groups, enabling students to improve their collaborative skills by developing effective communication;

- the principle of practical application of knowledge, based on the fact that problem tasks are modelled in such a way that pupils can apply real or close to reality knowledge in practice.

The main methods and technologies of problem-oriented learning in chemistry are considered to be those outlined in Figure 2.

The main methods and technologies are considered to be: case study method; project method; role-playing games and simulations; discussions and debates and electronic resources.

Testing of learning achievements in chemistry for secondary school students should take place in several stages:

- testing at the stage of learning new material
- testing at the stage of consolidation of knowledge and skills
- testing at the stage of applying knowledge and skills
- testing at the stage of improving and systematising knowledge and skills
- testing at the stage of ability development [19]

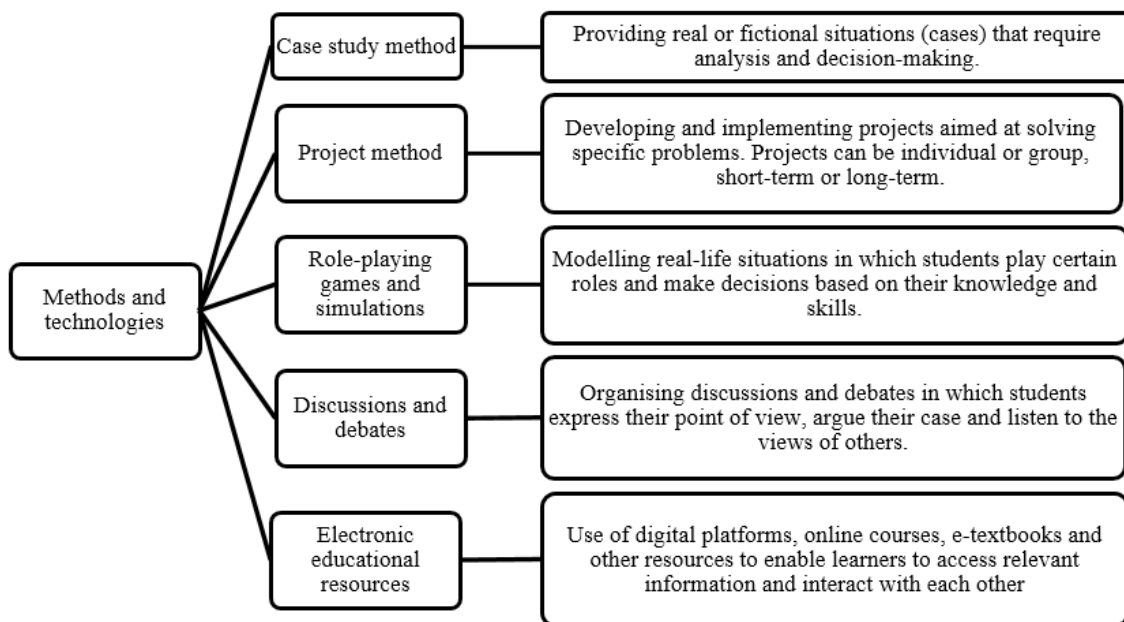

Figure 2 – Basic methods and technologies of problem-oriented learning in chemistry at school [18]

In the control group testing at the stage of consolidation of knowledge and skills is used.

In the experimental group testing at the stage of ability development.

The results for the first theme (the theme ‘atom structure’: the task to establish the structure of sodium, chlorine and sulphur atoms and others) are reflected in Table 1.

Table 1 – Test results for the first topic

Groups	100-90%	80-60%	50-40%	less than 40%
Control group (CG)	20	19	54	7
Experimental group (EG)	24	25	48	3

Analysis of test results has demonstrated improvement of learning achievements of pupils from the experimental group. Thus, the number of pupils who scored from 100% to 90% points is 4% higher than in the CG. The number of pupils who coped with the test by 80-60% is 6% higher than in the CG. At the same time, the number of those who fulfilled the test by 50-40% is less by 6%, and the number of unsuccessful pupils (less than 40%) is less by 4%.

According to the assessment of learning achievements on the theme ‘chemical bonding’, pupils had to give an answer about the type of bonding in the listed 12 compounds, about the correspondence of covalent and polar bonding, about the relationship between chemical bonding and chemical formula. The results for the second theme are reflected in Table 2.

Table 2 – Test results for the second topic

Groups	100-90%	80-60%	50-40%	less than 40%
Control group (CG)	18	20	53	9
Experimental group (EG)	22	24	46	8

Analysis of the results has shown that in the experimental group, the share of pupils who completed the test by 100-90% was 22%. At the same time, in the control group this indicator is 4% lower. The number of EG pupils with 80-60% marks is 4% higher as compared to the CG. At the same time, also in comparison, the number of pupils in the EG performing the test less than 50% is 6% less, and the number of those who failed (less than 40%) is 1% less.

For the third topic ‘Classification of inorganic substances’, conducted within two lessons, the pupils were asked to identify the classes of various inorganic compounds listed and marked graphically and schematically. The results for the third topic are reflected in Table 3.

Table 3 – Test results for the third topic

Groups	100-90%	80-60%	50-40%	less than 40%
Control group (CG)	19	21	50	10
Experimental group (EG)	23	26	44	7

The analysis of the results of testing of pupils' learning achievements in the third theme has shown that in the experimental group 23% of pupils completed the test by 100%-90%, which is 4% higher than in the control group. The percentage of students scoring between 60% and 80% was 26%, which is an increase of 5% compared to the control group. The number of pupils who coped with the test by 50%-40% in the EG is 44%, which is 6% lower than in the CG, and the number of pupils who failed to cope with the tasks (7%), which is 3% lower than in the CG.

The obtained data make it possible to conclude that the number of pupils in the experimental group has higher indicators of successful learning achievements, as there is a higher number of pupils who coped with the test both ‘excellent’ (or 100%-90%)

and ‘good’ (or 80%-60%) for all topics. At the same time, the number of pupils having ‘satisfactory’ (or 50%-40%) and ‘unsatisfactory’ (or 30%-0%) grades is somewhat lower.

Summarised indicators of testing results of 8th grade pupils in chemistry for the three studied topics are reflected in the Table 4.

Table 4 – General results of the comparative analysis

Criteria of test tasks	Number of pupils from the total number of CG	Number of pupils from the total number of EG	Percentage change
100%-90% or excellent	19	24	+5
80%-60% or good	20	25	+5
50%-40% or satisfactory	52	46	-6
30%-0% or unsatisfactory	9	6	-3

In general, the results indicate that the EG group has higher learning achievements, as pupils from this group coped better with test tasks compared to the CG group.

Figure 3 presents the summarized indicators for both groups for comparison.

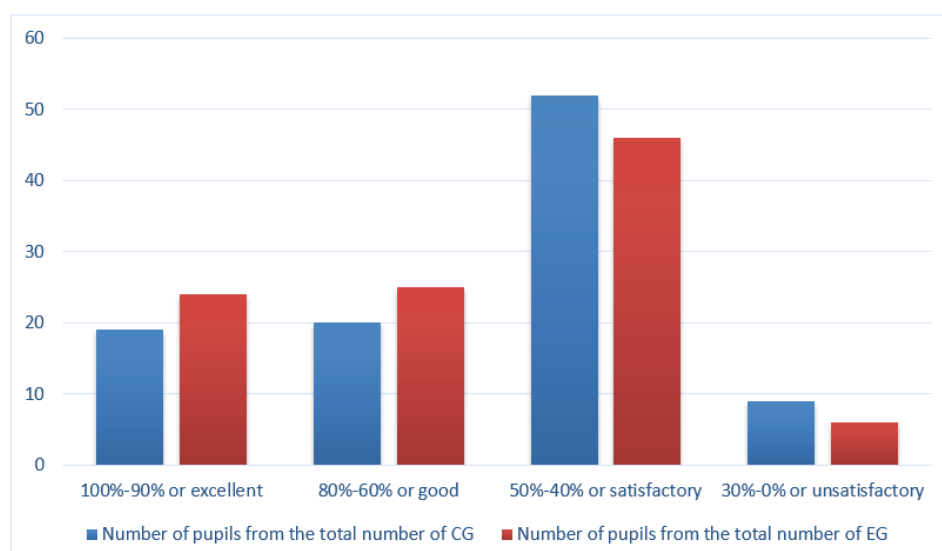

Figure 3 – Generalised indicators of testing results of 8th grade pupils in chemistry

In the experimental group, there is a greater percentage of students receiving ‘excellent’ grades, indicating superior academic performance among the group’s members. Also, there are more pupils with ‘good’ grades, which confirms the tendency to better results in this group. In KG the percentage of satisfactory grades is higher, which indicates

that most of pupils cope with tasks at the average level. The percentage of unsatisfactory grades is lower in EG, which should also be considered a positive indicator of learning achievements.

Overall learning achievements reveal that students in the experimental group perform better in the 'excellent' and 'good' categories, indicating a higher level of knowledge across the three topics. Problem areas should be considered the presence of a small number of unsatisfactory marks in both groups, however, their share is lower in EG, which should also be recognised as positive regarding the impact of classes, using technologies of problem-oriented approach.

Results of pupils' survey among pupils of the experimental group:

Like the methodology of problem-oriented learning: 50% of students; 30% – do not like it; 20% – found it difficult to answer

They consider the best elements of the problem-oriented learning methodology to be: most of all – digital technologies (45%), as well as projects and discussions (20% each, case studies (15%), all of the above (10%), none of the above (10%).

Would like to see the problem-oriented approach used in all chemistry lessons: Yes (30%), partially, for some topics (30%); prefer the traditional format (40%).

Whether more interest to chemistry appeared after introduction of problem-oriented methodology: Yes (40%), remained at the same level (60%).

Elements of the problem-oriented methodology that need improvement: more cases (30%); use more modern digital tools (30%); need to make discussions more interesting and structured (20%); increase the number of projects (20%).

According to students' opinion, the most important factors contributing to the effectiveness of the problem-oriented approach in chemistry lessons in learning achievements are their active involvement in the learning process; practical orientation; individual approach; use of interdisciplinary links; teamwork and regular active assessment of results.

Conclusion

Thus, all the discussed aspects-functions, principles, methods, and technologies-constitute the foundation of problem-oriented chemistry teaching. This approach makes the learning process in schools more engaging, dynamic, and aligned with contemporary educational standards. It facilitates an improvement in students' achievements in chemistry.

The execution of problem-based learning in chemistry lessons is realised under the following conditions: presence of a problem situation in the topic or task; predisposition of a pupil to find a problem solution to the task (situation); probability of solution by ambiguous ways.

Application of software-oriented learning technologies in chemistry lessons allows to organise not only the process of mastering the basic concepts and laws, but also to make such knowledge become a tool to improve performance.

The results of approbation of the elements of the methodology, in which the technologies and tasks based on the problem-oriented approach are included, allow us to conclude that the students of the experimental group obtained a higher level of educational achievements. The obtained data confirm the working hypothesis, according to which the introduction of the problem-oriented approach in the educational process of studying chemistry is able to assist the growth of the level of educational achievements of schoolchildren. Since the use of this approach on the example of three topics shows that pupils have formed academic knowledge, analytical skills, which helped to develop the ability to more easily solve complex problems and apply the acquired chemical knowledge in practice.

The survey revealed that many students appreciated the problem-based learning approach in chemistry, with the most valued aspects of this methodology identified as: digital technology, projects, discussions and case studies to the greatest extent. Some students wanted the problem-oriented approach to be used in all chemistry lessons or partially in some topics. Forty per cent showed more interest in chemistry after the introduction of the problem-oriented methodology. Elements of the problem-oriented approach methodology that require improvement are recognised by all. It is suggested to use more cases, to use more modern digital tools, to make discussions more interesting and structured, to increase the number of chemistry projects.

References

1. **Rubinstein, L.S.** Principle of Creative Self-Activity (to the philosophical foundations of modern pedagogy) [Electronic resource] // S.L. Rubinstein Scientific Psychological Society at the Institute of Psychology of the Russian Academy of Sciences: URL: http://www.slrubinstein-society.ru/cntnt/nauchnie-raboti/raboti-s-l-rubin/princip_tv.html [in Russian]
2. **Samsudin, E., Murniningsih, M., & Mustadi, A.** Problem Based Learning in Basic Education [Electronic resource] // AL-ISHLAH: Jurnal Pendidikan. – 2021. – №3(13). – P. 2801-2809. <https://doi.org/10.35445/alishlah.v13i3.749> [in English]
3. **Kalagurka, K., Vozniak, L., Myshchyshyn, I., & Klontsak, O.** Problem-based learning in the educational space of a modern primary school [Electronic resource] // Visnyk of Lviv University. Series Pedagogics. – 2021. – №35. P. 94-101 <https://doi.org/10.30970/vpe.2021.35.11308> [in Ukrainian]
4. **Pozuelo-Muñoz, J.; Calvo-Zueco, E.; Sánchez-Sánchez, E.; Cascarosa-Salillas, E.** Science Skills Development through Problem-Based Learning in Secondary Education [Electronic resource] // Education Science. – 2023. – №13. – P. 1096 <https://doi.org/10.3390/educsci13111096> [in English]
5. **Valdez, J., & Bungihan, M.** Problem-based learning approach enhances the problem solving skills in Chemistry of high school students [Electronic resource] // Journal of Technology and Science Education. – 2019. – №3(9). – P. 282-294 <https://doi.org/10.3926/JOTSE.631> [in English]

6. **Lukashova, N.**, Problem-based learning as an essential condition for the development of pupils' creative thinking during summarizing and systematisation of knowledge in organic chemistry [Electronic resource] // Research Notes. – 2022. – P. 54-60. <https://doi.org/10.31654/2663-4902-2022-pp-1-54-60> [in Ukrainian]
7. **Abeuova, S., Naushabekova, D., Muslimova, D., Abeuova, E., Tussupbekova, E., Dyussekeyeva, A.** Application of technology of problem-based learning in the discipline 'Methodology of carrying out school chemical experiment' [Electronic resource] // Bulletin of the Karaganda University. 'Chemistry' series. – 2019. – P. 81-87. <https://doi.org/10.31489/2019ch2/81-87> [in English]
8. **Karimulaeva, E.M., Magomedova, A.** Dialogue learning in modern education [Text] // In the world of science and innovation: collection of articles of the International Scientific and Practical Conference. – Ufa, 2016. – In 3 parts. Ch. 2. – P. 135-137 [in Russian]
9. **Korchagin, D.V.** Problem-dialogue teaching: concept, technology, training [Text] // Methodological tools to improve the quality of education (experience of educational organisations of the Lipetsk region). – Lipetsk, 2018. – P. 129. [in Russian]
10. **Suyanta, S., Laksono, E., Fadhilah, N., & Rizky, I.** The effects of problem-based learning method on students' learning independence of chemistry learning in high school [Text] // Jurnal Kependidikan Penelitian Inovasi Pembelajaran. – 2019. – №3. – P. 187-193. <https://doi.org/10.21831/jk.v3i2.19695>. [in English]
11. Concept of modernisation of pedagogical education of the Republic of Kazakhstan. [Electronic resource]. – Almaty, 2022. URL: <https://www.kaznpu.kz/docs/docs/koncept2023.pdf> [in Russian]
12. **Chepelyan, L.V., & Grishko, I.V.** Trends in the development of the education system in the republic of Kazakhstan [Text] // Экономика i sotsium. – 2014. – №1-2(10). – P. 1058-1062. [in Russian]
13. **Sologub, G.I.** Development of functional literacy of students through the implementation of STEM-approach and problem – oriented education in mathematics lessons [Electronic resource]. URL: https://repo.kspi.kz/bitstream/handle/123456789/7359/alt-chtenia-2024-1ch_1287-1293.pdf?sequence=1&isAllowed=y [in Russian]
14. **Rakishcheva, A.S.** Problem-oriented learning in mastering phthisiatry [Electronic resource] // Journal Bulletin of Kazakh Medical University. – 2011. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/problemno-orientirovannoe-obuchenie-v-osvoenii-ftiziatrii> [in Russian]
15. **Ashirimbetova, M., Shayakhmetova, D.** Problem-oriented learning in foreign language education: experience and modernity [Electronic resource] // Bulletin of Abai KAZNPU. series: pedagogical sciences. – 2024. – № 2(81). <https://bulletin-pedagogy.kaznpu.kz/index.php/ped/article/view/2772> [in Russian]
16. **Aidarbekova, A.S.** Problems of teaching chemistry and biology in schools of Kazakhstan [Text] // Young scientist. – 2014. – № 2(61). – P. 267-269. [in Russian]
17. **Arsani, I., Setyosari, P., Kuswandi, D., & Dasna, I.** Problem-based learning strategies using multiple representations and learning styles to enhance conceptual understandings of chemistry [Electronic resource] // Periódico Tchê Química. – 2020. – P. 860-876. https://doi.org/10.52571/ptq.v17.n35.2020.72_arsani_pgs_860_876.pdf. [in English]
18. **Bayrak, R., & Gürses, A.** Teaching of the Subject of Solids Through Problem-Based Learning Approach [Electronic resource] // World Journal of Education. – 2020. – №3(10). – P. 47-56. <https://doi.org/10.5430/wje.v10n3p47> [in English]
19. **Hoyland, J., & Hyde, J.** The implementation and effects of contemporary Problem-Based Learning techniques in the field of chemistry [Electronic resource] // New Directions in the Teaching of Natural Sciences. – 2023. – №1(18). – P.1-6 <https://doi.org/10.29311/ndtns.v18i1.4318>. [in English]

Е.В. Грабиненко¹, Ш.Ш. Хамзина², Д.А. Нурбаева*²¹ Алтай мемлекеттік педагогикалық университеті, Барнаул, Ресей² Әлкей Марғұлан атындағы Павлодар педагогикалық университеті, Павлодар, Қазақстан Республикасы

Химияны оқытудағы проблемалық-бағдарланған тұғыр және оның оқушылардың оқу жетістіктеріне әсері

Аннотация. Бұл мақалада химияны оқытудағы проблемалық-бағдарланған тәсілдің ерекшеліктері және оның оқушылардың оқу жетістіктеріне әсері талданады. Оқу үлгерімін арттыру мақсатында оқу процесін жетілдіру мәселесі Орта білім берудің басым міндеттерінің бірі болып қала береді. Бұл зерттеудің мақсаты-проблемалық-бағдарланған тәсілдің оқушылардың химия курсына академиялық үлгеріміне әсерін зерттеу. Зерттеудің негізгі бағыттары білім беру процесінде проблемалық тәсілді қолданудың қолданыстағы теориялары мен тәжірибелеріне шолу жасауды, мектепте химия сабақтарында осы әдісті енгізуді, сондай-ақ оның тиімділігіне ықпал ететін факторларды анықтауды қамтиды.

Зерттеу нәтижесінде проблемалық тәсілге негізделген технологиялар мен тапсырмаларды қолдануды қамтитын осы әдістеменің тиімділігі анықталды. Эксперименттік топтың оқушылары оқу жетістіктерінің жоғары деңгейін көрсетті. Бұл тәсілді химия бойынша үш тақырыптың мысалында қолдану студенттердің күрделі мәселелерді сәтті шешуге және алған білімдерін практикада қолдануға ықпал ететін академиялық білім мен аналитикалық дағдыларды дамытатынын көрсетті. Химиядағы проблемалық-бағдарланған оқыту оқушылар арасында оң пікірлерге ие. Мақала авторлары көбірек жағдайларды пайдалануды, заманауи цифрлық құралдарды енгізуді, пікірталастарды құрылымдауды және жобаларды көбейтуді ұсынады, бұл химияны оқытудың тиімділігін одан әрі арттыруы мүмкін.

Кілтті сөздер: проблемалық-бағдарланған оқыту, проблемалық-бағдарланған тәсіл, химия, оқу жетістіктері, оқушылар, кейстер, цифрлық технологиялар.

Е.В. Грабиненко¹, Ш.Ш. Хамзина², Д.А. Нурбаева*²¹ Алтайский государственный педагогический университет, Барнаул, Россия² Павлодарский педагогический университет имени Әлкей Марғұлан, Павлодар, Республика Казахстан

Проблемно-ориентированный подход в обучении химии и его влияние на учебные достижения школьников

Аннотация. В данной статье анализируются особенности проблемно-ориентированного подхода в обучении химии и его влияние на учебные достижения учащихся. Проблема совершенствования учебного процесса с целью повышения успеваемости остается одной из приоритетных задач среднего образования. Цель данного исследования - изучить влияние проблемно-ориентированного подхода на академическую успеваемость учащихся в курсе химии. Основные направления исследования включают в себя обзор существующих теорий и практик применения проблемного подхода в образовательном процессе, внедрение данной методики на уроках химии в школе, а также выявление факторов, способствующих ее эффективности.

В результате исследования была установлена эффективность данной методики, включающей использование технологий и заданий, основанных на проблемном подходе. Учащиеся экспериментальной группы продемонстрировали более высокий уровень учебных достижений. Применение данного подхода на примере трех тем по химии показало, что у учащихся развиваются академические знания и аналитические навыки, способствующие успешному решению сложных задач и применению полученных знаний на практике. Проблемно-ориентированное обучение в химии имеет положительные отзывы среди учащихся. Авторы статьи рекомендуют использовать больше кейсов, внедрять современные цифровые инструменты, структурировать дискуссии и увеличивать количество проектов, что может еще больше повысить эффективность обучения химии.

Ключевые слова: проблемно-ориентированное обучение, проблемно-ориентированный подход, химия, учебные достижения, ученики, кейсы, цифровые технологии.

UDC 371.398
SRSTI 14.01.73

DOI 10.52301/1991-0614-2025-4-20-33

O.F. Sonmez^{*1},
*B.K. Akshulakova*¹, *T. Bircan*²

¹ Tokat Gaziosmanpaşa University, Tokat, Turkey,

² Ministry of Vocational training, Erbaa, Turkey
omerfaruk.sonmez@gop.edu.tr

TRENDS IN POSTGRADUATE THESES ON CHILDREN'S RIGHTS IN TURKEY

Annotation. *The aim of the research is to determine the trends in the graduate theses on children's rights in Turkey between 2013–2022 and to create a perspective for the researches to be carried out later. A literature review was conducted at the YÖK National Thesis Center with 53 different keywords, and as a result, 70 postgraduate theses, 61 of which were master's and 9 of which were doctoral theses, were examined.*

Document analysis method was used to reach the results of the research. Researched theses were examined in terms of the keywords used, the universities which are linked to the institutes where these theses were made, the year of publication of the theses, the distribution of the theses, research topics, sample / study group, research designs / methods used, data collection tools used and data analysis methods. In the theses, it was determined that the issue of parents' attitudes towards children's rights was emphasized. The results of the research are explained with tables according to frequency and percentage distributions. It was concluded that mostly teachers were studied as a study group/sample in the examined theses, the most frequent quantitative research method was preferred as a research design, scales (attitude, classroom management profile, perception, self-regulation skills, etc.) and questionnaires (Likert) were commonly used in the data collection tool.

Keywords: *Children's rights, graduate theses, research trends, document analysis, parents attitude, research design, Turkey.*

Introduction

Child is defined as a boy or girl in the development period between infancy and puberty. Right, on the other hand, is what justice, law requires or allocates to someone, gain [1]. In this context, we can express Children's Rights as the rights for the future of children who protect children with the rules of law in order for the child to live in dignity and freedom in social, moral, emotional, mental and physical terms, grow up in a healthy way and develop normally [2]. It is of great importance to develop two important concepts such as human rights and children's rights, which have become an important

symbol of peace, tranquility, tolerance and democracy in the world, and to gain a more comprehensive dimension.

Children's rights is an official document created by the United Nations in 1989 to protect all children between the ages of 0-18 from harm that may be caused by anyone from the society, relatives, the state, the environment, and to prevent them from being harmed and to protect their developmental, vital rights, protection, participation, and assurance rights [3].

The rights of children under 18 years of age are children's rights. Since childhood covers a precious time in human life, children have different rights than other adults. Childhood is a period of time that children spend under the responsibility of being protected and cared for by adults and meeting their needs, as well as a process that should ensure that they feel happy, safe and comfortable.

Many studies have been carried out worldwide to ensure the protection of persons between the ages of 0-18. The first systematic Child Rights work was carried out by the League of Nations. The League of Nations adopted the Geneva Declaration of the Rights of the Child in 1924. When we look at this adopted declaration, the legal guarantee of children and the rights of children and the safety of children are mentioned in the declaration. The United Nations Convention on the Rights of the Child was adopted by the United Nations General Assembly in 1989. With this convention, it has been accepted by all states that have signed the convention, which states that all children in the world have equal rights regardless of gender, language, religion and race [2]. In Turkey, the Convention on the Rights of the Child was signed on 14.09.1990. It was approved by Law No. 058 on 09.12.1994 and ratified by the Council of Ministers on 23.12.1994 with the decision No. 94/6423 and entered into force after being published in the Official Gazette No. 22184 on 27.01.1995 [4]. Article 41 of the Constitution states that 'The State shall take the necessary measures and establish the necessary organization to ensure the peace and welfare of the family, especially the protection of mother and children and the teaching and implementation of family planning'. In addition, every child has the right to protection and care in areas such as food and drink, shelter, health and care, and to communicate directly with his/her parents and to continue his/her life, unless there is a harm in the best interest of the child. It is the duty of the state to protect children against violence and child abuse and the state takes protective measures in this regard. Thus, measures are taken nationally for children's rights [5].

Children's rights have gradually increased in importance over the years and have become more accepted today. There is a need to examine the theses researched on children's rights according to certain years and to analyze and classify their results. In this way, it can shed light and give direction to other studies. In this context, the aim of this study is to determine the trends in postgraduate theses on children's rights in Turkey

and to guide researchers to have an idea for future studies. Determining the trends in the master's and doctoral theses on children's rights is extremely important as it will shed light on future studies on this subject.

Materials and methods

In this study, document review method, which is among the qualitative research methods, was used. According to Yıldırım and Şimşek [6], the primary purpose of document analysis is defined as examining and interpreting the events and phenomena to be investigated and analyzing the results. In this case, it was decided to conduct the analysis with descriptive content analysis method. According to Çalık and Sözbilir [7], descriptive content analysis is defined as the analysis method in which the trends of the studies on a particular subject are determined and the results are defined and evaluated.

Research Model. Qualitative research method was used in this study. This research method is based on the evaluation of the subjects to be examined without intervention and without disturbing their natural structure. Thesis classification forms were used as data collection tools and descriptive analysis was used to analyze the data.

Population and Sample / Study Group. The theses examined for the research were obtained from YÖK National Thesis Center. Theses between the years 2013-2022 on the subject of children's rights were examined. Theses related to the subject were examined, 53 different keywords were used in the search, and 70 theses, 61 master's theses and 9 doctoral theses, were included in the research.

Data Collection Tools. In order to classify the articles in the study, classification forms developed for different studies [8] were examined and a thesis classification form was developed by the researcher. The thesis classification form, which was developed by taking expert opinions, was composed of six fields: thesis title, subject, method, data collection tools, sample and data analysis methods.

Data Collection Process. In this study, data were obtained by examining a total of 70 theses, 61 master's theses and 9 doctoral theses, written about children's rights between 2013 and 2022. The theses examined were obtained from the National Higher Education Council [11] thesis center. In this research method, the subject or subjects to be discussed are evaluated without any intervention and without disturbing their natural structure.

Data Analysis. All of the theses were examined and the theses addressing children's rights between 2013 and 2022 were analyzed. There were 61 postgraduate theses and 9 doctoral dissertations conducted between these years. Each thesis was examined independently. The data of the theses were recorded one by one on the thesis classification form. After this stage, the theses were analyzed through descriptive statistics in terms of their titles, topics, research designs, samples, data collection tools and data analysis types, and the findings were visualized with graphs, percentages and frequency tables.

Results

Data on the titles, research topics, research methods, samples, data collection tools and data analysis methods of the theses were analyzed and presented in the tables below.

Table 1 – Frequency and percentage distributions of keywords used in the review

Key Words	Theses reached	
	f	%
1	2	3
1. Child rights	62	29.3
2. Child	21	9.9
3. Convention on the Rights of the Child	18	8.5
4. Child rights education	12	5.7
5. Pre-school	9	4.2
6. Parent	7	3.3
7. School administrator	5	2.3
8. Pre-school education	5	2.3
9. Social Studies	4	1.9
10. Childhood	4	1.9
11. Primary School	4	1.9
12. Attitude	4	1.9
13. Teacher	3	1.4
14. Human Rights Education	3	1.4
15. Attitude towards child rights	3	1.4
16. Children's books	3	1.4
17. Right to education	2	0.9
18. Classroom teachers	2	0.9
19. Creative drama	2	0.9
20. Child abuse	2	0.9
21. Children's literature	2	0.9
22. Parent	2	0.9
23. Flag ceremony	1	0.5
24. Student	1	0.5
25. Democracy	1	0.5
26. Knowledge of parenting	1	0.5
27. Mothers' attitudes towards children's rights	1	0.5
28. Primary Education	1	0.5

Continuation of table 1

1	2	3
29. Classroom management profiles	1	0.5
30. Students' views on children's rights	1	0.5
31. Program development	1	0.5
32. Turkish textbooks	1	0.5
33. Syrian asylum seekers	1	0.5
34. Perception	1	0.5
35. Popular science magazines	1	0.5
36. Curious little one	1	0.5
37. Science child	1	0.5
38. Childhood traumas	1	0.5
39. Parental behavior	1	0.5
40. Social Studies textbooks	1	0.5
41. Secondary school students	1	0.5
42. Classroom teacher candidates	1	0.5
42. Intercultural sensitivity	1	0.5
43. Art activities	1	0.5
44. Scale development	1	0.5
45. Professional development	1	0.5
46. Pre-school teacher candidates	1	0.5
47. Individuals with special needs	1	0.5
48. Special education teachers	1	0.5
49. Social Studies teacher candidate	1	0.5
50. Social Studies curriculum	1	0.5
51. Professional value	1	0.5
52. Family	1	0.5
53. Life Science curriculum	1	0.5
Total	211	100

Table 1 shows that 53 different keywords were used to reach the theses. Various numbers of postgraduate theses were reached with 53 of these keywords. With 62 theses, it is seen that the highest number of theses were reached by using the keywords «children's rights».

This is followed by the keywords «child» with 21 and «Convention on the Rights of the Child» with 18. This is followed by theses with the keywords «Child Rights Education» with 12, «preschool» with 9 and «parent» with 7.

Table 2 – Frequency and percentage distributions regarding the distribution and accessibility of theses

Publication type	Theses reached	
	f	%
1. Master's Degree	61	87.1
2. PhD	9	12.9
Total	70	100

When Table 2 is examined, it is determined that 61 of the 70 theses on children's rights are master's theses and 9 are doctoral theses.

Table 3 – Frequency and percentage distributions of the universities affiliated to the institutes where the theses were conducted

Universities	Theses reached	
	f	%
1	2	3
1. Hacettepe	7	10
2. Gazi	5	7.1
3. Gaziantep	4	5.8
4. Aydın Adnan Menderes	4	5.8
5. Marmara	3	4.3
6. Ankara	3	4.3
7. Van Yüzüncü Yıl	3	4.3
8. Giresun	3	4.3
9. Yeditepe	2	2.9
10. Üsküdar	2	2.9
11. Kastamonu	2	2.9
12. Recep Tayyip Erdoğan	2	2.9
13. Okan	2	2.9
14. Ondokuz Mayıs	2	2.9
15. Çukurova	2	2.9
16. İstanbul Aydın	2	2.9
17. Maltepe	2	2.9
18. Gaziosmanpaşa	1	1.4
19. Dumlupınar	1	1.4
20. Hasan Kalyoncu	1	1.4

Continuation of table 3

1	2	3
21. Fırat	1	1.4
22. Siirt	1	1.4
23. Haliç	1	1.4
24. Kafkas	1	1.4
25. Sakarya	1	1.4
26. Trakya	1	1.4
27. İnönü	1	1.4
28. Ömer Halisdemir	1	1.4
29. Necmettin Erbakan	1	1.4
30. Sivas Cumhuriyet	1	1.4
31. Sinop	1	1.4
32. Yıldız Teknik	1	1.4
33. Kırıkkale	1	1.4
34. Adıyaman	1	1.4
35. Dokuz Eylül	1	1.4
36. İzmir Katip Çelebi	1	1.4
37. Çanakkale Onsekiz Mart	1	1.4
Total	70	100

When Table 3 is examined, it is determined that 37 postgraduate theses on children's rights were conducted in different university institutes. It is seen that most of the theses were conducted at Hacettepe University with 7 theses each, followed by Gazi University with 5 theses each, Gaziantep University and Aydın Adnan Menderes University with 4 theses each. Marmara University, Ankara University, Van Yüzüncü Yıl University and Giresun University follow with 3 theses each.

Table 4 – Frequency and percentage distributions of the year of publication of the theses

Publication year	Theses reached	
	f	%
1	2	3
2022	2	2.9
2021	13	18.6
2020	3	4.2
2019	27	38.6

Continuation of table 4

1	2	3
2018	7	10
2017	6	8.6
2016	1	1.4
2015	6	8.6
2014	3	4.2
2013	2	2.9
Total	70	100

When Table 4 is examined, it is seen that the theses were conducted between 2013 and 2022, but there was an increase in the number of theses in 2019. Again, when the table is examined, it is determined that the highest number of theses was made in 2019 with 27 theses. This is followed by 2021 with 13 theses.

Table 5 – Frequency and percentage distributions of the research topics of the theses

Study topics	Theses reached	
	f	%
Attitudes Towards Children's Rights	35	50
Child Rights in Media	7	10
Attitudes towards the Convention on the Rights of the Child	5	7.1
Child Rights Training	4	5.8
Opinion and Perception Studies on Children's Rights	6	8.6
Investigation of Social Studies Textbooks and Curricula in terms of Children's Rights	4	5.7
Evaluation of the Services Provided by Social Service Centers, Non-Governmental Organizations, Inpatient Health Institutions in terms of Children's Rights	2	2.8

When Table 5 is examined, it is seen that 35 of the theses examined were studies examining parents' attitudes and behaviors towards children's rights. The number of theses on children's rights in the context of products in the media and the number of theses on attitudes towards the Convention on the Rights of the Child was 7. These are followed by 6 theses examining Social Studies textbooks and curricula and 5 theses on Children's Rights Education. Theses on perception and attitude studies on children's rights and theses evaluating the services provided by social service centers, non-governmental

organizations, inpatient health institutions in terms of children's rights were found to be 4 theses each.

Table 6 – Frequency and percentage distributions of the sample/study group of the theses

Sample/Study group	Theses reached	
	f	%
1. Pre-school	1	1.4
2. Primary School	7	9.5
3. Middle School	6	8.1
4. High School	0	0
5. University (Undergraduate)	9	12.1
6. University (Graduate)	–	–
7. Teacher	22	30
8. Administrator	10	13.5
9. Parent	12	16.2
10. Other (children's books, textbooks, science magazines, cartoon series, story books, teaching programs)	7	9.2

When Table 6 is examined, it is seen that 22 of the studies were conducted mainly with teachers. In this context, it is seen that studies were conducted with basic education students in 13 theses, including primary school students in 7 theses and secondary school students in 6 theses, student parents in 12 theses, school and institution administrators in 10 theses, undergraduate students (teacher candidates) in 9 theses and documents in 7 theses.

Table 7 – Frequency and percentage distributions of research designs/methods used in theses

Research design/methodology	Theses reached	
	f	%
1. Quantitative ¹	35	50
2. Qualitative ²	24	34.2
3. Mixed	11	15.8

¹ Survey (20), correlational (9), descriptive (5) and quasi-experimental design (1)

² Situation (11), Document (6), Phenomenology (3), Historical (2), Basic interpretive (1), Action (1)

When Table 7 is analyzed, it is seen that 35 of the theses used quantitative research methods, 24 used qualitative research methods and 11 used mixed research methods.

When the quantitative research methods used in the theses are examined, the first rank is taken by survey research (35) from non-experimental designs, followed by correlational research (9). This is followed by descriptive research (5) and quasi-experimental design study (1) respectively. The leading qualitative research method used in the theses is case study (11), followed by document analysis (6). This is followed by case study (3), historical research (2), basic interpretive design study (1) and action research (1).

Table 8 – Frequency and percentage distributions of data collection tools used in theses

Data Collection Tools	Theses reached	
	f	%
1. Surveys ¹	29	23
2. Information sheet ²	15	11.9
3. Scales ³	34	26.9
4. Interview ⁴	21	16.6
5. Observation ⁵	6	4.7
6. Document ⁶	21	16.6

¹ Likert (17), open-ended (8), closed-ended (1), pretest-posttest control group (3)

² Personal information form (11), General information form (4)

³ Attitude (24), classroom management profile (2), self-regulation skills (1), perception (1), professional self-esteem (1), emotional intelligence (1), democratic behavior (1), mental trauma (1), moral maturity (1), tolerance education (1)

⁴ Structured (1), semi-structured (15), focus group interview (5)

⁵ Participant observation (6)

⁶ Written documents (17), diaries (2) audio recordings (2)

When Table 8 is examined, a total of 34 scales measuring behaviors such as attitude (24), classroom management profile (2), self-regulation skills (1), perception (1), professional self-esteem (1), emotional intelligence (1), democratic behavior (1), mental trauma (1), moral maturity (1), tolerance education (1), etc.; a total of 29 questionnaires with open-ended (8), closed-ended (1), Likert-type (17), pretest-posttest control group (3) were used in the theses. In addition, a total of 21 interview forms such as structured (1), semi-structured (15) and focus group interviews (5); a total of 6 observation forms and 21 documents such as written sources (17), diaries (2), audio recordings (2) were used as data collection tools.

When Table 9 is examined, a total of 38 parametric analysis methods including t-test (10), correlation (10), anova/ancova (9), factor analysis (7) and regression (2); 47 descriptive analysis methods including frequency/percentage (35), arithmetic mean/standard deviation (8) and graphics (4); 48 nonparametric analysis methods including

Mann-whitney-U (19), K. Wallis (13), Wilcoxon (4), Chi-square (8), Friedman (1), Kolmogov Smirnov (3), a total of 48 nonparametric analysis methods were used. In addition, a total of 25 content analysis methods and 10 document analysis methods were used among qualitative analysis methods in the theses.

Table 9 – Frequency and percentage distributions of data analysis methods used in theses

Data Analysis	Theses reached	
	f	%
1. Quantitative		
Descriptive ¹	47	27.9
Parametric ²	38	22.6
Nonparametric ³	48	28.5
2. Qualitative		
Contents	25	14.8
Descriptive	10	6.2

¹ Frequency/Percentage (35), Art. Mean/Standard dev. (8), Graph (4)

² t-test (10), Correlation (10), Anova/Ancova (9), Factor Analysis (7), Regression (2)

³ Mann-whitney-U (19), K. Wallis (13), Wilcoxon (4), Ki-kare (8), Friedman (1), Kolmogorov Smirnov (3)

Conclusion

There is a need to examine the educational research conducted both in the world and in Turkey at certain time intervals and to determine the trends. Only in this way, the quality of the studies can be revealed and a new direction can be given to future studies. In this context, as a result of the theses examined, 70 theses, 61 master's theses and 9 doctoral theses, were examined on children's rights in Turkey between 2013 and 2022. It was observed that the most theses were conducted in 2019 with 27 theses. This was followed by 2021 with 13 theses. When the subjects of the theses were examined, it was determined that 24% of the theses included attitude studies on children's rights. Among the research methods used in the theses examined, the survey design, which is one of the quantitative research designs, is used the most, followed by case study, which is one of the qualitative research methods. It was observed that mixed research methods were used the least in the theses.

It was seen that approximately 31% of the theses were conducted with teachers. It was determined that many measurement tools were used in the theses researched. It was determined that the attitude scale was used the most as a measurement tool with a rate of 16%, followed by Likert-type questionnaires and written documents with 12% and semi-

structured interview forms with 10%. At the beginning of the data analysis methods of the theses, frequency/percentage descriptive analysis method was used with a rate of 25%. This is followed by nonparametric analysis methods such as Mann-whitney U test (13%) and K. Wallis (9%). In addition, a total of 25 content analysis methods and 10 document analysis methods were used among qualitative analysis methods in the theses.

In summary, this study has identified the current trends in theses on children's rights. Thus, it was revealed which topics the researchers addressed, which methods and data collection tools they chose, and which sample they worked on. The findings may provide different perspectives to the researchers who will work in this field and give direction to their studies.

Recommendations:

- Educating children to raise a generation of children who know and are aware of their rights
- Improving the position of children's rights both in society and in terms of education and training
- Planning research on children's rights using different methods and techniques
- Inclusion of child rights education practices in the curriculum

References

1. Turkish language association [Electronic resource]. [in Turkish] [HTTPS://TDK.GOV.TR/](https://tdk.gov.tr/)
2. **Akyüz, E.** Children's Law: Rights and Protection of Children [Text] // Ankara: Pegem Akdemi. – 2013. – №3(51). – P. 12-28. [in Turkish]
3. **Lansdown, G.** Promoting Children's Participation In Democratic Decision Making [Text] // Italy: UNICEF Innocenti Insight. – 2005. – №1. – P. 56-72. [in Turkish]
4. **Akılhoğlu, T.** **Çocuk Haklarına Dair Sözleşme.** Publications of the Human Rights Center [Text] // Ankara. – 1995. – №4(13). -P. 86-106. [in Turkish]
5. **Karakaş, B., Çevik, Ö.** **Çocuk Refahı: An Assessment from the Perspective of Children's Rights** [Electronic resource] // Gazi University Journal of Faculty of Economics and Administrative Science. – 2016. – №18. [in Turkish] <https://dergipark.org.tr/en/pub/gaziuiibfd/issue/28284/300453>
6. **Yıldırım, A., Şimşek, H.** Qualitative Research Methods in Social Sciences [Text] // Ankara: Distinguished Publishing. – 2011. – №8. – P. 3-29. [in Turkish]
7. **Çalık, M., Sözbilir, M.** The Parameters of Content Analysis. Education And Science [Text] // Education and Science. – 2014. – №39(174). – P. 33-38. [in Turkish]
8. **Sozbilir, M., Kutu, H., Yasar, M. D.** Science Education Research In Turkey: A Content Analysis Of Selected Features Of Published Papers. In: Jorde D., Dillon J. (Eds). Science Education Research And Practice In Europe: Retrosspective And Prospective [Text] // Rotterdam: Sense Publishers. – 2015. – №3. – P. 341-374. [in Turkish]
9. **Çolak, G.** The Trial and Rights of Children in Turkish Criminal Proceedings [Text] // Erzincan University, Unpublished Master's Thesis. Erzincan: Institute of Social Sciences. – 2010. – №1. – P. 152-174. [in Turkish]
10. **Koran, N.** A Qualitative Study on the Evaluation of Children's Rights and Rights Violations Education For Teachers [Text] // Hacettepe University Of Health Sciences International Conference III.

Child Development and Education Congress “Early Intervention”. Ankara. – 2015. – P. 231-239. [in Turkish]

11. Thesis Center [Electronic resource]. [in Turkish] URL: <https://Tez.Yok.Gov.Tr/>

О.Ф. Сонмез*¹, Б.К. Акшулакова¹, Т. Бирджан²

¹Токат Газиосманпаша Университеті, Токат, Түркия

²Кәсіптік оқыту министрлігі, Ербаа, Түркия

Түркиядағы балалар құқықтары бойынша магистранттарға диссертация жазу үрдістері

Аннотация. Зерттеудің мақсаты – 2013-2022 жылдар аралығында Түркиядағы балалардың құқықтары бойынша жазылған магистрлік диссертациялардағы үрдістерді анықтау және болашақта жүргізілетін зерттеулерге бағыт-бағдар беру. Ұлттық Диссертация Орталығында 53 түрлі кілт сөз бойынша әдебиеттерге шолу жүргізіліп, нәтижесінде 70 диссертация, оның ішінде 61 магистрлік және 9 докторлық диссертация қарастырылды.

Зерттеудің нәтижелеріне қол жеткізу үшін құжаттарды талдау әдісі қолданылды. Зерттелген диссертациялар қолданылған кілт сөздерге, диссертациялар жасалған институттарға қатысты университеттерге, диссертациялардың жарияланған жылына, олардың таралуына, зерттеу тақырыптарына, зерттеу тобына/іріктемеге, қолданылған зерттеу дизайндына/әдістеріне, деректерді жинау құралдарына және деректерді талдау әдістеріне байланысты қарастырылды. Диссертацияларда балалардың құқықтарына ата-аналардың көзқарасы мәселесіне ерекше көңіл бөлінгені анықталды. Зерттеу нәтижелері жиілік және пайыздық таралымдар бойынша кестелермен түсіндірілді. Қаралған диссертацияларда негізінен мұғалімдер зерттеу тобы/іріктеме ретінде зерттелген, зерттеу дизайны ретінде көбінесе сандық зерттеу әдісі қолданылған, деректерді жинау құралы ретінде көбінесе шкалалар (көзқарас, сыныпты басқару профилі, қабылдау, өз-өзін реттеу дағдылары және т.б.) және сауалнамалар (Лайкерт) қолданылғаны анықталды.

Кілтті сөздер: Балалардың құқықтары, дипломдық жұмыстар, зерттеу тенденциялары, құжаттарды талдау, ата-аналардың көзқарасы, зерттеу дизайны, Түркия.

О.Ф. Сонмез*¹, Б.К. Акшулакова¹, Т. Бирджан²

¹ Университет Токат Газиосманпаша, Токат, Түрция

² Министерство профессионального образования, Ербаа, Түрция

Тенденции в написании магистерских диссертаций по правам детей в Турции

Аннотация. Целью исследования является определение тенденций в выпускных работах по правам детей в Турции в период с 2013 по 2022 год и создание перспективы для будущих исследований. Была проведена литературная проверка в Национальном центре диссертаций с использованием 53 различных ключевых слов, в результате чего были проанализированы 70 выпускных работ, из которых 61 магистерская и 9 докторских диссертаций.

Для достижения результатов исследования был использован метод анализа документов. Исследованные диссертации были рассмотрены с точки зрения используемых ключевых слов, университетов, связанных с институтами, где были выполнены эти диссертации, года публикации диссертаций, распределения диссертаций, тем исследований, выборки (исследуемой группы, используемых исследовательских дизайнов) методов, инструментов сбора данных и методов анализа данных. В диссертациях было выявлено, что особое внимание уделялось вопросу отношения родителей к правам детей. Результаты исследования представлены в таблицах по частотным и процентным распределениям. Было установлено, что в исследованных диссертациях в основном изучались учителя как выборка/исследуемая группа, наиболее часто в качестве исследовательского дизайна предпочитался количественный метод, в качестве инструмента сбора данных широко использовались шкалы (отношение, профиль управления классом, восприятие, навыки саморегуляции и т. д.) и анкеты (Лайкерт).

Ключевые слова: права детей, дипломные работы, тенденции исследований, анализ документов, видение родителей, дизайн исследований, Турция.

ӨЖ 378.14.015.62
ҒТАМР 14.35.07

DOI 10.52301/1991-0614-2025-4-34-51

Б.А. Матаев, А.К. Матаева, Л.М. Мұсатіла*

*Әлкей Марғұлан атындағы Павлодар педагогикалық университеті,
Павлодар, Қазақстан Республикасы
matayevba@pspu.kz*

БОЛАШАҚ ПЕДАГОГТЕРДІ КӘСІБИ ДАЯРЛАУ ПРОЦЕСІНДЕ «МЕН» КОНЦЕПЦИЯСЫН ҚАЛЫПТАСТЫРУ

Аннотация. Бұл мақалада біз болашақ мұғалімдерді ЖОО-да кәсіби даярлау кезінде «Мен» концепциясының маңызды сипаттамаларын қалыптастырудың мәселелері мен перспективаларын қарастырдық. Зерттеудің мақсаты – педагогикалық мамандықтар студенттері арасында өзіндік «менін» қалыптастырудың кәсіби процесінің нәтижелері мен мүмкіндіктерін зерттеу. Зерттеу төрт бағыт бойынша жүргізілді. Болашақ мұғалімдердің кәсіби дайындығы жағдайында «Мен» концепциясын қалыптастырудың теориялық тәсілдерін талдау барысында кәсіби «Мен» концепциясын қалыптастырудың барлық теориялық тәсілдері оны педагогтерді кәсіби даярлауда пайдалану мүмкіндігін көрсететіні анықталды. Интеграцияланған тәсіл ең қолайлы деген қорытындыға келдік. Болашақ мұғалімнің «Мен» концепциясын қалыптастыруға әсер ететін негізгі факторлар ретінде әлеуметтік, академиялық және кәсіби, соның ішінде практикалық дайындық, жоғары сапалы оқыту әдістері және басқалардың қолдауы айқындалады. Мәселенің қиындығы және оқу процесіндегі қажетті өзгерістер белгіленеді. Педагогикалық мамандықтар студенттерінің «Мен» концепциясының қалыптасу деңгейі жоғары, ортадан жоғары және орташа деңгейде, негізінен психологиялық қасиеттердің қалыптасуы мен мақсат қоюына байланысты. Жұмыстың ғылыми-тәжірибелік маңыздылығы оның оқу-тәрбие үрдісіне тиімді тәжірибелерді енгізу арқылы «Мен» концепциясын қалыптастыру үдерісін оңтайландыру жолдарын ұсынуында. Сондай-ақ тиімді «Мен» концепциясын қалыптастырудың рефлексиялық әдістерін кіріктіру арқылы студенттерді болашақ мұғалім ретінде дайындау үдерісін жетілдіруге бағытталған кешенді модель әзірленді. Зерттеудің құндылығы – зерттеудің ғылыми сала ретінде кәсіптік білім беру психологиясына ғылыми-тәжірибелік үлес қосқанында.

Кілтті сөздер: «Мен» концепциясы, кәсіби қалыптасу, педагогикалық білім, жеке қалыптасу, кәсіби сәйкестілік, өзін-өзі тану, педагогикалық дайындық.

Кіріспе

Зерттеу тақырыбында көрсетілген мәселе жоғары өзектілікке ие, өйткені қазіргі жағдайда болашақ мұғалімдер мен оқытушылар арасында «Мен» кон-

цепцияны қалыптастыру және дамыту олардың кәсіби дайындығының негізгі міндеттерінің біріне айналады. Білім беру саласындағы жылдам өзгерістермен сипатталатын қазіргі қоғам білім беру процесін дараландыруға және білім алушылардың жеке қалыптасуына бағытталуына жоғары талаптар қояды. Осыған байланысты болашақ мұғалімдер үшін «Мен» концепциясының маңыздылығы артып, басымдыққа ие болуда.

Бұл мұғалімнің кәсіби қызметі өзін-өзі анықтаудың, өзін-өзі танудың және өзін-өзі бағалаудың жоғары дәрежесін қажет ететіндігіне байланысты. Қалыптасқан және дамыған өзіндік «мені» бар мұғалім ғана оқушылармен тиімді, сенімді және сындарлы қарым-қатынас орната алады. Мұндай мұғалім өзінің кәсіби мүмкіндіктерін барабар бағалай алады, саналы педагогикалық шешімдер қабылдай алады, өзін жеке және кәсіби қалыптасу тұрғысынан үнемі жетілдіріліп отырады.

Болашақ педагогтерді даярлау процесінде өзіндік «менін» қалыптастыру және дамыту мәселесі Қазақстандық және шетелдік ғылыми әдебиеттерде егжей-тегжейлі зерттелген.

Қазақстандық зерттеушілер арасында мынадай маңызды жұмыстарды бөліп көрсетуге болады: А. Жақыпованың болашақ педагогтердің жеке-кәсіби қалыптасу сипаттамаларына арналған зерттеуі [1], Ж.Т. Тергенбаева мен Л.Н. Қарашолақованың болашақ педагогтардың кәсіби құзыреттілігін қалыптастырудың педагогикалық негіздерін қарастыратын жұмыстары [2], Д.Б. Жуламанова мен А.К. Жуламановтың педагогтердің кәсіби құзыреттілігінің мәселелерін талдау және жас мұғалімдердің кәсіби қалыптасу процесін басқару туралы зерттеулері [3], Б.А. Матаевтың кәсіби даярлау жағдайында студенттердің «Мен» концепциясын қалыптастырудың ғылыми негіздері [4].

Құзыреттілікті педагог тұлғасын дамытудың сапалық өлшемі ретінде қарастыратын М. Жилгилдинова және К.С. Құдайбергеновтың [5] еңбектері де елеулі үлес қосты. Н.С. Байжуманов [6] пен Б.Т. Кенжебоковтың [7] жұмыстары, педагогтардың кәсіби құзыреттілігін қалыптастыру ерекшеліктеріне назар аударады, ал Ж.Х. Салхановтың зерттеулері [8] болашақ педагогтар үшін маңызды болып табылатын жеке тұлғаны дамытудың сапалық өлшемдеріне және педагогикалық құзыреттіліктерге назар аударған.

Шетелдік ғылыми әдебиеттерде «Мен» концепциясы мәселесі де кеңінен қамтылған. Осы тақырыпты зерттеуге елеулі үлес қосқан көрнекті ғалымдардың арасында Z. Jelena [9], K. Pena [10], L. Sebalo [11], L. Tarkhan [12] еңбектерін атап өткен жөн. Олардың зерттеулері мұғалімдердің кәсіби мінез-құлқына әсер ететін негізгі жеке сипаттамалардың қалыптасу процестерін түсінуді едәуір тереңдете түсті.

Болашақ мұғалімдердің өзіндік «мені», жеке және кәсіби қалыптасуы саласындағы жинақталған біршама білімнің көлеміне қарамастан бұл салада көптеген қайшылықтар мен шешілмеген мәселелер бар.

Біріншіден, «Мен» концепциясының қалыптасу деңгейін бағалауда, сондай-ақ оны диагностикалау әдістерін әзірлеу мен қолдануда қарама-қайшылық бар. «Мен» концепциясы мұғалімнің кәсіби қызметіне әсер ету тетіктері, негізгі мамандықтардың бірі ретінде, пікірталас тудырады және ғылыми келіспеушіліктердің тақырыбы болып қала береді.

Екіншіден, «Мен» концепциясы мен болашақ мұғалімдердің кәсіби қалыптасуына мотивация арасындағы байланыс жеткілікті зерттелмеген. «Мен» концепциясының өзін-өзі жетілдіруге деген ұмтылысқа, кәсіби мақсаттар туралы хабардар болуға және кәсіби ортаға бейімделуге қалай әсер ететіндігі туралы мәселе тереңірек түсінуді және эмпирикалық растауды қажет етеді.

Зерттеу мақсаты – педагогикалық мамандықтардың студенттерінде «Мен» концепцияны қалыптастырудың кәсіби процесінің ерекшеліктерін зерттеу.

Зерттеу міндеттері:

1. Болашақ мұғалімдерді кәсіби даярлау контекстінде «Мен» концепциясын қалыптастырудың теориялық тәсілдерін талдау;

2. Болашақ мұғалімнің өзіндік «менін» қалыптастыруға әсер ететін факторлар; негізгі қиындықтар мен проблемалар және оқу процесінде қажетті өзгерістерді белгілеу;

3. Педагогикалық мамандықтар студенттерінде «Мен» концепциясының қалыптасу деңгейін анықтау;

4. Оқу процесіне тиімді тәжірибелерді енгізу арқылы «Мен» концепциясын қалыптастыру процесін оңтайландыру жолдарын әзірлеу.

Зерттеудің жаңалығы – педагогикалық мамандықтар студенттерінің теориялық ережелері мен эмпирикалық материалдары негізінде құрылған болашақ мұғалімдер арасында өзіндік «менін» қалыптастырудың кешенді моделін жасау.

Болашақ мұғалімдерде «Мен» концепциясын қалыптастыру моделі болашақ мұғалімдердің жеке ерекшеліктерін де, білім беру процесінің ерекшеліктерін де ескереді, бұл болашақ мұғалімдерде маңызды жеке өзіндік сипаттамаларды дамыту үшін кәсіби дайындық сапасын жақсартуға бағытталған нақты ұсыныстар ұсынуға мүмкіндік береді.

Зерттеу нысаны – болашақ педагогтер.

Зерттеудің пәні – педагогикалық университетте оқу барысында «Мен» концепцияны қалыптастыру процесі.

Зерттеудің болжамы – егер оқу процесінде «Мен» концепциясына негізделген рефлексивті әдістерді мақсатты түрде қолданатын болса, онда болашақ мұғалімдерді тиімді педагогикалық қызметке жақсы дайындауға болады.

Зерттеуде ғылыми әдебиеттерді талдау; оқу процесін бақылау; жеке топтардың сауалнамалары; «Мен» концепциясының қалыптасу деңгейін диагностикалау әдістері; аналитикалық және статистикалық талдау әдістері қолданылды.

Бұл зерттеудің нәтижелері айтарлықтай теориялық және практикалық құндылыққа ие. Теориялық тұрғыдан алғанда, олар болашақ мұғалімдерді даярлау контекстінде осы тақырыпты тереңірек түсінуге ықпал ететін «Мен» концепциясын қалыптастыру мәселесі бойынша бар білімді кеңейтеді.

Бұл тақырыптың қалыптасу перспективалары студенттердің «Мен» концепциясын қалыптастыру процесіне әртүрлі педагогикалық технологиялардың әсерін егжей-тегжейлі зерттеуді қамтиды. «Мен» концепциясының қалыптасу деңгейін анықтауға бағытталған диагностиканың жаңа құралдары мен әдістерін жасауға ерекше назар аудару керек. Бұл зерттеулер білім беру процесінің тиімділігін арттырады және жақсы дайындықты қамтамасыз етеді.

Материалдар мен әдістер

Зерттеу материалдары зерттеу тақырыбындағы монографиялар мен ғылыми мақалалар, жоғары білім стандарттары және сауалнама нәтижелері диагностикасының хаттамалары болды.

Бірінші кезеңде әдеби талдау жүргізілді, жұмыс барысында ғылыми және практикалық әдебиеттер, болашақ мұғалімдердің кәсіби дайындығына қатысты «Мен» концепциясын қалыптастырудың негізгі теориялық тәсілдері қарастырылды.

Екінші кезеңде бақылау әдісін қолдана отырып педагогикалық мамандықтардың студенттерінің оқу процесінде болашақ мұғалімдер таңдаған мамандықтарының маңыздылығы мен оған дайындығы қарастырылды. Бір семестр бойы бітіруші курс 20 адамынан тұратын студенттер тобын бақылау ұйымдастырылды. Бақылау дәрістерде, семинарларда және практикалық сабақтарда жүргізілді.

Содан кейін болашақ мұғалімнің «Мен» концепциясын қалыптастыруға, сондай-ақ оқу процесінде негізгі проблемалар мен қажетті өзгерістерді анықтауға әсер ететін факторларды анықтау үшін сауалнамалар жүргізілді. Респонденттердің әртүрлі топтары үшін бес сұрақтан тұратын сауалнамалар әзірленді. Респонденттер топтары анықталды: педагогикалық ЖОО студенттері – 20 адам; педагогикалық пәндер оқытушылары – 20 адам; стейкхолдерлер (мектеп директорлары) – 20 адам.

Келесі кезеңде «Мен кімін?» тесті арқылы студенттер арасында «Мен» концепциясының қалыптасу деңгейіне диагностика жүргізілді. Диагности-

ка сыртқы сипаттамалар мен ішкі қасиеттерге (сезімдер, ойлар, өзін-өзі бағалау) қатысты 20 тұжырымның көмегімен жүргізілді. Содан кейін барлық мәлімдемелер бес санатқа жіктеледі: физикалық сипаттамалар; әлеуметтік рөлдер; психологиялық қасиеттер; қызығушылықтар мен хоббилер; мақсаттар мен ұмтылыстар. Диагностика нәтижелері аналитикалық және статистикалық талдау әдістерінің көмегімен өңделді, бұл егжей-тегжейлі қорытынды жасауға мүмкіндік береді.

Соңғы кезеңде оқу процесіне әзірленген тиімді тәжірибелерді енгізу үшін «Мен» концепциясын (болашақ мұғалімдерді даярлауға арналған «Мен» концепциясына негізделген рефлексивті әдістер) қалыптастыру процесін оңтайландыру бойынша шаралар әзірлеу.

Нәтиже

Болашақ мұғалімдерді кәсіби даярлау шеңберінде «Мен» концепциясын қалыптастыру – бұл ішінара өзара байланысты және интеграцияланған әртүрлі теориялық тәсілдерді қамтитын ұзақ және күрделі процесс. Негізгі тәсілдер когнитивті-мінез-құлық, гуманистік және әлеуметтік-когнитивті болып табылады.

Когнитивті-мінез-құлық тәсілі педагогикалық психологияда кеңінен қолданылады, мұнда «Мен» концепциясы адамның өзін кәсіби маман ретінде қабылдауын қалыптастыратын мінез-құлық үлгілері мен когнитивті схемалардың жиынтығы қарастырылады. Болашақ мұғалім табиғи когнитивті схемаларға сүйене отырып, өзінің кәсіби рөлдері мен міндеттерін түсінеді [13].

Бұл тәсіл болашақ мұғалімге табысты маман бейнесіне бағытталған қажетті кәсіби қасиеттерді, әлеуеттер мен стильдерді дамыта отырып, өзінің мінез-құлқын модельдеуге мүмкіндік береді. Мұндай процесс тұрақты кәсіби сәйкестікті қалыптастыруға және педагогикалық қызметтің талаптарына бейімделуге көмектеседі.

«Мен» концепциясын қалыптастыруға гуманистік көзқарас болашақ мұғалімнің жеке басының бірегейлігі мен тұтастығына баса назар аударады [14]. Бұл тәсіл адамның ішкі әлемін ашуға бағытталған, бұл мұғалімге өзінің тәжірибесіне, құндылықтары мен ерекшеліктеріне сүйене отырып, кәсіби әлемдегі өз орнын табуға мүмкіндік береді.

Кәсіби дайындық контекстіндегі гуманизмнің негізгі идеялары өзін-өзі түсіну, яғни тұлға ретінде және болашақ маман ретінде өзінің күшті және әлсіз жақтарын түсіну болып табылады. Сонымен қатар бұл тәсіл өзінің кәсіби рөліне оң көзқарасты қалыптастыруға ықпал ететін бар мүмкіндіктер мен шектеулерді тануды қоса алғанда өзін-өзі қабылдауға баса назар аударады.

Әлеуметтік-когнитивті тәсіл болашақ мұғалімдерді кәсіби даярлау контекстіндегі ең заманауи және тиімді тәсілдердің бірі болып саналады. Ол

болашақ мұғалімдердің өз қызметін өзін-өзі реттеу және өзін-өзі ұйымдастыру процесіне белсенді қатысуын көздейтін субъективті кәсіби позицияның когнитивті-белсенді компонентін дамытуға бағытталған.

Ш.Р. Халиловтың зерттеулеріне сәйкес [15] субъектінің кәсіби дайындықтағы белсенді ұстанымы олардың кәсіби сәйкестігін қалыптастыруда шешуші рөл атқарады. Өзінің білім беру және кәсіби қызметін басқарудағы дербестік болашақ педагогикалық практика үшін қажетті дағдыларды дамытуға ықпал етеді.

О.П. Чозгиян болашақ мұғалімдерде когнитивті-белсенді компоненттің қалыптасу ерекшеліктерін зерттей отырып, екпіннің түпкілікті нәтижеден процедуралық компонентке ауысуын атап өтті [16]. Бұл тәсіл оқу процесінде нәтиже ғана емес, сонымен қатар кәсіби қалыптасу үшін өз бетінше жағдай жасау мүмкіндігі де қалыптасатынын білдіреді.

Болашақ педагог мұғалімнің кәсіби ұстанымының субъективті концепциясының когнитивті-белсенділік компоненті ҚР МЖМБС-да [17] және мектепке дейінгі, бастауыш, жалпы және жоғары білім беру ерекшеліктерін ескере отырып, педагогтың кәсіби стандартының талаптарына, мазмұндық белгілеріне белгіленген. Когнитивті-белсенді компонент, сонымен қатар, мұғалімге қойылатын психологиялық талаптарды ашады, оның біліктілік сипаттамаларын оқыту және өзін-өзі дамыту процесінде дайындалатын кәсіби педагогикалық қызметтің функционалды компоненттері ретінде анықтайды [18].

Қазіргі уақытта барлық үш теорияны біріктіретін және тұлға қалыптасуының ішкі және сыртқы аспектілерін қамтитын теңдестірілген «Мен» концепциясы тұрғысынан қарастыруға мүмкіндік беретін интеграцияланған тәсіл белсенді түрде қолданылуда. «Мен» концепциясын қалыптастырудың интеграцияланған тәсілі өз күштері мен бар мәселелерді білуге; өз рөлін қабылдауға; рефлексия мен өзін-өзі реттеуді дамытуға; өзін-өзі тану және өзін-өзі түсіну және т.б. [19]. Бұл ретте, ЖОО-да оқу процесінде болашақ педагогтердің «Мен» концепциясын қалыптастыру мынадай жалпы ережелерге ие: ЖОО-да білім беру процесін дербестендіру; қалыптасқан үлгілерді еңсеру қабілеті, жаңашылдыққа ұмтылу; оқытудың инновациялық және дәстүрлі әдістерін, форматтары мен құралдарын үйлесімді біріктіру. Университетте оқу процесінде болашақ педагогтердің кәсіби «Мен» концепциясын жүйелі түрде қалыптастыру, бір жағынан, өзін-өзі тануға, белсенділікке, бастамашылыққа негізделген тәуелсіз ілгерілеу процесі ретінде қалыптасуға жағдай жасай алады. Екінші жағынан, оқыту мен тәрбиені студенттің жеке және кәсіби өсуіне бағытталған нұсқаулық ретінде қарастыру.

Талдау нәтижелері студенттердің семинарларда, әсіресе болашақ кәсіби қызметтегі жеке аспектілерге қатысты мәселелерді талқылау кезінде жоғары белсенділік танытатынын көрсетті. Семинар сабақтары кезінде студенттер

оқытушыларға жиі сұрақтар қояды және өз пікірлерін еркін айтады. Дәрістерде олардың белсенділігі айтарлықтай төмен болады: студенттердің көпшілігі ақпаратты жазумен шектеледі және оқытушылар ұсынатын мәселелерді талқылауға қатыспайды.

Айта кету керек, барлық оқытушылар өздерінің педагогикалық тәжірибесінде пікірталас элементтерін қолдана бермейді, бұл студенттердің белсенді болу мүмкіндіктерін шектейді. Сонымен қатар практикалық сабақтарда болашақ мұғалімдердің кәсіби дайындығына байланысты мәселелер жиі назардан тыс қалады.

Талдау көрсеткендей, студенттердің білім беру сабақтарына белсенді қатысуы олардың кәсіби өзін-өзі тануын нығайтуға ықпал етеді. Жоғары оқу орнының оқытушылары студенттердің бастамасы мен дербестігін қолдай отырып, осы үдерісте шешуші рөл атқарады. Осыған қарамастан, педагог мамандығына бағдарлана отырып, «Мен» концепциясын қалыптастыруға бағытталған жүйелі практикалық дайындықтың болмауына байланысты мәселелер анықталды.

Оқытушылар тарапынан қолдаудың жеткіліксіздігі, сондай-ақ интерактивті және тәжірибеге бағытталған оқыту әдістерін сирек пайдалану студенттердің кәсіби қалыптасуына кері әсерін тигізуі мүмкін. Бұл өз кезегінде олардың кәсіби дағдыларына деген сенімділік деңгейінің төмендеуіне және табысты педагог болу қабілетінің төмендеуіне әкелуі мүмкін.

Болашақ мұғалімнің «Мен» концепциясын қалыптастыруға әсер ететін факторларды анықтау бойынша сауалнама нәтижелері.

Педагогикалық ЖОО студенттерінің сауалнамасының нәтижелері – 20 адам.

Кәсіби сәйкестікті сәтті қалыптастыру үшін ең маңызды факторлар: отбасы мен достарының қолдауы – 40%; мұғалімдермен оң қарым-қатынас – 30%; оқудағы жетістіктері мен жеңістері – 25%; белсенді қоғамдық жобаларға қатысу – 15%.

Мұғалім ретінде өз болашақтары туралы қаншалықты жиі ойланады: өте жиі – 50%; кейде – 35%; сирек – 10%; ешқашан – 5%.

Мұғалімнің «Мен» концепциясы бойынша болашақ жұмысына қатысты ең басты алаңдататын мәселелер: оқушылармен ортақ тіл табысу мүмкіндігі – 45%; құзыреттілігі мен кәсібилігінің төмендігі – 38%; өз жұмысын басқа мұғалімдер мен басшылық тарапынан бағалауы – 17%.

Оқытушылар білім алушыларға өзін-өзі болашақ маман ретінде қалыптастыруға қалай көмектеседі: өз бетінше жұмыс істеуге мүмкіндік береді – 50%; жеке тәжірибелерімен және мысалдарымен бөліседі – 32%; 13% жетістікке жетуді қолдайды және шабыттандырады; 5% қорқыту арқылы.

Оқу процесінде таңдаған мамандығыңызға деген көзқарасыңызды не өзгертеді: практикалық сабақтардың болмауы – 50%; оқыту әдістемесі бойын-

ша кейбір арнайы пәндердің күрделілігі – 28%; 22% мансаптық өсудің нақты перспективаларының болмауы.

Болашақ мұғалім мамандығына дайын болу үшін білім беру жүйесінде не өзгерткісі келеді: тәжірибелік сабақтар санын көбейту – 45%; оқыту әдістемесі бойынша пәндерді оқыту сапасын жақсарту – 42%; тәжірибелі педагогтерде міндетті тағылымдаманы енгізу – 18%.

Педагогикалық ЖОО оқытушыларының сауалнамасының нәтижелері, 20 адам.

Педагог-студенттердің кәсіби бірегейлігін қалыптастыруға әсер ететін негізгі факторлар: пәнге деген ынтасы мен қызығушылығы – 48%; оқыту сапасы мен әдістемесі – 36%; «Мен» концепция мен кәсіпті дамытуға бағытталған тәжірибеге бағытталған жобаларға қатысу тәжірибесі – 16%.

Студенттердің «Мен» концепциясын қалыптастыруға ықпал ету үшін қандай әдістер қолданылады: жеке консультациялар – 42%; топтық талқылаулар мен пікірталастар – 33%; жобалық қызмет пен зерттеу жобаларына қатысу – 25%.

Студенттердің кәсіби дайындығының қандай аспектілері ерекше назар аударуды және пысықтауды талап етеді: коммуникативтік дағдыларды дамыту – 52%; мінез-құлықтың этикалық нормаларын қалыптастыру – 34%; стресске төзімділік деңгейін арттыру – 14%.

Студенттердің жауапкершілік пен өзін кәсіби маман ретінде сезімін қалыптастырудағы оқу процесінің рөлі қандай: оқытушының жеке тәжірибесі арқылы оқыту – 56%; мамандықтағы стандарттар мен ережелерді сақтаудың маңыздылығын түсіндіру – 31%; жауапкершілікті талап ететін іс-шараларды ұйымдастыру – 23%.

Табысты мұғалім болу үшін қандай жеке қасиеттер маңызды: эмпатия және тыңдау қабілеті – 44%; икемділік пен бейімделу – 37%; үнемі өзін-өзі жетілдіруге ұмтылу – 19%.

Стейкхолдер сауалнамасының нәтижелері – 20 адам.

Мектеп ұжымында жас мамандардың табысты бейімделуі үшін қандай факторлар маңызды: аға әріптестердің қолдауы – 46%; тәлімгерінің болуы – 39%; мектеп басшылығының күтетін нәтижесі мен талаптарын нақты түсіну – 15%.

Қазіргі таңда табысты жұмыс істеу үшін педагогикалық жоғары оқу орындарының түлектері қандай қасиеттерге ие болуы керек: коммуникабельділік және әртүрлі балалармен тіл табыса білу – 53%; балалар үшін көшбасшы болу – 32%; үздіксіз оқуға және өзін жетілдіруге дайындық – 29%; білім беру ортасында үнемі байқалатын тұрақты өзгерістерге тез бейімделу қабілеті – 18%.

Қандай дағдылар мен құзыреттер жұмыс процесінде түлектерге үлкен қиындықтар туғызады: сыныпты басқару және тәртіпті сақтау – 58%; оқытуда за-

манауи технологияларды қолдану – 15%; ерекше қажеттіліктері бар балалармен жұмыс істей білу – 27%.

Педагогикалық жоғары оқу орындарының түлектерінің дайындық деңгейін қалай бағалады: жоғары, бірақ жұмыс орнында қосымша оқытуды қажет етеді – 33%; орташа, бірақ білім мен дағдыларда айтарлықтай олқылықтар бар – 51%; төмен және айтарлықтай қосымша дайындықты қажет етеді – 16%.

Мұғалім мансабындағы сәттіліктің негізгі факторы қандай; кәсіби өсу мен өзін-өзі дамытуға үнемі ұмтылу – 54%; оқушылармен және ата-аналармен сенімді қарым-қатынас орнату білу – 26%; икемділік және жаңа жұмыс жағдайларына бейімделу қабілеті – 20%.

Ұсынылған мәліметтер негізінде келесі қорытындыларды жасауға болады:

1. Болашақ мұғалімдердің «Мен» концепциясын қалыптастыруға әсер ететін негізгі факторлар;

– педагогикалық жоғары оқу орындарының студенттері кәсіби сәйкестікті қалыптастырудың негізгі факторлары отбасы мен достарының қолдауы (40%), мұғалімдермен қарым-қатынастың оң тәжірибесі (30%) және оқудағы жетістіктері (25%). Нәтижелер «Мен» концепциясын қалыптастыру процесінде студенттер үшін әлеуметтік орта мен жеке тәжірибенің маңыздылығын көрсетеді;

– оқытушылар пәнге деген ынта мен қызығушылықты (48%), оқыту мен әдістеменің сапасын (36%), сондай-ақ тәжірибеге бағытталған жобаларға қатысу тәжірибесін (16%) маңызды факторлар деп санайды;

– жұмыс берушілер қолдауының маңыздылығын (46%) және тәлімгерінің болуын (39%) мектеп ұжымына жас мамандардың сәтті бейімделуінің маңызды шарттары ретінде атап өтеді.

2. Оқу процесінде негізгі қиындықтар мен мәселелер анықталды:

– студенттер үшін практикалық сабақтардың жетіспеушілігі (50%) және кейбір пәндердің күрделілігі (28%) олардың таңдалған мамандыққа деген көзқарасына әсер етеді. Мансаптық өсудің нақты перспективаларының болмауын да студенттер атап өтті (22%).

– оқытушылар коммуникативтік дағдыларды дамытуға (52%) және стресске төзімділік деңгейін арттыруға (14%) ерекше назар аударуды және оқу процесінде пысықтауды қажет ететін негізгі мәселелерге баса назар аударады;

– стейкхолдерлер сыныпты басқару және тәртіпті сақтау құзыреттіліктерін дамытудың маңыздылығына (58%) және оқытуда заманауи технологияларды қолданудың (27%) маңыздылығына назар аударады.

Жалпы, оқу процесінің практикасы мен әдістемелік қамтамасыз етілуі кемшілікпен анықталады, өйткені практикалық сабақтардың болмауы және оқытылатын пәндердің күрделілігі студенттердің таңдалған мамандыққа деген

көзқарасына кері әсер етеді. Сонымен қатар респонденттердің көпшілігі, студенттер де, мектеп басшылары да оқыту сапасын жақсарту қажеттілігін атап өтті.

Білім беру жүйесіндегі қажетті өзгерістер:

– студенттердің көпшілігі (45%) практикалық сабақтар санының артуын қалайды, бұл білімді практикалық қолдануға көбірек көңіл бөлу қажеттілігін растайды; едәуір бөлігі (42%) жекелеген пәндерді, әсіресе оқыту әдістемесі бойынша оқыту сапасын жақсарту қажет деп санайды;

– оқытушылардың үштен бірінен астамы (33%) интерактивті оқыту әдістерінің маңыздылығын көрсететін студенттердің «Мен» концепциясын қалыптастыруға көмектесу үшін топтық талқылаулар мен пікірталастарды пайдаланады.

– оқытушылар мен жұмыс берушілердің пікірінше, кәсіби дайындықтың маңызды аспектілері коммуникативті дағдыларды дамыту және стресске төзімділік деңгейін арттыру болып табылады.

– мектеп жағдайында түлектердің сәтті бейімделуінің негізгі шарттары дұрыс ұйымдастырылған бейімделу, тәлімгерлік және әріптестердің қолдауы болып табылады.

Педагогикалық мамандықтар студенттерінде «Мен» концепциясының қалыптасу деңгейін бағалау нәтижелері 1-кестеде көрсетілген.

1-кесте – Болашақ педагогтердің «Мен» концепциясының қалыптасу деңгейін бағалау нәтижелері (20 адам)

Қатысушылар	Физикалық	Әлеуметтік	Психологиялық	Мүдделер	Мақсаттар	«Мен» концепциясының қалыптасу деңгейі
Топ бойынша орташа көрсеткіштер	2.5	4.05	6.05	2.95	4.1	Жоғары: 6 адам Орташадан жоғары – 6; орта – 8

Ең жоғары орташа көрсеткіштер болашақ педагогтерде психологиялық дағдылар бойынша байқалады (6,05), содан кейін тұжырымдау және мақсаттарға жету (4.1), әлеуметтік (4.05), мүдделер (2.95) және физикалық (2.5), бұл келесідей қорытынды жасауға мүмкіндік береді. Болашақ мұғалімдер психологиялық дағдылар бойынша ең жоғары орташа көрсеткіштерге ие, бұл студенттердің өзін-өзі тануға, өзін-өзі бағалауға және олардың эмоционалдық күйлерін түсінуге көп көңіл бөлетіндігін көрсетуі мүмкін. Педагогикалық қызмет үшін психологиялық зейіннің жоғары деңгейі маңызды, өйткені мұғалім оқушылардың эмоциялары мен қажеттіліктерін түсініп, ескеруі керек.

Студенттердің келесі маңызды дағдылары – мақсат қою және оған жету. Осы көрсеткіш бойынша болашақ мұғалімдер өздерінің өмірлік және кәсіби

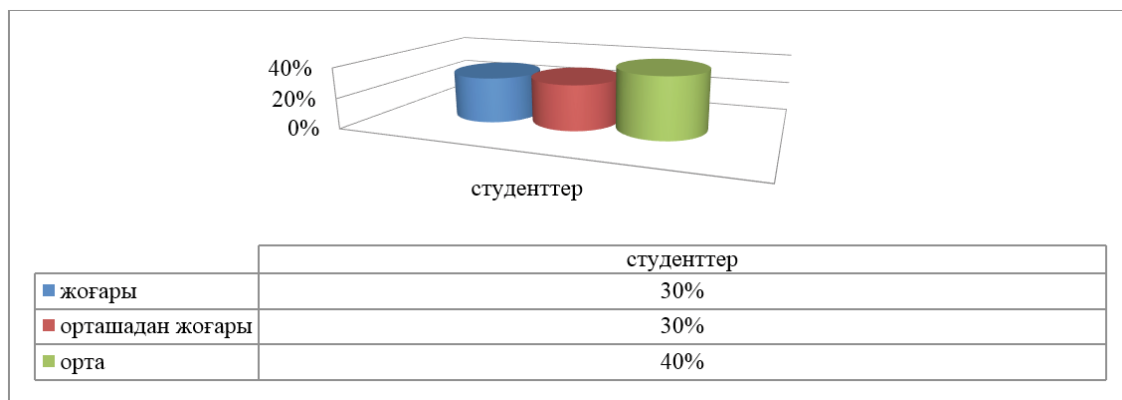
мақсаттарын тұжырымдаудың жақсы қабілетін көрсетеді, бұл мұғалім үшін өзінің кәсіби мансабына қатысты да, мұғалімнің міндеттерінің бірі ретінде де маңызды қасиет болып табылады, оған сәйкес оқушыларға мақсат қоюға және оларға қол жеткізуге көмектесу керек.

Болашақ мұғалімдердің әлеуметтік дағдылары да орташа деңгейде. Бұл педагогикалық мамандықтардың студенттері өздерінің әлеуметтік рөлін түсінетіндігіне және қоғаммен қалай қарым-қатынас жасау керектігін түсінетіндігіне байланысты. Әлеуметтік тұжырымдар мұғалімге бірінші кезекте оқушылармен, сондай-ақ әріптестерімен және ата-аналарымен тығыз байланыста жұмыс істеу үшін қажет.

Студенттердің зейін деңгейі бойынша төртінші орында студенттердің мүдделері тұр. Мұндай нәтижелер болашақ педагогтер өздерінің сабақтан тыс қызығушылықтары мен хоббилерін әлі толық анықтамағанын немесе болашақ өміріндегі басқа мәселелермен салыстырғанда оларға аз көңіл бөлетінін көрсетеді.

Студенттер физикалық сипаттамаларды аз біледі, шамасы, олардың жасына байланысты олардың физикалық қасиеттерін түсіну және сипаттау қиынырақ болды. Мұндай нәтижелер болашақ мұғалімдер ретінде өздерінің «Мен» концепциясында олардың сыртқы келбеті мен физикалық жағдайына аз көңіл бөлетіндігін көрсетуі мүмкін.

Ұсынылған мәліметтерге сүйене отырып, 1-суретке сәйкес сауалнамаға қатысқан студенттерде «Мен» концепциясының қалыптасу деңгейіне қатысты қорытынды жасау керек.

1-сурет – Болашақ мұғалімдерде «Мен» концепциясының қалыптасу деңгейі

Зерттеу көрсеткендей, респонденттердің ешқайсысында «Мен» концепциясының ешбір деңгейі толық қалыптаспаған. Дегенмен алты студентте жоғары

қалыптасу деңгейі анықталды (20%). Олардың жауаптары әртүрлі және терең психологиялық сипаттамалармен, сондай-ақ нақты тұжырымдалған мақсаттармен ерекшеленеді. Бұл көрсеткіштер олардың жеке қасиеттері мен ұмтылыстарының жоғары деңгейін көрсетеді.

Орташадан жоғары деңгей алты студентте белгіленді (30%). Мұндай нәтижелер бұл студенттердің жеткілікті жақсы психологиялық сипаттамалармен қатар олардың мүдделері мен мақсаттарына назар аударатындығын көрсетеді. Дегенмен, олардың жауаптары «Мен» концепциясының жоғары қалыптасу санатына жатқызылғандармен салыстырғанда азырақ.

«Мен» концепциясының қалыптасуының орта деңгейі сегіз студенттен табылды (40%). Бұл топ әлеуметтік рөлдер мен физикалық сипаттамалардың белгілі бір таңдауымен сипатталады. Алайда олардың жауаптарында психологиялық аспектілер мен қызығушылықтар аз, ал мақсаттар нақты көрсетілмеген.

«Мен» концепциясының төмен деңгейі бірде-бір студентте анықталған жоқ, бұл педагогикалық мамандықтар бойынша оқитын барлық респонденттердің белгілі бір дәрежеде «Мен» концепциясы қалыптасқанын көрсетеді.

Болашақ мұғалімдердің кәсіби дайындығы аясында «Мен» концепциясын қалыптастыру процесін оңтайландыру үшін ең тиімді тәжірибелерді біріктіретін кешенді модель жасалды. Бұл модель білім беру тәжірибесінде өзінің тиімділігін дәлелдеген рефлексивті әдістерді қолдануға негізделген.

Модельдің негізгі мақсаты – болашақ мұғалімдердің өздерінің кәсіби ерекшеліктерін тереңірек түсінуіне ықпал ету, сонымен қатар олардың педагогика саласындағы болашақ кәсіби қызметінің тиімділігін арттыру. Рефлексиялық тәжірибелерді білім беру процесіне біріктіру студенттерге олардың кәсіби қалыптасуы үшін қажетті негізгі жеке қасиеттерді дамытуға мүмкіндік береді.

Схемалық түрде модель 2-суретте көрсетілген, «Мен» концепциясы қалыптасуының негізгі бағыттары (сол жақта) және қолданылатын рефлексиялық тәжірибелер (оң жақта) анықталған.

Студенттерді жоғары оқу орнында оқыту процесіне енгізілген рефлексивті әдістер мен «Мен» концепциясын интеграциялаудың ұсынылған моделі болашақ педагогтарды, студенттердің мұғалім ретіндегі кәсіби сәйкестендіруді неғұрлым саналы түсінуі арқылы дайындауға ықпал етеді.

Мұндай хабардарлық болашақ педагогтерге педагогикалық тәжірибеде адаспауға және олардың ішкі сенімдері мен құндылықтарына сәйкес дұрыс шешімдер қабылдауға көмектесуі керек; педагогикалық мамандықтар студенттерінің сезімдері мен эмоциялары болашақта ол жұмыс істейтін сыныпта жайлы жағдай жасауға мүмкіндік береді; мұғалімдер өздерінің эмоцияларын ғана емес, сонымен бірге стрессті де тиімді басқара алады, бұл болашақ мұғалімнің

тұрақтылығының артуына әкеледі; болашақ мұғалімдер өздерінің сенімдері мен құндылықтарына және т.б. негізделген шешім қабылдауды үйренеді.

Өзін-өзі тану және өзін-өзі бақылау	<ul style="list-style-type: none"> • рефлексивті жазу әдістері, • күнделік жүргізу, • интроспекция • олардың күшті және әлсіз жақтарын, құндылықтарын, сенімдері мен эмоцияларын терең түсіну үшін қолданылады
Белсенді тыңдау және эмпатия	<ul style="list-style-type: none"> • белсенді тыңдау және басқа адамдардың қажеттіліктерін түсіну дағдыларын үйрету • ол эмпатия мен эмоционалды интеллектті дамыту үшін қолданылады
Рефлексивті ойлау	<ul style="list-style-type: none"> • өз ойлары мен іс-әрекеттерін талдау әдістері, өзіне сұрақ қою әдістері, • жағдайларды рефлексивті талдау әдістері
Жоспарлау және мақсат қою	<ul style="list-style-type: none"> • ұзақ мерзімді және қысқа мерзімді мақсат қою бойынша сабақтар, • жеке даму стратегияларын әзірлеу және олардың жетістіктерін бағалау
Эмоционалды интеллект	<ul style="list-style-type: none"> • жағымды эмоцияларды қалыптастыру, стрессті бақылау бойынша тәжірибелік жұмыстар • қақтығыстар мен дағдарыстық жағдайларды басқару сабақтары
Кәсіби сәйкестендіру	<ul style="list-style-type: none"> • өзінің кәсіби рөлін білуге арналған сабақтар • ЖОО-ның білім беру процесінде өз орнын анықтауды тестілеу
Іс-әрекеттегі іске асыру	<ul style="list-style-type: none"> • оқыту барысында жаңа білім мен дағдыларды нақты тәжірибеге енгізу • алынған нәтижеге рефлексивті бағалау жүргізу

2-сурет – Рефлексивті әдістермен интеграцияда «Мен» концепциясына негізделген болашақ педагогтерді кәсіби даярлау моделі

Қорытынды

Кәсіби «Мен» концепциясын қалыптастырудың барлық теориялық тәсілдері оны мұғалімдердің кәсіби дайындығында қолдану мүмкіндігін көрсетеді. Теориялардың әрқайсысы «Мен» концепциясын қалыптастырудың дербес тәсілдерін ұсынады. Біздің ойымызша интеграцияланған тәсіл ең қолайлысы болып табылады.

Болашақ мұғалімдерде «Мен» концепциясын қалыптастыру үшін бақылау барысында әзірленген ұсыныстар: студенттердің тәуелсіздігі мен сыни ойлауының қалыптасуына көрнекі әсер ететін интерактивті тәжірибелік сабақтардың санын

көбейту; оқу практикасынан өту кезінде кәсіби педагогикаға жақын жағдайларда нақты жұмыс тәжірибесін алуды қамтамасыз ету маңызды.

Респонденттердің үш тобының сауалнамасының нәтижелері болашақ педагогтердің «Мен» концепциясын сәтті қалыптастыру әлеуметтік, академиялық және кәсіби факторлардың, соның ішінде практикалық дайындықтың, оқытудың сапалы әдістемесінің және басқалардың қолдауының үйлесуіне байланысты екенін көрсетеді.

Зерттеу нәтижелері көрсеткендей, болашақ педагогтердің көпшілігі өздерінің психологиялық қасиеттері мен кәсіби мақсаттары туралы жеткілікті деңгейде біледі, бұл оларды дайындаудың маңызды элементі болып табылады. Алайда, студенттер «Мен» концепциясының үйлесімді және біртұтас қалыптасуына қол жеткізу үшін әлеуметтік аспектілерге, жеке мүдделеріне және физикалық жағдайына көбірек көңіл бөлуі керек.

Кәсіби «Мен» концепциясын қалыптастыру үшін әзірленген кешенді модель студенттерді педагогикалық қызметке дайындаудың тиімділігін арттыруға бағытталған. Рефлексивті әдістерді білім беру процесіне біріктіру студенттердің тұрақты және сенімді «Мен» концепциясын дамытуға ықпал етеді, бұл оларды сыртқы сын-қатерлерге және өзгеріпстерге толы білім беру ортасына дайындайды.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі

1. **Жакупова, Г.А.** Сущностные характеристики личностно-профессионального развития будущего учителя [Текст] // Известия Волгоградского государственного педагогического университета. – 2010. – №51(7). – 27-31 б.
2. **Тергенбаева, Ж.Т. Карашолакова, Л.Н.** Педагогические основы формирования профессиональной компетентности будущих педагогов [Текст] // Вестник Карагандинского университета. – 2021. – № 4(104). – 60-65 б.
3. **Жуламанова, Д.Б. Жуламанов, А.К.** Управление процессом профессионального становления молодых учителей [Текст] // Вестник Казахского национального женского педагогического университета. – 2021. – №3. – 6-19 б.
4. **Матаев, Б.А.** Кәсіби даярлау жағдайында студенттердің «Мен» концепциясын қалыптастырудың ғылыми негіздері: 6D010300: док. PhD ... дис. [Мәтін] – Нұр-Сұлтан, 2022. – 176 б.
5. **Zhilgildinova, M. Aubakirova, R. Manyapova, T. Berikbo, R.R. Kostyunina, A.A. Mishchenko, E.V.** Self-development as a factor of professional growth of future teachers [Text] // Cypriot Journal of Educational Sciences. – 2022. – №3(17). – P. 903-919 <https://doi.org/10.18844/cjes.v17i3.6984>
6. **Кенжебеков, Б.Т.** Университет студенттерінің кәсіби құзыреттілігін қалыптастырудың теориясы мен практикасы: моногр. [Мәтін] – Астана: Л.Н. Гумилев ат. Еуразия ұлттық ун-ті, 2001. – 275 б.
7. **Байжұманова, Н.С.** Кәсіби құзыреттіліктерді қалыптастыру ерекшеліктері [Мәтін] // Қарағанды университетінің хабаршысы. Педагогика сериясы. – 2009. – №2(54). – 77–84 б.

8. **Салханова, Ж.Х.** Компетентность и компетенции: моногр. [Текст] – Алматы: Казах. нац. ун-т им. Аль-Фараби, 2013. – 178 б.
9. **Jelena, Z. Maksimovic and Jelena, S. Osmanovic.** Teachers Self-concept and its benefits for science education [Text] // Journal of Baltic Science Education. – 2019. – №1(18). – P. 105-116. <https://doi.org/10.33225/JBSE/19.18.105>
10. **Pena, K. Bustos, C. & Díaz, A.** Impact of teacher training on academic Self-concept and educational outcomes [Text] // Electronic Journal of Research in Educational Psychology. – 2019. – №17(49). – P. 519-540 <https://doi.org/10.25115/ejrep.v17i49.2219>
11. **Sebalo, L., & Teslenko, T.** Future Teacher Training for Self-Education Activity in Physical Education at Elementary School [Electronic resource] // Revista Romaneasca pentru Educatie Multidimensionala. – 2020. – №1(12). – P.106-119 <https://doi.org/10.18662/rrem/202>.
12. **Tarkhan, L.** Pedagogical Potential In Future Teacher's Professional Self-Development [Electronic resource] // European Proceedings. – 2020. <https://doi.org/10.15405/epsbs.2020.01.26>
13. **Загвязинский, В.И.** Теория обучения: современная интерпретация: учебное пособие для студентов вузов. [Текст] – М.: Академия. – 2008. – 188 б.
14. **Хамрокулова, Д.Ф.** Личность в концепции гуманистического воспитания [Текст] // Вестник науки и образования. – 2019. – №2(62). – 51-53 б.
15. **Халилов, Ш.Р.** Педагогические условия развития профессиональной субъектной позиции учителя в процессе адаптации к профессиональной деятельности: автореф... дис. канд. пед. наук. [Текст] – Астрахань, 2010. – 24 б.
16. **Чозгиян, О.П.** Формирование когнитивно-деятельностного компонента субъектной профессиональной позиции будущих учителей [Электронный ресурс] // Вестник МГПУ серия «Современный колледж». – 2022. URL:<https://pedpsyjournal.mgpu.ru/wp-content/uploads/sites/14/2022/04/chozgiyan-o-p.pdf>
17. Мектепке дейінгі тәрбие мен оқытудың, бастауыш, негізгі орта және жалпы орта, техникалық және кәсіптік, орта білімнен кейінгі білім берудің мемлекеттік жалпыға міндетті стандарты. ҚР Оқу-ағарту министрімен 3.08.2022 жылғы № 348 бұйрығымен бекітілген. [Электрондық ресурс] <https://adilet.zan.kz/kaz/docs/V2200029031>
18. «Педагог» кәсіби стандарты. ҚР Оқу-ағарту министрінің м.а. 15.12.2022 жылғы №500 бұйрығымен бекітілген. [Электрондық ресурс] <https://adilet.zan.kz/kaz/docs/V2200031149>
19. **Karimova, L., Biktagirova, G., & Ismagilova, L.** Developing Self-Efficacy of Future EFL Teachers [Electronic resource] // Proceedings IFTE. – 2020. <https://doi.org/10.3897/ap.2.e0919>
20. **Garcia-Martinez, I., Gavin-Chocano, O., Leon, S., & Ubago-Jimenez, J.** Analysis of the Pre-Service Teachers' Academic Stress Based on Their Self-concept and Personality [Electronic resource] // Education Sciences. – 2021. <https://doi.org/10.3390/educsci11110659>

References

1. **Zhakupova, G.A.** Sushchnostnye harakteristiki lichnostno professional'nogo razvitiya budushchego uchitelya [Essential characteristics of the personal and professional development of a future teacher] [Text] // Proceedings of the Volgograd State Pedagogical University. – 2010. – №51(7). – P. 27-31 [In Russian]
2. **Tergenbayeva, J.T. Karasholakova, L.N.** Pedagogicheskie osnovy formirovaniya professional'noj kompetentnosti budushchih pedagogov [Pedagogical foundations of the formation of professional competence of future teachers] [Text] // Bulletin of Karaganda University. – 2021. – № 4(104). – P. 60-65 [In Russian]

3. **Zhulamanova, D.B. Zhulamanov, A.K.** Upravlenie processom professional'nogo stanovleniya molodyh uchitelej [Management of the process of professional formation of young teachers] [Text] // Bulletin of the Kazakh National Women's Pedagogical University. – 2021. – №3. – P. 6-19 [In Russian]
4. **Matayev, B.A.** Kasibi dayarlau zhagdaiynda studentterdin «Men» koncepciyasyn kalypstastyrudyn gylymi negizderi: dissertaciya na soiskanie stepeni doctora filosofii (PhD) po specialnosti 6D010300 – Pedagogika i psihologiya [Scientific foundations of the formation of the concept of «Self» of students in the conditions of professional training: 6D010300: Doc. PhD ... dis.] [Text] – Nur-Sultan, 2022. – 176 p. [In Kazakh]
5. **Zhilgildinova, M. Aubakirova, R. Manyapova, T. Berikbo, R.R. Kostyunina, A.A. Mishchenko, E.V.** Self-development as a factor of professional growth of future teachers [Text] // Cypriot Journal of Educational Sciences. – 2022. – №3(17). – P. 903-919 <https://doi.org/10.18844/cjes.v17i3.6984>
6. **Kenzhebekov, B.T.** Universitet studentteriniñ kasibi qyzyrettiligin kalypstastyrudyn teoriyasyn men praktikasyn [Theory and practice of the formation of professional competence of university students]: monogr. [Text] – Astana: L.N. Gumilyov Eurasian National University. Eurasian National University, 2001. – 275 p. [In Kazakh]
7. **Baizhumanova, N.S.** Kasibi qyzyrettilikterdi kalypstastyru erekshelikteri [Features of the formation of professional competencies] [text] // Bulletin of Karaganda University. Pedagogy series. – 2009. – №2(54). – Pp. 77-84. [In Kazakh]
8. **Salkhanova, J.H.** Kompetentnost' i kompetencii [Competence and competencies]: monograph. [Text] – Almaty: Kazakh National Al-Farabi University, 2013. – 178 p. [In Russian]
9. **Jelena, Z. Maksimovic and Jelena, S. Osmanovic.** Teachers Self-concept and its benefits for science education [Text] // Journal of Baltic Science Education. – 2019. – №1(18). – P. 105-116. <https://doi.org/10.33225/JBSE/19.18.105>
10. **Pena, K. Bustos, C. & Díaz, A.** Impact of teacher training on academic Self-concept and educational outcomes [Text] // Electronic Journal of Research in Educational Psychology. – 2019. – №17(49). – P. 519-540 <https://doi.org/10.25115/ejrep.v17i49.2219>
11. **Sebalo, L., & Teslenko, T.** Future Teacher Training for Self-Education Activity in Physical Education at Elementary School // Revista Romaneasca pentru Educatie Multidimensionala. – 2020. – №1(12). – P.106-119 <https://doi.org/10.18662/rrem/202>.
12. **Tarkhan, L.** Pedagogical Potential In Future Teacher's Professional Self-Development [Electronic resource] // European Proceedings. – 2020. <https://doi.org/10.15405/epsbs.2020.01.26>
13. **Zagvyazinsky, V.I.** Teoriya obucheniya: sovremennaya interpretaciya [Theory of learning: a modern interpretation]: a textbook for university students. [Text] – M.: Academy. – 2008. – 188 p. [In Russian]
14. **Khamrakulova, D.F.** Lichnost' v koncepcii gumanisticheskogo vospitaniya [Personality in the concept of humanistic education] [Text] // Bulletin of Science and Education. – 2019. – №2(62). – P. 51-53. [In Russian]
15. **Khalilov, S.R.** Pedagogicheskie usloviya razvitiya professional'noj sub»ektnoj pozicii uchitelya v processe adaptacii k professional'noj deyatel'nosti [Pedagogical conditions for the development of a teacher's professional subjective position in the process of adaptation to professional activity]: abstract. ... candidate of Pedagogical Sciences. [Text] – Astrakhan, 2010. – 24 p. [In Russian]
16. **Chozgiyan, O.P.** Formirovanie kognitivno-deyatelnostnogo komponenta sub»ektnoj professional'noj pozicii budushchih uchitelej [Formation of the cognitive activity component of the subjective professional position of future teachers] [Electronic resource] // Bulletin of the Moscow State

Pedagogical University series «Modern College». – 2022. URL:<https://pedpsyjournal.mgpu.ru/wp-content/uploads/sites/14/2022/04/chozgiyan-o-p.pdf> [In Russian]

17. Mektepke dejingi tarbie men okytudyn, bastauysh, negizgi orta zhane zhalpy orta, tekhnikalыk zhane kәсіptik, orta bilimnen kejingi bilim berudin memlekettik zhalpyga mindetti standarty [The state mandatory standard of preschool education and training, primary, basic secondary and general secondary, technical and vocational, post-secondary education]. Approved by Order of the Minister of Education of the Republic of Kazakhstan dated 08.3.2022 N. 348. [Electronic resource] <https://adilet.zan.kz/kaz/docs/V2200029031> [In Kazakh]

18. «Pedagog» kasibi standarty [Professional standard «Pedagogue»]. Approved by the order of the Acting Minister of Education of the Republic of Kazakhstan dated 15.12.2022 N. 500. [Electronic resource] <https://adilet.zan.kz/kaz/docs/V2200031149> [In Kazakh]

19. Karimova, L., Biktagirova, G., & Ismagilova, L. Developing Self-Efficacy of Future EFL Teachers [Electronic resource] // Proceedings IFTE. – 2020. <https://doi.org/10.3897/ap.2.e0919>

20. Garcia-Martinez, I., Gavin-Chocano, O., Leon, S., & Ubago-Jimenez, J. Analysis of the Pre-Service Teachers' Academic Stress Based on Their Self-concept and Personality [Electronic resource] // Education Sciences. – 2021. <https://doi.org/10.3390/educsci11110659>

Б.А. Матаев*, А.К. Матаева, Л.М. Мұсагіла
Павлодарский педагогический университет имени Әлкей Марғұлан,
Павлодар, Республика Казахстан

Формирование «Я»-концепции в процессе профессиональной подготовки будущих педагогов

Аннотация. В настоящей статье нами рассмотрены проблемы и перспективы выработки важных характеристик «Я»-концепции в ходе профессиональной подготовки будущих педагогов в вузе. Целью исследования определено изучение результатов и возможностей профессионального процесса формирования «Я»-концепции у студентов педагогических специальностей. Исследование проведено по четырем направлениям. В ходе анализа теоретических подходов к формированию «Я»-концепции в контексте профессиональной подготовки будущих педагогов установлено, что все теоретические подходы по формированию профессиональной «Я»-концепции показывают, на возможность использования ее в профессиональной подготовке педагогов. Наиболее приемлемой признается интегрированный подход. Основными факторами, влияющими на формирование «Я»-концепции будущего педагога определены социальные, академические и профессиональные, включая практическую подготовку, качественную методику преподавания и поддержку со стороны окружающих. Установлены трудности проблемы и желаемые изменения в процессе обучения. Уровень сформированности «Я»-концепции у студентов педагогических специальностей высокий, выше среднего и средний, в основном за счет развития психологических качеств и постановки целей. Научная и практическая значимость работы заключается в том, что рекомендованы пути оптимизации процесса формирования «Я»-концепции через внедрение эффективных практик в учебный процесс. А также разработана комплексная модель, направленная на улучшение процесс подготовки студентов как будущих педагогов за счет интеграции рефлексивных техник для формирования профессиональной «Я»-концепции. Ценность проведенного исследования заключается в том, что этой

работой внесен научно-практический вклад в психологию профессионального образования как научную область.

Ключевые слова: «Я»-концепция, профессиональное формирование, педагогическое образование, личностное развитие, профессиональная идентичность, самосознание, педагогическая подготовка.

B. Matayev*, A. Matayeva, L. Mussatila
Pavlodar Pedagogical University named after Alkei Margulan,
Pavlodar, Republic of Kazakhstan

Formation of Self-concept in the process of professional training of future teachers

Annotation. In this article we consider the problems and prospects of developing important characteristics of Self-concept in the course of professional training of future teachers in higher education. The aim of the research is to study the results and possibilities of the professional process of forming Self-concept in students of pedagogical specialities. The research was conducted in four directions. During the analysis of theoretical approaches to the formation of Self-concept in the context of professional training of future teachers it was found that all theoretical approaches to the formation of professional Self-concept show the possibility of using it in the professional training of teachers. The integrated approach is recognised as the most acceptable. The main factors influencing the formation of Self-concept of a future teacher are defined as social, academic and professional, including practical training, quality teaching methods and support from others. The difficulties of the problem and the desired changes in the learning process were identified. The level of Self-concept formation in students of pedagogical specialities is high, above-average and average, mainly due to the development of psychological qualities and goal setting. Scientific and practical significance of the work lies in the fact that the ways of optimising the process of formation of Self-concept through the introduction of effective practices in the educational process are recommended. And also the complex model directed improvement of process of preparation of students, as future teachers, at the expense of integration of reflexive techniques for development of effective Self-concept is developed. The value of the conducted research lies in the fact that the research has made a scientific and practical contribution to the psychology of professional education as a scientific field.

Keywords: Self-concept, professional development, teacher education, personal development, professional identity, self-consciousness, teacher training.

УДК 373.2
МРНТИ 14.23.09, 14.25.09

DOI 10.52301/1991-0614-2025-4-52-69

Т.Н. Фомина, Р.М. Каримова, М.Н. Герлиц*

*Павлодарский педагогический университет имени Әлкей Марғұлан,
Павлодар, Республика Казахстан
e-mail: docent_t_n@mail.ru*

ВЛИЯНИЕ ЗАНЯТИЙ ПО КОНСТРУИРОВАНИЮ НА СЕНСОРНОЕ РАЗВИТИЕ РЕБЕНКА ДОШКОЛЬНОГО ВОЗРАСТА

***Аннотация.** Конструирование – это один из самых увлекательных и познавательных видов деятельности для дошкольников. Оно включает в себя создание различных объектов из большого количества материалов, таких как строительные блоки, картон, пластик и даже природные материалы. Разнообразие подходов к конструированию играет решающую роль в глобальном, когнитивном и социальном развитии детей*

В данной статье рассматривается влияние конструирования на сенсорное развитие дошкольников. Сенсорные способности, наиболее эффективно раскрытые в производственных действиях, например, в конструировании, представляют собой уникальную возможность для полного развития сенсорного потенциала. В конструировании сенсорные процессы проникают в суть активности, открывая всеобъемлющие возможности для развития.

В статье раскрывается содержание конструирования, потому что это система практических действий, направляемых ребенком на достижение какой-то желаемой цели. Конструирование детьми – серьезное полезное дело.

Таким образом, конструирование развивает и совершенствует все познавательные процессы, в частности точность восприятия и восприятия, наблюдательность и память, мышление, а также мелкую и крупную моторику. Тактильное касание с элементами композиции уравнивает внутреннее состояние малыша.

Результаты исследования отработаны и показаны на работе с воспитанниками студии «Малышок» при школе детского творчества «Өнер».

***Ключевые слова:** дошкольный возраст, творчество, конструирование, сенсорное развитие, мыслительный процесс.*

Введение

Дошкольный возраст – возраст детей от 1 года до 5 лет. В этом возрасте у детей проявляется интерес к творчеству. А именно к рисованию, лепке, аппликации, конструированию, ребенок активно само выражается через творчество. Дети знакомятся с конструированием в возрасте 2 лет. Конструирование является практи-

ческой деятельностью, которая направлена на получение определенного, заранее задуманного продукта.

Детское конструирование (создание различных построек из строительного материала, изготовление поделок и игрушек из бумаги, картона, дерева и т. п.) тесно связано с игрой и является деятельностью, отвечающей интересам детей, т.к. игра – ведущий вид деятельности в дошкольном возрасте. Наиболее успешно сенсорные способности развиваются в продуктивной деятельности, в частности в конструировании. Здесь сенсорные процессы осуществляются не изолированно от деятельности, а в ней самой, раскрывая богатые возможности для сенсорного воспитания в широком его понимании [1].

Конструирование – это один из самых увлекательных и познавательных видов деятельности для дошкольников. Оно включает в себя создание различных объектов из большого количества материалов, таких как строительные блоки, картон, пластилин и даже природные материалы. Разнообразие подходов к конструированию играет решающую роль в глобальном, когнитивном и социальном развитии детей.

Актуальность направления статьи заключается в следующих ключевых аспектах:

- современные требования к дошкольному образованию;
- нехватка внимания к сенсорному развитию в раннем возрасте;
- психологические и нейрофизиологические исследования;
- роль конструирования в интеграции различных сенсорных каналов;
- необходимость формирования практических рекомендаций для педагогов и родителей;
- долгосрочные эффекты на дальнейшее развитие ребенка.

Таким образом, актуальность темы статьи обусловлена растущей потребностью в интеграции сенсорного развития в систему дошкольного образования, а также недооценкой потенциала занятий по конструированию для достижения этой цели. Статья направлена на исследование этого вопроса и создание рекомендаций, которые могут быть полезны как педагогам, так и родителям в процессе работы с детьми дошкольного возраста.

Цель статьи – комплексное освещение занятий по конструированию, которые будут способствовать развитию сенсорных способностей детей дошкольного возраста.

Работая над темой, мы определились в рабочих задачах:

1. Исследовать влияние различных видов конструкторских игр и занятий на развитие сенсорных восприятий у детей дошкольного возраста.

2. Определить ключевые аспекты, в которых конструирование способствует улучшению восприятия цвета, формы, размера, текстуры и других сенсорных характеристик.

3. Выявить важность сенсорной интеграции в процессе конструирования и её влияние на развитие моторики, координации движений и внимание у детей.

4. Предложить рекомендации для педагогов и родителей, как использовать занятия по конструированию для стимуляции сенсорного развития детей и формирования у них необходимых навыков для успешного обучения и социализации в будущем.

5. Оценить роль конструирования как одной из эффективных педагогических методик для всестороннего развития ребенка в дошкольный период.

В дошкольных учреждениях на основных занятиях и на занятиях дополнительного образования по направлению «Конструирование» у дошкольников развивается креативное мышление и видение. Они могут придумать необычные образы, казалось бы, обыденных вещей, которые окружают их вокруг. Поэтому воспитателю надо лишь направлять детей, но ни в коем случае не навязывать свою точку зрения. В любом конструктивном решении, выполняемым всеми детьми, должно быть «авторское решение», где воспитатель предлагает детям самостоятельно завершить объект: например, украсить крыло бабочки, построить свои ворота из кубиков, украсить костюм клоуна в игрушке-качалке и так далее.

Педагогам и родителям известно, насколько важным является конструирование для развития ребёнка. Эта деятельность предполагает создание заранее запланированного продукта и может включать различные материалы: природные, бумажные и строительные. Для детей конструирование является увлекательной игрой, которая соответствует их интересам. По мнению многих специалистов, такой вид деятельности способствует всестороннему развитию детей.

Материалы и методы

Как мы уже отмечали выше – конструирование имеет большое практическое значение в общем развитии дошкольника. Конструирование развивает мелкую моторику, воображение, логическое мышление и сенсорные навыки. В процессе этой деятельности дети учатся различать внешние качества предметов, развивают познавательные способности и практические навыки, а также учатся проводить зрительный анализ.

В работе над статьей мы использовали такие методы как:

– обзор литературы, целью которого было исследовать теоретической базы и существующей;

– наблюдение за детьми, целью которого было определить уровень воспри-

ятия детьми материала, умения использовать теоретическую основу на практике, логическое суждение;

– экспериментальные исследования, целью которого было посмотреть начальный уровень работы детей, уровень после определенного периода развития, исходный результат;

– анализ возрастных характеристик сенсорного развития, целью которого было увидеть сложность работы на сквозных темах;

Важно уделять внимание конструированию сенсорного развития ребенка с помощью и других методов исследования, сочетая теоретический и практический подходы. Это поможет не только понять, как создаются воздействия на восприятие и развитие детей, но и разработать рекомендации по оптимизации процесса обучения в дошкольнике.

Конструирование положительно сказывается на формировании психических процессов у дошкольников. У них развивается пространственное мышление, способность анализировать образцы и применять их на практике, а также улучшается восприятие и мелкая моторика. Чаще всего конструирование связывают с использованием строительных материалов, таких как кубики и кирпичики. В ранних группах дети знакомятся с такими материалами, что помогает им создавать предметы из повседневной жизни и развивает ассоциации.

В средней группе дети начинают конструировать из бумаги, что требует от них большей умственной активности – они учатся видеть и формировать объёмные детали. Этот процесс развивает аналитические способности, воображение и умение следовать рекомендациям воспитателя [2].

Бумага, благодаря своей разнофактурности, позволяет малышам творить и фантазировать до бесконечности. Природный потенциал ребенка позволяет им креативно подходить к использованию бумаги в конструктивных поделках. Бумагопластика – это увлекательное рукоделие, позволяющее развивать у детей мелкую моторику рук, конструктивно – логическое мышление, креативное видение, цветовосприятие, концентрацию внимания. Дети студии «Малышок» в разделе по бумагопластике собирают розу, подвижные игрушки: это гусеница из салфетки, гусеница нарезная, рыба, делают оригами. Складывая образы из бумаги по принципу «оригами», малыши учатся через тактильную связь чувствовать возможности этого материала. Дети получают первые навыки чтения чертежа – линии сгиба, линии разреза, линии крепления деталей и т.д.

Воспитатель на своих занятиях может рассказать детям про работу конструирования из бумаги в японской традиции – оригами. Рассказать, что из бумаги конструируют народы Китая и Японии воздушного змея, мебель, фонари – и даже отмечают праздники фонарей и воздушного змея.

Дошколята всех возрастных ступеней приходят в восторг, конструируя из бумаги елочные украшения. Они из полосок делают колечки, соединяют между собой, образуя разноцветную цепочку для украшения елки. Собирают бумажные фонарики, игрушки качалочки, подвески – елочки и многое другое.

Для старших дошкольников также рекомендуется использование природного материала, такого как шишки, листья или мох. Даже снег может стать материалом для конструирования в зимний период [3]. Наблюдения показывают, что работа с природными материалами тесно связана с изобразительной деятельностью, развивая у детей фантазию и творческие навыки.

Работая со снегом на участке во время прогулок, ребята лепят снеговиков, машины, фигурки животных и т. д. Они создают целые архитектурные сооружения – горки, крепости, дворцы. В разделе по конструированию можно использовать и другие материалы, и техники работы с ними. Дети любят их фактурность, например, фоамиран. Структура этого материала мягкая пористая, мягкая, приятная на ощупь, изделия из фоамирана получаются сразу и в хорошем качестве. Это, несомненно, сказывается на желании ребенка творить. На рисунке 1 показана работа по конструированию в разных техниках исполнения – использование фоамирана и деревянных кубиков. Материал и техники исполнения разные, но объекты в обоих случаях одинаково объемны и имеют конечное завершение.

Рисунок 1 – Работа по конструированию в разных техниках исполнения

Каждый вид конструирования имеет свои особенности, способствующие гармоничному развитию личности ребёнка. Все формы этой деятельности позволяют детям создавать предметы, которые имеют практическое применение в реальной жизни.

Исследования, проводимые во всем мире по разработке сенсорного развития детей дошкольного возраста, охватывают широкий спектр работ в области педагогики, психологии и нейропсихологии. Эти исследования, как правило, сосредоточены на взаимосвязях между игровыми и развивающими занятиями с материалами-конструкторами и развитии сенсорных и моторных навыков у детей. Вот несколько значимых трудов и авторов, которые в той или иной степени этим занимались: Л.С. Выготский разработал идеи социализации и развития детской деятельности посредством конструктивной игры. Акцент в его исследованиях сделан на сенсорных и когнитивных процессах, что напрямую связано с влиянием различных видов деятельности, включая конструирование, на развитие детей. А.В. Запорожец уделял внимание психологии сенсорного развития детей. В.В. Давыдов акцентировал внимание на необходимости создания условий для всестороннего развития личности через систему развития, мотивация к обучению, курирует самостоятельность и инициативность. Важным аспектом теории Давыдова было осознанное отношение детей к обучению. Хотя теория Давыдова в основном ориентирована на школьное обучение, многие его идеи, такие как развитие познавательных процессов, проблемное обучение и самостоятельное развитие через деятельность, также могут быть адаптированы для дошкольников. Согласно исследованиям (З.В. Лиштва, В.Г. Нечаева, Л.А. Парамонова и другие), существует множество форм обучения конструированию: по образцу, по заданной теме, по замыслу и модели.

Каждая из этих форм обучения влияет на различные стороны мыслительной деятельности детей. Конструирование помогает дошкольникам концентрировать внимание на определённом предмете, развивает конструктивное мышление детей, а также способствует более активному развитию мыслительных процессов, таких как воображение, мышление, память и т.д.

Работая с детским коллективом, педагог должен так организовывать занятия по конструированию, чтобы все дети были охвачены вниманием. Этого можно достичь, разделив группу на микрогруппы по 5–6 чел. В базовой студии «Малышок» дети работают в микрогруппах. Педагог может фиксировать работу каждой группы: малыши набираются наблюдательного опыта, глядя на товарищей рядом, концентрируют внимание на технологии конструктивного решения. В результате это дает достаточно высокий результат через определенный промежуток времени, который ниже представлен в таблицах.

Отметим, что в процессе конструирования у детей развиваются не только интеллектуальные процессы, но и формируются моральные качества личности. У дошкольников формируется чувство товарищества, сплочённости детского коллектива, поскольку они учатся совместно выполнять задания и достигать общей цели.

Конструирование в дошкольном возрасте отвечает интересам детей, их способностям и возможностям [4].

Бумагопластика – интереснейшее занятие на занятиях по конструированию. Дети видят, как просто лист бумаги превращается в красивый образ: цветок, снеговик, ползущая по листу гусеница и т.д. Это приводит малышей в восторг, кроме того, они в игре, сами того не замечая, проводят исследовательскую работу. Они видят готовый результат и набираются знаний и опыта наблюдательно – аналитической работы [5].

Работая в этом блоке конструирования, дети не только овладевают знаниями и умениями по приемам сгибания и фиксирования линий сгибов, они учатся читать графический язык. Дети учатся работать с ножницами, правильно сочетая этапы резания с дыханием. Организованное таким образом занятие предотвращает быстрое утомление малышей. А это говорит о том, что у них достаточно энергии для достижения поставленной на занятии цели. А это означает, что и качество изготавливаемого изделия будет хорошим.

Особенно любят ребята делать подвижные игрушки, одновременно исследуя качества бумаги. Они могут наблюдать как подрезанные на основных элементах детали начинают шевелиться, приводя в движение всю игрушку. Или как растет выполненная из салфеток гусеница, которую ребята положили на лист от дерева в тарелке и стали поливать ее с пипетки – гусеница «оживает», начинает ползти и увеличиваться в размерах.

В конструировании ребенок, помимо зрительного восприятия качества предмета, реально, практически разбирает образец на детали, а затем собирает их в модель (так в действии он осуществляет анализ и синтез) в деятельности, направленной на достижение определенной цели, совершенствуются не только сама эта деятельность, но и зрительное восприятие ребенком предметов окружающего мира. Оно становится более целенаправленным [6]. Создается также предпосылка для приобретения способности уже в дошкольном возрасте производить более глубокий зрительный анализ модели и предмета, не обращаясь к реальному расчленению. Таким образом, формируется способность сравнивать, производить зрительный анализ, включая в процесс восприятия процессы мышления.

На рисунке 2 представлены приемы работы в области бумагопластики. Дети выполняют модули, из которых собирают интересные объекты творческого направления.

Конструируя, ребенок учится не только различать внешние качества предмета, образца (форму, величину, строение и пр.); у него развиваются познавательные и практические действия.

Рисунок 2 – Бумагопластика
на занятиях по конструированию в дошколе

Базовой площадкой для нашего исследования мы взяли школу детского творчества «Онер» при Павлодарском государственном педагогическом университете, возрастная категория – студия «Малышок», работа ведется как дополнительное образование. И для системной стандартной работы мы сотрудничаем с детскими садами.

Конструирование играет важную роль в развитии сенсорных способностей дошкольников, так как активизирует восприятие, внимание и анализ. Процесс создания различных моделей и конструкций помогает детям исследовать окружающий мир через осязание, зрительное восприятие и слуховые ощущения. Взаимодействие с материалами различных текстур и форм развивает мелкую моторику и усиливает сенсорное восприятие, что, в свою очередь, способствует более глубокому пониманию предметов и явлений [7]. В своей работе по конструированию мы применяем различные материалы и техники. Дети понимают, что создавать объекты конструирования можно не только из конструктора. Они учатся конструировать из бумаги, природного материала, пластилина и т.д.

Кроме того, конструирование способствует развитию пространственного мышления. Дети учатся ориентироваться в пространстве, сопоставлять размеры, формы и количество, что является основой для последующего изучения более сложных математических концепций. Создавая свои конструкции, дошкольники также развивают креативность, что напрямую связано с умением комбинировать и преобразовывать сенсорные впечатления в новые идеи [8].

Рисунок 3 – Работы по конструированию в разных техниках

Важно отметить, что социальный аспект конструирования также играет значительную роль. Совместная деятельность в группе способствует развитию коммуникативных навыков, учит детей слушать друг друга и делиться впечатлениями. Это взаимодействие обогащает их сенсорный опыт и расширяет горизонты восприятия, становясь важным элементом в процессе обучения и развития.

Конструирование также влияет на эмоциональное развитие детей. Процесс создания чего-то нового вызывает у дошкольников чувство удовлетворения и гордости за выполненную работу. Это положительное подкрепление укрепляет уверенность в своих силах и развивает навыки само регуляции. Когда дети сталкиваются с трудностями в процессе работы, они учатся находить решения, что формирует стойкость и настойчивость [9].

Кроме того, взаимодействие с различными конструктивными материалами позволяет детям развивать умение критически мыслить и принимать обоснованные решения. Каждый этап создания конструкции требует от них анализа и оценки, что способствует формированию логического мышления. Таким образом, конструирование становится не только средством для развития сенсорных способностей, но и основой для формирования важнейших интеллектуальных навыков.

Работать с конструкторами любят малыши любого возраста, начиная с раннего детства. Крохи собирают пирамидки различных образов. Главная задача в этот возрастной период – правильно понять назначение центрального элемента и отверстий на частях конструкции, соотношение по размерам, форме и цвету.

Наконец, стоит отметить, что конструирование может быть интегрировано в различные образовательные программы. Это демонстрирует его универсальность

и значимость в процессе всестороннего развития дошкольников, создавая предпосылки для их успешного обучения в будущем. Важно, чтобы образовательные учреждения активно внедряли конструирование в учебный процесс, предоставляя детям возможность развиваться и учиться через практическое взаимодействие с окружающим миром.

Дети дошкольного возраста, например, вместе с воспитателем могут из бросового материала создать образы животных, насекомых, птиц техники и установить их на участке, создав неповторимую и интересную композицию. Овладев навыками конструирования, дошкольники вместе с мамами и папами могут изготовить свой персонаж, приняв участие в групповом конкурсе.

Рисунок 4 – Работа по конструированию строительными конструкторами

Результат

Конструирование также способствует социализации детей. В процессе совместной работы над проектами они учатся делиться идеями, обсуждать различные подходы и находить компромиссы. Это взаимодействие развивает коммуникативные навыки и умение работать в команде. Дети, взаимодействуя друг с другом, не только становятся более открытыми и отзывчивыми, но и начинают осознавать важность сотрудничества во всех сферах своей жизни.

В статье мы осветили разные направления в области конструирования. Как базовую возрастную категорию взяли дошколку. Малыши данной группы занимаются в студии «Малышок» 8 месяцев. Используя свою методику развития малышей в области конструирования, за указанный период добились: умения логически рассуждать, хороших результатов в области цветовосприятия, фактурности материалов, развития воображения и пространственно – образного мышления. Дети научились на слух воспринимать задания, зная четкую систему композиционных решений, с удовольствием выполняют задание под названием «Авторское решение».

Каждое занятие имеет базовую основу знаний, наблюдательного и практического опыта ребенка, которые они применяют на практике, воспринимая задания на слух. В статье в рисунках мы осветили практическую работу ребят и ее результаты. Из-за ограниченности количества размещаемых рисунков, мы заключили результаты в таблицу, где продемонстрировали начальный этап работы детей группы и конечный результат, чего мы смогли добиться, применяя свою методику. Имена респондентов переименованы в связи с сохранением конфиденциальности деток. Результаты работы по каждому пункту оценивали по 10-ти бальной системе.

Работу организовывали блоками, используя в конструкторских композициях разнофактурные материалы: гусеница на листе; подвижная игрушка «рыбка», «гусеница»; композиция «Парусник» в технике пластилинографии и т.д.

Таблица 1 – мониторинг первичного результата и периода развития

Имя ребенка	Период: апрель (2024 г.)						Период: май – сентябрь (2024 г.)						Итого
	Логика суждения	Цветовосприятие	Пространственно-образное мышление	Воображение	Самостоятельное решение	Общий результат	Логика суждения	Цветовосприятие	Пространственно-образное мышление	Воображение	Самостоятельное решение	Общий результат	
Аня	5	7	5	7	3	27	8	9	7	8	7	39	12
Айгуль	5	7	5	8	3	28	7	9	9	8	7	40	12
Света	4	7	5	8	4	28	7	9	8	9	8	41	13
Соня	6	7	5	7	4	29	8	8	7	8	7	38	11
Лена	6	6	5	8	4	29	7	7	7	9	8	38	11
Даниял	7	6	6	8	4	28	8	7	7	8	8	38	10
Женя	6	6	5	7	4	28	8	8	7	8	8	39	11
Амир	5	6	6	7	4	28	7	7	7	7	7	35	7

В таблице 1 показан результат мониторинга – уровня развития детей на момент организации группы и временного периода их развития. Просматривались 5 критериев. Из таблицы видно, что дети на момент поступления в студию были примерно одинаковы в развитии. Воображение малышей получило гораздо больший результат в отличии от других критериев. Проработав с детьми в единой системе от простого к сложному через логику суждения, мы увидели хороший скачек их развития. На момент поступления в студию, ребята никак не могли пере-

ключиться на понятие «самостоятельное решение». Они легче и быстрее выполняли работу вслед за педагогом. В период 5 месяцев занятий ребята показали очень неплохие результаты. И уже не боялись выполнять работу самостоятельно, не по образцу, а по технологическому диалогу между педагогом и воспитанниками. А в конце таблицы мы показали, как подтянулись ребята в своем развитии.

Таблица 2 – Мониторинг последнего результата и периода развития

Имя ребенка	Период: октябрь – ноябрь (2024 г.)					Итого
	Логика суждения	Цветовосприятие	Пространственно-образное мышление	Воображение	Самостоятельное решение	
Аня	10	9	10	10	9	48
Айгуль	9	9	10	10	9	47
Света	9	9	10	10	9	47
София	10	8	10	10	10	48
Лена	8	9	9	10	9	45
Даниял	9	9	10	10	10	48
Женя	10	10	10	10	10	50
Амир	10	9	9	10	9	47

В таблице 2 показаны результаты работы ребят по ноябрь 2024 включительно. Напомним, что дети начали заниматься совсем недавно. Но, работая в системе «от простого к сложному», где каждая предыдущая тема является базой для последующего занятия, мы получили достаточно неплохой результат. Дети умеют рассуждать над композицией будущего объекта своего труда, будь то конструирование из бумаги, или работа с конструктором, или пластилинография и т.д., согласно своему возрастному уровню, у них хороший результат по цветовосприятию, пространственно-образному мышлению, хорошо развито воображение, ребята легко фантазируют в своих работах. Самостоятельное решение – авторское решение, самостоятельный подход не всегда у них уверенный. Однако при дальнейшей работе по развитию малышей в области конструирования можно достичь еще более высоких результатов. И как обоснование нашей темы исследования – ребята этой группы в сентябре 2024 г. приняли участие в международной выставке творческих работ в г. Омске в рамках большого проекта «На берегу одной реки». Работы ребят были размещены в зале вместе с работами художников г. Омска и Павлодара.

Другая важная составляющая конструирования – это развитие творческого мышления. Дети имеют возможность экспериментировать, принимать нестандарт-

ные решения и, что немаловажно, выражать свои мысли и чувства через создание объектов [10]. Свобода в выборе материалов и способов работы позволяет им проявлять индивидуальность и креативность, что в дальнейшем может значительно повлиять на их самооценку и желание экспериментировать в разных сферах.

Заключение

В результате конструирование становится эффективным инструментом не только для развития познавательных навыков, но и для формирования личности ребёнка. Применение конструктивных занятий в образовательной практике требует от педагогов грамотного подхода, позволяющего создать максимально комфортные условия для роста и развития каждого ребёнка. Это поможет заложить крепкий фундамент для успешного обучения и личностного роста в будущем.

В своей статье мы постарались раскрыть понятие и практическую значимость области «конструирование» для развития дошкольников на разных возрастных ступенях. Раскрыли различные материалы, которые можно применять для создания конструкторских композиций. Рассмотрели различные виды конструирования и их влияние на развитие детей. Сделали обоснование – техническое и художественное конструирование [11].

К техническому конструированию относятся различные виды создания объектов из строительных материалов, таких как окрашенные или неокрашенные деревянные детали геометрических форм, элементы конструкторов с разными способами соединения, а также конструкции из бумаги, картона, коробок и катушек. В процессе технического конструирования дети, как правило, воссоздают реальные объекты или интерпретируют образы из сказок и фильмов. Они моделируют основные структурные и функциональные характеристики, например, здания с крышами, окнами и дверьми или корабли с палубами и штурвалами [12].

Существует широкий ассортимент строительных наборов для всех возрастных групп в детских садах: от настольных до тех, что предназначены для игр на полу или на улице. Среди них есть тематические наборы, такие как «Архитектор», «Подъемные краны», «Юный кораблестроитель» и «Мосты», которые могут использоваться как самостоятельные комплекты или в сочетании с основными строительными материалами. Кроме того, рекомендуются конструкторы с более прочными методами соединения.

Использование крупногабаритных мягких модулей наиболее соответствует умственным и физическим возможностям детей старшего дошкольного возраста. Крупные модули делятся на два типа: объемные и плоскостные, что позволяет создавать крупномасштабные как объемные, так и плоскостные конструкции. В отличие от мелких настольных материалов крупногабаритные модули позволяют де-

тям создавать конструкции для игр, спортивных соревнований и т. п., соответствующие их росту.

В художественном конструировании дети, создавая образы, не только отображают их структуру, но и выражают свое отношение к ним, передают их характер, пользуясь цветом, фактурой, формой. Тематика очень разнообразна: «Пригласительный билет», «Записная книжка», «Дом», «Будка для собаки», «Транспорт», «Мебель», «Животные» и так далее.

Содержание конструирования – это система практических действий, направляемых ребенком на достижение какой-то желаемой цели. Конструирование руками детей – серьезное полезное дело. Создавая свои конструкторские композиции, дети учатся концентрировать свое внимание на порядке исполнения, логике суждения (например, нельзя создать красивый образ пирамиды, если нанизывать элементы хаотично), цветовосприятию, пропорциональному соотношению, передавать образ через фактурность материалов.

Практическая значимость статьи заключается в том, что она предоставляет рекомендации и инструменты для педагогов, родителей и специалистов, которые могут быть использованы для улучшения сенсорного развития детей через конструирование. Это не только обогатит процесс обучения, но и поможет в реализации индивидуализированного подхода, учитывающего потребности каждого ребенка.

Таким образом, конструирование развивает и совершенствует все познавательные процессы, в частности точность восприятия и восприятия, наблюдательность и память, мышление, а также мелкую и крупную моторику. Тактильное касание с элементами композиции уравнивает внутреннее состояние малыша.

Список использованной литературы

1. **Макаренко, В.С.** Развитие творческого воображения в старшем дошкольном возрасте [Электронный ресурс] / В.С. Макаренко, О.В. Маркевич // Научные стремления: Молодежный сб. науч. ст. – 2017 – № 22. – С. 99-101. – URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/razvitie-tvorcheskogo-voobrazheniya-v-starshemdoshkolnom-vozraste/viewe>

2. **Бобровская, М.А.** Развитие конструктивно-творческих способностей у детей дошкольного возраста посредством техники оригами [Электронный ресурс] / М.А. Бобровская, Е.А. Леоненко // Дошкольное образование: опыт, проблемы, перспективы: сб. материалов XIII Междунар. науч.-практ. семинара. – Барановичи. – 2022. – С. 167-169. – URL: <http://rep.barsu.by/bitstream/handle/data/8096/Razvitie%20konstruktivnotvorcheskih%20sposobnostej%20u%20detej%20doshkolnogo%20vozrasta%20posredstvom%20tehnik%20origami.pdf?sequence=1&isAllowed=y>

3. **Пережогина, И.В.** Современный педагог и творчество. Нетрадиционные техники в художественно-творческой деятельности детей дошкольного возраста [Электронный ресурс] / И.В. Пережогина, Л.К. Лутченко // Проблемы педагогики. – 2015. – № 9 (10). – С. 18-20. – URL:

<https://cyberleninka.ru/article/n/razvitie-tvorcheskogo-voobrazheniya-v-starshem-doshkolnom-vozraste/viewe>

4. **Костенко, Г.А.** Психолого-педагогические условия развития творческого мышления в период дошкольного детства [Электронный ресурс] / Г.А. Костенко, С.А. Голубь // Инновационное развитие современной науки: теория, методология, практика: сб. ст. II Всерос. науч.-практ. конф. (Петрозаводск, 14 октября 2021 г.) – Петрозаводск : Новая Наука, 2021. – С. 13-17. – URL: <https://elibrary.ru/item.asp?id=46702357>

5. **Макушева, Н.В.** Развитие творческих способностей детей средствами оригами [Электронный ресурс] / Н.В. Макушева, Л.В. Сурина // Новая парадигма социально-гуманитарного знания: сб. ст. Междунар. науч.-практ. конф. – Белгород, 2018. – С. 77-79. – URL: https://apni.ru/media/Sb_k-429.12.17.pdf#page=78

6. **Гусарова, С.В.** Проектирование работы по развитию творческих способностей детей старшего дошкольного возраста на занятиях оригами [Электронный ресурс] // Актуальные вопросы современной науки и образования: сб. науч. ст. по материалам XX междунар. науч.-практ. конф. – Москва, 2021. – С. 523-532. – URL: <https://elibrary.ru/item.asp?id=46794589>

7. **Нигматова, М.М.** Художественное и эстетическое воспитание детей дошкольного возраста [Электронный ресурс] // Вестник магистратуры. – 2019. – № 10-5 (97). – С. 44-45. – URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/hudozhestvennoe-i-esteticheskoe-vospitanie-detey-doshkolnogo-vozrasta>

8. **Тутаева, Т.А.** Использование пластилинографии как средства развития коммуникативных навыков детей дошкольного возраста [Текст] // Бала мен балабакша = Ребенок в детском саду. – 2017. – № 3. – С. 13-15.

9. **Перминова, Т.А.** Развитие интеллектуально-творческих способностей у дошкольников на занятиях оригами [Электронный ресурс] // Потенциал художественно-творческой деятельности в развитии личности ребёнка: материалы всерос. науч.-практ. конф.– Екатеринбург, 2015. – С. 154-157. – URL: <https://elibrary.ru/item.asp?id=24322104>

10. **Кушнерова, Э.М.** Влияние занятий оригами на рост творческой активности дошкольников [Электронный ресурс] // Международная юбилейная научно-практическая конференция, посвященная 90-летию Гомельского государственного университета имени Франциска Скорины: материалы науч.-практ. конф.– Гомель, 2020. – С. 42-46. – URL: https://elib.gsu.by/bitstream/123456789/16409/1/%D0%9A%D1%83%D1%88%D0%BD%D0%B5%D1%80%D0%BE%D0%B2%D0%B0_%D0%92%D0%BB%D0%B8%D1%8F%D0%BD%D0%B8%D0%B5_%D0%B7%D0%B0%D0%BD%D1%8F%D1%82%D0%B8%D0%B9.pdf

11. **Николаева, О.Ф.** Конструирование из «бросового» материала как средство воспитания основ культуры потребления у мальчиков 5-6 лет: 13.00.02, кандидат педагогических наук. дис. [Текст] – Челябинск – 2011. – с. 206

12. **Сорокина, Г.В.** Творческая мастерская для детей старшего дошкольного возраста «Развитие творчества детей в процессе лепки из соленого теста» [Электронный ресурс] // Ментор. – 2018. – № 1. – С. 43-46. – URL: https://www.elibrary.ru/download/elibrary_54295738_79646127.pdf

References

1. **Makarenko, V.S.** Razvitiye tvorcheskogo voobrazheniya v starshem doshkol'nom vozraste [Development of creative imagination in the senior preschool age] [Electronic resource] / V.S. Makarenko, O.V. Markevich // Nauchnyye stremeniya: Molodezhnyy sb. науч. st. – 2017. – № 22. – P. 99-101. [in Russian] – URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/razvitie-tvorcheskogo-voobrazheniya-v-starshem-doshkolnom-vozraste/viewe>

2. **Bobrovskaya, M.A.** Razvitiye konstruktivno-tvorcheskikh sposobnostey u detey doshkol'nogo vozrasta posredstvom tekhniki origami [Development of constructive and creative abilities in preschool children through origami technique] [Electronic resource] / M.A. Bobrovskaya, Ye.A. Leonenko // Doshkol'noye obrazovaniye: opyt, problemy, perspektivy: sb. materialov XIII Mezhdunar. nauch.-prakt. seminara. – Baranovichi, 2022. – P. 167-169. [in Russian] – URL: <http://rep.barsu.by/bitstream/handle/data/8096/Razvitie%20konstruktivno%20tvorcheskikh%20sposobnostej%20u%20detey%20doshkolnogo%20vozrasta%20posredstvom%20tekhniki%20origami.pdf?sequence=1&isAllowed=y>

3. **Perezhogina, I.V.** Sovremennyy pedagog i tvorchestvo. Netraditsionnyye tekhniki v khudozhestvenno-tvorcheskoy deyatel'nosti detey doshkol'nogo vozrasta [Modern teacher and creativity. Non-traditional techniques in art and creative activities of preschool children] [Electronic resource] / I.V. Perezhogina, L.K. Lutchenko // Problemy pedagogiki. – 2015. – № 9 (10). – P. 18-20. [in Russian] – URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/razvitie-tvorcheskogo-voobrazheniya-v-starshem-doshkolnom-vozraste/viewe>

4. **Kostenko, G.A.** Psikhologo-pedagogicheskiye usloviya razvitiya tvorcheskogo myshleniya v period doshkol'nogo detstva [Psychological and pedagogical conditions for the development of creative thinking in the period of preschool childhood] [Electronic resource] / G.A. Kostenko, S.A. Golub' // Innovatsionnoye razvitiye sovremennoy nauki: teoriya, metodologiya, praktika : sb. st. II Vseros. nauch.-prakt. konf. (Petrozavodsk, 14 oktyabrya 2021 g.). – Petrozavodsk : Novaya Nauka, 2021. – P. 13-17 [in Russian] – URL: <https://elibrary.ru/item.asp?id=46702357>

5. **Makusheva, N.V.** Razvitiye tvorcheskikh sposobnostey detey sredstvami origami [Development of creative abilities of children by means of origami] [Electronic resource] / N.V. Makusheva, L.V. Surina // Novaya paradigma sotsial'no-gumanitarnogo znaniya : sb. st. Mezhdunar. nauch.-prakt. konf. – Belgorod, 2018. – P. 77-79. [in Russian] – URL: https://apni.ru/media/Sb_k-429.12.17.pdf#page=78

6. **Gusarova, S.V.** Proyektirovaniye raboty po razvitiyu tvorcheskikh sposobnostey detey starshego doshkol'nogo vozrasta na zanyatiyakh origami [Designing work on the development of creative abilities of senior preschool children at origami classes] [Electronic resource] // Aktual'nyye voprosy sovremennoy nauki i obrazovaniya : sb. nauch. st. po materialam XKH mezhdunar. nauch.-prakt. konf. – Moskva, 2021. – P. 523-532. [in Russian] – URL: <https://elibrary.ru/item.asp?id=46794589>

7. **Nigmatova, M.M.** Khudozhestvennoye i esteticheskoye vospitaniye detey doshkol'nogo vozrasta [Artistic and aesthetic education of preschool children] [Electronic resource] // Vestnik magistratury. – 2019. – № 10-5 (97). – P. 44-45 [in Russian] – URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/hudozhestvennoe-i-esteticheskoe-vospitanie-detey-doshkolnogo-vozrasta>

8. **Tutayeva, T.A.** Ispol'zovaniye plastilinografii kak sredstva razvitiya kommunikativnykh navykov detey doshkol'nogo vozrasta [The use of plastilinography as a means of developing communication skills of preschool children] [Text] // Bala men balabaksha = Rebenok v detskom sadu. – 2017. – № 3. – P. 13-15. [in Russian]

9. **Perminova, T.A.** Razvitiye intellektual'no-tvorcheskikh sposobnostey u doshkol'nikov na zanyatiyakh origami [Development of intellectual and creative abilities in preschoolers at origami classes] [Electronic resource] // Potentsial khudozhestvenno-tvorcheskoy deyatel'nosti v razvitiy lichnosti rebonka : materialy vseros. nauch.-prakt. konf. – Yekaterinburg, 2015. – P. 154-157. [in Russian] – URL: <https://elibrary.ru/item.asp?id=24322104>

10. **Kushnerova, E.M.** Vliyaniye zanyatiy origami na rost tvorcheskoy aktivnosti doshkol'nikov [Influence of origami classes on the growth of creative activity of preschool children] [Electronic resource] // Mezhdunarodnaya yubileynaya nauchno-prakticheskaya konferentsiya, posvyashchennaya 90-letiyu Gomel'skogo gosudarstvennogo universiteta imeni Frantsiska Skoriny: materialy nauch.-

prakt. konf. – Gomel', 2020. – P. 42-46. [in Russian] – URL:https://elib.gsu.by/bitstream/123456789/16409/1/%D0%9A%D1%83%D1%88%D0%BD%D0%B5%D1%80%D0%BE%D0%B2%D0%B0_%D0%92%D0%BB%D0%B8%D1%8F%D0%BD%D0%B8%D0%B5_%D0%B7%D0%B0%D0%BD%D1%8F%D1%82%D0%B8%D0%B9.pdf

11. **Nikolayeva, O.F.** Konstruirovaniye iz «brosovogo» materiala kak sredstvo vospitaniya osnov kul'tury potrebleniya u mal'chikov 5–6 let [Nikolayeva, O.F. Konstruirovaniye iz «brosovogo» materiala kak sredstvo vospitaniya osnov kul'tury potrebleniya u mal'chikov 5–6 let] [Text] 13.00.02, kandidat pedagogicheskikh nauk...dis. – Chelyabinsk – 2011. [in Russian]

12. **Sorokina G.V.** Tvorcheskaya masterskaya dlya detey starshego doshkol'nogo vozrasta «Razvitiye tvorchestva detey v protsesse lepki iz solenogo testa» [Creative workshop for children of senior preschool age “Development of children's creativity in the process of modeling from salt dough] [Electronic resource] // Mentor. – 2018. – № 1. – P. 43-46. [in Russian] – Electronic resource: URL: https://www.elibrary.ru/download/elibrary_54295738_79646127.pdf

Т.Н.Фомина*, Р.М.Каримова, М.Н.Герлиц
Әлкей Марғұлан атындағы Павлодар педагогикалық университеті,
Павлодар, Қазақстан Республикасы

Құрылыс сабақтарының мектепке дейінгі баланың сенсорлық дамуына әсері

Аннотация. Конструкциялау – бұл мектепке дейінгі балалар үшін ең қызықты және танымдық қызмет түрлерінің бірі. Ол құрылыс блоктары, картон, пластилин және тіпті табиғи материалдар сияқты материалдардан әртүрлі объектілерді құруды қамтиды. Балалардың жаһандық, когнитивтік және әлеуметтік дамуында конструкцияға деген көзқарастардың әралуандығы шешуші рөл атқарады.

Бұл бапта құрылымның мектепке дейінгі балалардың сенсорлық дамуына әсері қаралады. Өндірістік іс-қимылдарда, мысалы, құрастыруда неғұрлым тиімді ашылған сенсорлық қабілеттер сенсорлық әлеуетті толық дамыту үшін бірегей мүмкіндік болып табылады. Құрастыруда сенсорлық процестер даму үшін бәрін қамтитын мүмкіндіктерді аша отырып, белсенділіктің мәніне енеді.

Мақалада конструкцияның мазмұны ашылады, өйткені бұл баланың қандай да бір қалаған мақсатқа жетуге бағытталған практикалық іс-қимылдар жүйесі. Балаларды құрастыру – маңызды пайдалы іс.

Осылайша, конструкциялау барлық танымдық процестерді, атап айтқанда, қабылдау мен қабылдаудың дәлдігін, байқаушылық пен жадты, ойлауды, сондай-ақ ұсақ және ірі моториканы дамытады және жетілдіреді. Композиция элементтерімен тактильді жанасу баланың ішкі жағдайын теңестіреді.

Зерттеу нәтижелері «Өнер» балалар шығармашылық мектебінің жанындағы «Малышок» студиясының тәрбиеленушілерімен жұмыс істеуде көрсетілді.

Кілтті сөздер: мектепке дейінгі жас, шығармашылық, құрылымдау, сенсорлық даму, ойлау процесі.

T.N.Fomina*, R.M.Karimova, M.N.Gerlitz
Pavlodar Pedagogical University named after Alkei Margulan,
Pavlodar, Republic of Kazakhstan

**The impact of construction classes
on the sensory development of the preschool child**

Annotation. Construction is one of the most exciting and educational activities for preschoolers. It involves creating different objects from a wide variety of materials such as building blocks, cardboard, plasticine and even natural materials. The diversity of approaches to construction plays a crucial role in children's global, cognitive, and social development

This article examines the impact of construction on the sensory development of preschoolers. Sensory abilities most effectively revealed in productive activities, such as construction, represent a unique opportunity for the full development of sensory potential. In construction, sensory processes penetrate to the core of the activity, opening up comprehensive developmental opportunities.

The article reveals the content of construction, because it is a system of practical actions directed by the child to achieve some desired goal. Constructing children is a serious useful activity.

Thus, construction develops and improves all cognitive processes, in particular accuracy of perception and perception, observation and memory, thinking, as well as fine and large motor skills. Tactile touch with the elements of the composition balances the inner state of the baby.

The results of the study are shown on the work with pupils of the studio "Baby" at the school of children's creativity "Oner".

Keywords: preschool age, creativity, construction, sensory development, thinking process.

А.Д. Жомартова¹, А.Ж. Бахралинова^{2}, А.А. Илюбаева²*

¹ Торайғыров университеті, Павлодар, Қазақстан Республикасы

² Әлкей Марғұлан атындағы Павлодар педагогикалық университеті,
Павлодар, Қазақстан Республикасы
87013271319@mail.ru

МЕКТЕПКЕ ДЕЙІНГІ МЕКЕМЕДЕГІ ҚОРШАҒАН ОРТАМЕН ТАНЫСТЫРУҒА АРНАЛҒАН ОҚУ-ӘДІСТЕМЕЛІК КЕШЕНДІ ҚОЛДАНУ

Аннотация. Ғылыми мақалада жаңартылған білім беру негізінде мектеп жасына дейінгі балаларға арналған «Қоршаған ортамен таныстыру» оқу-әдістемелік кешенін әзірлеу, құрастыру және қолдану мәселелері қарастырылды. Мақаланың мақсаты- мектепке дейінгі мекемеде ұйымдастырылған іс-әрекетте оқу-әдістемелік кешенді қолдануда педагогтарға әдістемелік көмек көрсету. Мақалада әлеуметтік-эмоционалды дағдыларды қалыптастыру мақсатында мектеп жасына дейінгі балалармен мектепке дейінгі ұйымда қоршаған ортамен танысуды оқыту әдістемесінің өзекті мәселелері егжей-тегжейлі зерттелген. Оқырмандардың назарына мектепке дейінгі білім беру мекемесінде қоршаған ортамен таныстыру бойынша оқытудың инновациялық, тиімді әдістері ұсынылды, технологиялық карталар, өткен материалды бекіту мақсатында дидактикалық материал ұсынылды. Мақалада осы жұмыстың ғылыми және практикалық маңыздылығының қысқаша сипаттамасы келтірілген.

Ғылыми маңыздылығы – әдістемелік құралдарды жазудың жаңа тәсілдерін анықтау және олардың оқу құралдарын жазу мысалында олардың тиімділігін арттыру болып табылады. Өзекті шешімдер, қорытындылар мен нәтижелер, болашақта тәжірибеде қолдану мүмкіндігі туралы ұсыныстар мақаланың қорытындысында нақты көрсетілген.

Мақаланың практикалық маңыздылығы – бұл зерттеу тәжірибелі тәрбиешілерге, мектепке дейінгі мекемелердің әдіскерлеріне пайдалы болатыны анық. Зерттеу тақырыбы бойынша тұжырымдар жасалды. Бұл жұмыс мектепке дейінгі педагогика әдістемесін дамытуға үлес қосады.

Кілтті сөздер: мектепке дейінгі жастағы балалар, оқу-әдістемелік кешен, әлеуметтік-эмоционалдық дағдылар, бағдарлама, қоршаған орта, зерттеу.

Кіріспе

Еліміздің білім беру жүйесіндегі реформа жас ұрпақтың әрқайсысының жеке тұлға ретінде қалыптасуында маңызды мәселелерді шешудің түрлі жолдарын қарастыруды көздейді. Бұл бетбұрыс әлемдік жаһандану заманына алғашқы қадам

болып табылады. Әр жас өркеннің азамат болып қалыптасуын қамтамасыз ететін қоғамдағы негізгі де жауапты сала, ол білім беру жүйесі.

Елдің елдігін сақтап, көркейтетін, басқа елмен терезесін тең етіп өркендететін, сондай-ақ болашағын айқындап та беретін осы білім беру ісі.

Қазақстан Республикасында қазіргі даму кезеңінде мектепке дейінгі білім беру жүйесіне жаңа тәсілдерді және оқу үдерісін ұйымдастырудың жаңа тиімді нысандарын іздестіруді талап ететін терең әлеуметтік-экономикалық өзгерістер орын алуда.

Еліміздің білім беру үдерісіне енген жаңартылған білім беру бағдарламасы заман талабына сай келешек ұрпақтың сұранысын қанағаттандыратын тың бағдарлама болды. Оқытудың парадигмасы өзгерді. Білім берудің мазмұны жаңарып, жаңаша көзқарас пайда болды. Білім беру парадигмасының ауысуы, оның тұжырымдамалық негіздерін қайта бағалау, білім беру мақсаттарын, міндеттерін, мазмұнын қайта пайымдау жалпы білім беру жүйесінде және оның мектепке дейінгі буынында көптеген өзгерістер болуда. Жас ұрпаққа білім беру мәселесі отбасынан бастап, еліміздің қоғамдық жүйесін толық қамтиды, сондай-ақ оның әрбір мүшесін бейжай қалдырмайды. Мұнда мектепке дейінгі тәрбиенің рөлі ерекше орын алады.

Тәрбиелеу-білім беру процесінде:

– әр баланың қызығушылықтарын, ерекшеліктері мен қажеттіліктерін ескере отырып, жалпы адами және ұлттық құндылықтар негізінде оларды толыққанды дамыту мен әлеуетін ашу жүзеге асырылады;

– балалардың құқықтарын, өмірін қорғау, денсаулығын нығайту қамтамасыз етіледі; салауатты өмір салтының негіздері, қауіпсіз өмір сүру дағдылары, қимыл-қозғалыс, бейімделу, коммуникативтік, әлеуметтік-эмоционалды, когнитивтік дағдылар, өзіне, отбасына, құрдастарына, қоршаған ортаға адамгершілік қарым-қатынасы, тәрбиеленушілердің қарым-қатынас мәдениеті, ұлттық бірегейлік пен азаматтық негіздері, патриотизм қалыптасады [1].

Балабақша – балаларды қоғамда өмір сүруге үйрететін алғашқы әлеуметтік институт болып табылады. Дәл осы жерде баланың қоршаған адамдармен дербес байланысы жүзеге асады, ол қарым-қатынас жасауды және өзара әрекеттесуді үйренеді.

Қазіргі уақытта ғылыми зерттеулер саласында, білім беру жүйесінде болып жатқан өзгерістер мектепке дейінгі ұйымдардың алдында бала тұлғасын жан-жақты дамыту, баланы жоғары сапалы деңгейде тәрбиелеу міндеттерін қояды. Бұл міндеттерді шешу жаңартылған білім мазмұны арқылы жүзеге аспақ.

Білім мазмұнын жаңарту – білім беру бағдарламасының құрылымы мен мазмұнын, оқыту мен тәрбиелеудің әдістері мен тәсілдерін қайта қарастыру бо-

лып табылады. Сондықтан да мектепке дейінгі білім беру үрдісінің мазмұны жаңа әдістер мен педагогикалық технологияларды қолданумен ерекшеленеді.

Білім беру жүйесін реформалау өскелең ұрпақтың әрбір өкілін толыққанды тұлға ретінде қалыптастыруға мүмкіндік беретін түрлі шешімдерді іздеуге бағытталған. Бұл маңызды кезең жаһандану дәуірінің бастапқы нүктесі болды. Білім-жас ұрпақтың азамат ретінде қалыптасуында маңызды рөл атқаратын қоғамның негізгі және жауапты саласы.

Елдің әлеуетін сақтайтын және нығайтатын білім беру қызметі оның басқа мемлекеттермен қатар дамуы мен өркендеуін қамтамасыз ете алады, сондай-ақ оның болашағын анықтай алады.

Қазақстан Республикасында қазіргі әлеуметтік-экономикалық өзгерістер жағдайында мектепке дейінгі білім беру жүйесіне жаңа тәсілдерді іздеу және оқу процесін ұйымдастырудың неғұрлым тиімді нысандарын енгізу қажеттілігі туындайды.

Білім беру жүйесіне енгізілген жаңартылған білім беру бағдарламасы қазіргі заман талаптарына бейімделген. Оны жүзеге асыру барысында оқытудың дәстүрлі тәсілдері өзгерді: білім беру мазмұны жаңартылды, тәрбие мен оқыту процесіне жаңа әдістер мен көзқарастар пайда болды. Білім беру парадигмасын және оның тұжырымдамалық негіздерін қайта қарау, мақсаттар мен міндеттерді нақтылау, сондай-ақ білім беру жүйесінің мазмұнын өзгерту мектепке дейінгі білім беруді қоса алғанда, барлық буындарға әсер етеді. Өскелең ұрпақты тәрбиелеу тек білім беру мекемелерінің ғана емес, сонымен бірге отбасынан бастап бүкіл қоғамның міндетіне айналады. Бұл жерде мектепке дейінгі тәрбие ерекше рөл атқарады.

Тәрбие-білім беру қызметі процесінде:

– әр баланың жеке ерекшеліктері мен қажеттіліктерін ескере отырып, балаларды жан-жақты дамыту және олардың әлеуетін жалпыадамзаттық және ұлттық құндылықтар негізінде ашу үшін жағдайлар жасалады;

– құқықтарды қорғау, денсаулықты нығайту, салауатты өмір салты мен қауіпсіз мінез-құлық негіздерін қалыптастыру, қозғалыс, бейімделу, коммуникативтік, әлеуметтік-эмоционалдық, когнитивтік дағдыларды дамыту, сондай-ақ өзіне, отбасына, құрдастарына және қоршаған ортаға адамгершілік қатынасты дамыту қамтамасыз етіледі;

– ұлттық бірегейлік, азаматтық және патриотизм негіздері қалыптасады [1].

Балабақша-бұл бала қоғамдағы өзара әрекеттесу дағдыларын игеретін алғашқы әлеуметтік институт. Дәл осы жаста айналадағы адамдармен қарым-қатынас пен қарым-қатынас негіздері қаланады.

Ғылыми зерттеулер мен білім беру саласындағы заманауи өзгерістер мектепке дейінгі мекемелердің алдына баланың жеке басын жан-жақты дамыту және

тәрбиенің жоғары деңгейін қамтамасыз ету міндетін қояды. Бұл мақсаттарға білім беру бағдарламаларының жаңартылған мазмұны арқылы қол жеткізіледі [2].

Білім беру мазмұнын жаңарту бағдарламалардың құрылымы мен мазмұнын, сондай-ақ оқыту мен тәрбиелеудің әдістері мен әдістерін қайта қарауды көздейді. Мектепке дейінгі білім берудің заманауи процесі инновациялық әдістер мен педагогикалық технологияларды қолдануға негізделген, бұл оны тиімдірек және баланың дамуына бағытталған етеді.

Материалдар және әдістер

Мектеп жасына дейінгі балаларды қоршаған әлем арқылы тәрбиелеу мүмкіндігі туралы ойлар алғашқы рет танымал шетелдік және Ресейлік ғалымдарға тиесілі, олардың ішінде: Я.А. Коменский, А.С. Макаренко, И.Г. Песталоцци, Ж.Ж. Руссо, В.А. Сухомлинский, К.Д. Ушинский, Ф. Фребель, С.Т. Шацкий және басқалар. В.И. Мяснищев пен Л.С. Игнаткинаның еңбектерінде адам мен табиғат арасындағы қарым-қатынас мәселесінің теориялық және әдістемелік аспектілері көтерілген [5]. Мектеп жасына дейінгі балаларда табиғат туралы білім жүйесін қалыптастыру принциптері және олардың табиғи ортадағы жұмысының толыққанды даму мүмкіндіктерінің ауқымымен байланысты мәселелері келесі авторлардың еңбектерінде көрінеді: С.А. Веретенникова, Н.К. Крупская, В.Г. Нечаева, С.Н. Николаева, Д.В. Сергеева, Е.И. Тихеева сонымен қатар отандық ғалымдар да А.А. Бейсенбаева, И.Н. Нугуманова, А.К. Сатова, Е.Н. Туленкова жан-жақты қарастырған.

Зерттеуді жүргізу кезінде келесі зерттеу әдістері қолданылды: психологиялық педагогикалық әдебиеттер мен ғылыми әдістемелік материалдарды шолуда зерттелетін мәселе бойынша талдау мен синтездеу, салыстыру, жіктеу, жалпылау, бақылау, жүйелеу, әңгімелер сияқты эмпирикалық әдістер және эксперименттік жұмыс барысында алынған сапалы деректерді талдаудың басқа әдістері [3].

Зерттеу барысында білім беру мәселелерінің жаңа тәсілдеріне, инновациялық әдістемелер мен жаңа әдістемелік әдебиетке көп назар аударылды. Қоршаған ортамен таныстыруда үнемі жаңа материалдармен толықтырылды. Қазіргі уақытта қоршаған ортаның таңғажайып әлемі туралы ақпаратқа көп көңіл бөлінуде [4].

Нәтижелер

Балабақшада педагогикалық бағдарламаны әзірлеу және іске асыру кезінде басты назар ұлттық құндылықтарды қалыптастыруға және әр баланың жеке дағдыларын дамытуға бағытталған. «Дене қасиеттерін дамыту», «Коммуникативтік дағдыларды қалыптастыру», «Таным және зияткерлік даму», «Шығармашылық өзін-өзі көрсету және зерттеу белсенділігі», сондай-ақ «Әлеуметтік-эмоционалдық қалыптасу» сияқты білім беру бағыттары шеңберінде өзекті талаптарға сәйкес келетін ұлттық тәрбиеге инновациялық технологиялар мен заманауи тәсілдер енгізілуде.

Заманауи әдістер мен технологияларды қолдану балалардың қызығушылығын оятуға және олардың білім беру процесіне қатысуын арттыруға көмектеседі. Осылайша, «әлеуметтік-эмоционалды қалыптасу» бағыты аясында оқытудың белсенді әдістері қолданылады, соның ішінде миға шабуыл, Диалогтар ұйымдастыру, ұжымдық шығармашылық қызмет, басқатырғыштар жасау, синквейндер құру және басқа тәсілдер. Мектепке дейінгі тәрбие мен оқытудағы әлеуметтік-эмоционалды дағдыларды дамытудың міндеттерін жүзеге асыру үшін біз қоршаған ортамен таныстырудан мектепалды топтарына арналған әдістемелік нұсқаулық әзірледік.

Мектепке дейінгі тәрбие мен оқытудың үлгілік оқу бағдарламасына сәйкес әлеуметтік-эмоционалды дағдыларды дамытудың мақсаты мен мазмұнына келетін болсақ:

Мектепке дейінгі тәрбие мен оқытуға арналған стандартты білім беру бағдарламасының мазмұны балаларда қоршаған әлеммен тиімді қарым-қатынас жасау үшін қажетті зерттеу және танымдық іс-әрекеттің негізгі дағдыларын дамытуға бағытталған. Осы Әдістемелік құрал шеңберінде мынадай аспектілер көзделеді:

- қоршаған әлеммен танысу, табиғи және тұрмыстық объектілерді бақылау, тірі және жансыз табиғат құбылыстарын зерттеу;
- әртүрлі материалдарды пайдалана отырып эксперименттік тәжірибелер жүргізу;
- мұғалімнің тақырыптық мәтіндерді оқуы және тиісті ақпарат беруі;
- кітаптарды, иллюстрацияларды зерттеу, оқуды талқылау;
- ойын әрекеті қарым-қатынас құралы және қоршаған әлемді тану құралы ретінде [5].

Балалардың объектілермен белсенді қарым-қатынас жасауына ерекше назар аударылады: олардың қасиеттерін зерттеді, талдады, сұрақтар қойды, оларға жауап тапты және алған білімдерін ойын әрекетінде қолданды. Нұсқаулықта баланың өзін тұлға ретінде тануын қалыптастыру үшін оңтайлы жағдайлар жасалған («Мен»).

Мектепке дейінгі мекемелерде білім беру қызметін ұйымдастыру дайындық топтарындағы балалардың мүдделерін ескере отырып жүргізіледі. Ол интеграцияланған немесе жеке болуы мүмкін және күні бойы жүзеге асырылады.

Әлеуметтік-эмоционалды дағдыларды қалыптастырудың мақсаты:

- ерекше қажеттіліктері бар балаларды қоса алғанда, тәрбиеленушілердің табысты әлеуметтенуін қамтамасыз ету;
- балаларды қоғамның, отбасының және мемлекеттің әлеуметтік-мәдени нормалары мен дәстүрлеріне интеграциялау;
- рухани-адамгершілік құндылықтарды дамыту.

Әлеуметтік-эмоционалды дамудың негізгі міндеттері:

– Қоғамның әлеуметтік және моральдық нормаларына, дәстүрлеріне және жалпыадамзаттық құндылықтарға баулу.

– Тәуелсіздікті қалыптастыру, өмірлік жағдайларды шеше білу, басқаларға құрметпен қарау, сондай-ақ эмпатия мен эмпатия көрсету қабілеті.

– Моральдық нормаларға сәйкес келетін адамгершілік қасиеттер мен іс-әрекеттерді көрсету үшін қажетті дағдыларды дамыту.

– Отанның тарихы мен мәдениеті туралы білімді кеңейту, Туған жерге құрметпен қарауға тәрбиелеу.

– Әр түрлі еңбек түрлеріне және кәсіптерге қызығушылықты қалыптастыру, сондай-ақ оларға құрметпен қарау.

– Шығармашылық ойлауды дамыту.

– Балалардағы әлеуметтік-эмоционалды дағдыларды қалыптастыру кезеңдері:

– Негізгі әлеуметтік дағдыларды және өзін-өзі оқытуды меңгеру.

– Мінез-құлықтың моральдық нормалары мен жалпыадамзаттық құндылықтарды игеру.

– Отбасына қатыстылық сезімін нығайту, қазақ халқының және басқа да халықтардың тарихы мен мәдениетін құрметтеу.

– Еңбекке, әртүрлі кәсіптерге және олардың қоғам өміріндегі маңыздылығына деген қызығушылықты ояту [1, 10 б.].

Еліміздің ертеңгі болашағы жас ұрпақ болғандықтан, оларға терең де сапалы білім беруде қолданылатын әдістемелік нұсқаулықтарды, құралдарды құрастыру бүгінгі күннің өзекті мәселесі болып отыр.

Мемлекетімізде болып жатқан өзгерістерден білім беру саласы шет қала алмайды. Сондықтан қазіргі уақытта әдістемелік көмек ретінде шығарылып отырған әдістемелік құрал, нұсқаулықтардың жаңа әдіс-тәсілдері қарастырылып, енгізілуде.

Мектепке дейінгі балалық шақта ойын әрекетімен қатар, біліктер мен дағдыларды игеру процесі ғана емес, сондай-ақ, ізденіс ретінде баланың білімді өзі немесе ересек адамның басшылығымен алуына, олардың дамуына ықпал ететін танымдық әрекет зор маңызға ие болады. Бұл әрекет ерте балалық кезеңде қалыптасады, алғашқыда балалар барлығын дәм сезу анализаторлары арқылы тексеріп, заттар мен қарапайым эксперимент жасайды. Мектепке дейінгі ересек жаста танымдық-зерттеу әрекеті балалардың заттармен эксперимент жүргізуінен және ересектерге қойылатын сұрақтарды (неге, не үшін, қалай?) ауызша зерттеуінен көрінеді. Бала эксперимент жүргізу барысында субъект ретінде, өз әрекетін дербес құрып, белсенділік танытады [5, 4 б.].

Қоршаған ортамен таныстырудан әдістемелік нұсқаулық әзірлеуде келесі нормативтік-құқықтық құжаттар негізге алынды:

1. «Мектепке дейінгі тәрбие мен оқытудың мемлекеттік стандарты» (2018 ж. 31 қазандағы ҚР БҒМ № 604 бұйрығы, 2022 ж. 3 тамыздағы № 348 бұйрығына қосымша) [1, 1 б.].

2. «Мектепке дейінгі тәрбие мен оқытудың үлгілік оқу бағдарламасына» 2012 жылғы 20 желтоқсандағы № 557 бұйрығы (өзгерістермен және толықтырулармен 2018 жылғы 10 қазандағы №556 бұйрығы) сәйкес әзірленді [5, 1 б.].

Оқу-әдістемелік кешенді әзірлеу барысында білім алушылардың жас және психологиялық ерекшеліктері есепке алынды, материалды мазмұндаудың тиімді әдістері және оқытудың технологиялары қолданылды [6].

Ұйымдастырылған іс-әрекеттің үлгі жоспарларында тәрбиеші балалармен жүргізілетін жұмыс түрін өзі таңдап, танымдық ақпараттың қажетті көлемін өз қалауы бойынша анықтай алады және ұйымдастырылған іс-әрекеттің тақырыптарын, бөлімдерін, табиғи нысанын, ғылыми әдістемелік әдебиеттерін, дидактикалық материалдарды таңдаудағы әрекетін шектей алмайды [7].

Нұсқаулықтың бірегейлігін келесі ерекшеліктерден көруге болады:

1. Жаңартылған білім беру негізінде құрастырылып отыр.

2. Ұйымдастырылған іс-әрекеттерге кіріктірілген дағдыларды енгізілген.

Қысқаша айтып кетсек, кез келген іс-әрекетті алсақ, бала өлеңді тыңдау арқылы, сөздік ойындар арқылы коммуникативтік дағдылары, ал эксперименттер жасау арқылы танымдық дағдылары, қимылды ойындарды ойнағанда физикалық дағдылары дамып, сол білімдерді қағаз бетіне түсіріп шығармашылық қабілеттері дамиды. Мақсатымыз баланың жаңадан алған білімін шығармашылық игеру қабілетін, алынған материалды өңдеудегі зияткерлік дағдылары дамуын қамтамасыз ету.

3. Үлгілік оқу бағдарламасын негізге ала отырып, міндеттерін толықтай анықталып, сарапталып алынды.

4. Нұсқаулықта дидактикалық, логикалық ойындарды, сөздік ойындар жағдаяттарды қамтиды, яғни ойын, жағдаяттар арқылы баланың танымдылық, зияткерлік қызығушылықтарын дамытады.

Мектепке дейінгі тәрбие мен оқытудың Үлгілік оқу бағдарламасының міндеттеріне сәйкес қоршаған ортамен таныстыру бағытында қамтылған 9 бөлім алынды:

1. Бала, оның отбасы, үйі.

2. Заттық әлем, кеңістікті бағдарлау.

3. Көлік, байланыс құралдары.

4. Еңбекке баулу.

5. Адамгершілік және патриоттық тәрбие.
6. Жол қозғалысы ережелері.
7. Табиғатпен таныстыру.
8. Жануарлар әлемі.
9. Қоғамдық орындарда мінез-құлық ережелері.

Берілген таблицада біз Үлгілік оқу бағдарламадағы әлеуметтік-эмоционалды дағдыларды дамытудағы бөлімдерді мен қоршаған ортаны танудағы мектепалды топтарына арналған тақырыптарды ұсынып отырмыз (1-кестеде).

1-кесте – Қоршаған ортамен таныстырудағы тақырыптар

№	Бөлімдер	Ұсынылған тақырыптар
1	Бала, оның отбасы, үйі	№1 тақырып «Ең жақын адамдарым». №2 тақырып «Мен жақындарыма қалай көмектесемін»?
2	Заттық әлем, кеңістікті бағдарлау	№1 тақырып «Менің көшем». №2 тақырып «Заттар неден жасалынған»?
3	Көлік, байланыс құралдары	№1 тақырып «Тұрмыстық техника». №2 тақырып «Байланыс құралдары». №3 тақырып «Көліктер, ақылды мәшинелер».
4	Еңбекке баулу	№1 тақырып «Барлық мамандық қажетті, барлық мамандық маңызды». №2 тақырып «Балабақша қызметкерлерінің еңбегі».
5	Адамгершілік және патриоттық тәрбие	№1 тақырып «Қазақстан Республикасының рәміздері». №2 тақырып «Қазақстан халқының мәдениеті». №3 тақырып «Киіз үйдің жабдықтары». №4 тақырып «Достық- ұлы туымыз». №5 тақырып «Ғарышкер мамандығы».
6	Жол қозғалысы ережелері	№1 тақырып «Жол ережесін білейік». №2 тақырып «Жолдың жүріс бөлігі және біз».
7	Табиғатпен таныстыру	№1 тақырып «Алақай, күз келді». №2 тақырып «Тірі және өлі табиғат». №3 тақырып «Қыс қызығы». №4 тақырып «Көрікті көктем». №5 тақырып «Жайдарлы жаз». №6 тақырып «Туған өлкенің өсімдіктері». №7 тақырып «Жасыл дәріхана».
8	Жануарлар әлемі	№1 тақырып «Қазақстан аумағын мекендейтін жануарлар». №2 тақырып «Төрт түліктің пайдасы». №3 тақырып «Қысқы аңдардың тіршілігі».
9	Қоғамдық орындарда мінез-құлық ережелері	№1 тақырып «Табиғат аясында қауіпсіздік». №2 тақырып «Саябақта, орманда өзіңді қалай ұстау керек»?

Берілген бөлімдер арқылы балаға өзінің отбасы және оның мүшелері, түрлі мамандықтар, туған жер, жол жүру ережелері мен байланыс құралдардың қызметі, нанның дастарқанға келу жолы, қазақ халқының құндылықтары, заттардың қандай материалдан жасалғаны туралы түсінік беріледі. Оқу жылы 9 ай болатындығына байланысты 9 бөлім алынды [8]. Әдістемелік нұсқаулық Мектепке дейінгі тәрбие мен оқытудың үлгілік оқу бағдарламасының міндеттеріне сай бала, оның отбасы, заттық әлем, байланыс құралдары, адамгершілік және патриоттық тәрбие, өсімдіктер және жануарлар әлемі, жол қозғалысы ережелері сияқты тақырыптар ескерілді. Күтілетін нәтижеге сай әзірленді. Әр бөлім жыл мезгіліне, мемлекеттік және ұлттық мерекелерге байланысты қамтылды.

Қазақстан Республикасы Оқу-ағарту Министрінің 2024 жылы 30 шілдедегі №194 бұйрығына сәйкес «Біртұтас тәрбие» бағдарламасының мазмұны жаңартылып, барлық білім беру ұйымдарына енгізілді [9].

«Біртұтас тәрбие» бағдарламасы еліміздің болашақтағы негізгі сұлбасын «Әділетті Қазақстан – Адал азамат – Озық ойлы ұлт» деген үштаған ұғымымен үндеседі. Бағдарлама балалар мен жастардың бойында тәуелсіздік және отаншылдық, бірлік пен ынтымақ, әділдік пен жауапкершілік, еңбекқорлық пен кәсіби біліктілік, жасампаздық пен жаңашылдық, заң мен тәртіп құндылықтарын дарыту арқылы адал еңбек пен қоғам игілігін алдыңғы орынға қоятын, адал, әділетті азаматтарды тәрбиелеуге бағыт береді. Осыған байланысты әдістемелік нұсқаулықтан үлгі ретінде бір ұйымдастырылған іс-әрекеттің барысын келтіріп өтеміз [10].

Тақырыбы: «Киіз үй жабдықтары»

Мақсаты: киіз үйдің қазақ халқының мәдениетіндегі маңыздылығын түсінуге үйрету, оның құрылымы мен ішкі жай-күйін зерттеу.

Алдын ала жүргізілетін жұмыс: Киіз үй жабдықтарының суреттерін қарастыру. Киіз үй макетін тамашалау.

Құрал-жабдықтар, көрнекіліктер: проектор, экран, киіз үй макеті, қазақ ұлттық киімдері, тақырыпқа сай суреттер, ұнтаспа, қазақ халқының тұрмыстық заттары.

– Балалар, бүгін біз мұражайға барып, өткенге саяхат жасаймыз.

– Балалар, мұражай дегеніміз не?

Балалар көне заттарды сақтайтын жер деп жауап береді.

Тәрбиеші мұражайда көне заттарды басқаша экспонаттар деп айтуға болатынын атап кетеді.

– Ол үшін бізге гид керек.

– Балалар, гид дегеніміз кім?

Балалар өз өй-пікірлерін айтады. Тәрбиеші балалардың жауаптарын тыңдап, қорытынды жасайды: гид – саяхат жасаушыларға тарихи және көрікті жерлерін көрсететін адам.

– Балалар, мен бүгінгі саяхатта сендердің гидтарын боламын.

Экранда мұражайдың ғимараты пайда болады.

– Балалар, мұражайға кіру үшін міндетті түрде тәртіп сақтау керек. Қане, оларды еске түсірейікші.

Экранда шартты белгілер көрсетіледі:

– Балалар, экспонатпен танысу үшін мына жұмбақтың жауабын шешулерің қажет. Жұмбақ жасырады:

Төбедегі көзінен.

Күн сәулесі түседі.

Бұрышы жоқ төрінен.

Самал еркін еседі [7].

(Киіз үй)

Экранда киіз үйдің суреті көрсетіледі.

Тәрбиеші үш бағанға бөлінген кестені тақтаға іледі:

2-кестеге қарап, балалар өз ойларын айтып, қорытынды жасалынады.

2-кесте. Балалар ойларанын қорытындысы

Білемін!	Қайдан білдім?	Не білдім?
Киіз үй не екенін.	Киіз үйдің макетінен, проектордан, суреттерден.	Киіз үйдің жабдықтарын, мұражайда өзін ұстау ережелерін, экспонат не екенін.

Бірінші бағанда тәрбиеші балалардан экспонат туралы не білетінін сұрайды. Сосын балалардың жауаптарын кестеде сызба ретінде салады.

Екінші бағанда тәрбиеші балалардан экспонат туралы ақпаратты қайдан білгендерін, естігендерін сұрайды.

Үшінші бағанда тәрбиеші балалардан экспонат туралы қандай жаңа мәлімет білгендерін сұрайды.

– Балалар, ертеде қазақ көшпелі халық болып саналды. Осы көшпелі халық әрқашан табиғатпен етене жақын болған. Көшпелі қазақтардың негізгі баспанасы

киіз үй болған. Ол көшіп қонуға ыңғайлы болған. Киіз үйлерде қазақтар қыста да жазда да тұрған.

– Киіз үйдің қандай негізгі бөліктері бар?

– Балалар, сендер қалай ойлайсындар, киіз үйдің ішінде қандай бұйымдар бар?

«Киіз үйдің бұйымдарына не жатады?» ойыны [11]

Балалардың алдында киіз үй бұйымдарының карточкалары жатады. Балалар карточкалардың арасынан тиісті бұйымдарды тандап алады.

– Балалар, киіз үйдің заманауи үйден айырмашылығы бар ма?

Тәрбиеші балаларға киіз үйдің жеңіл құрастыруға, көшіп қонуға ыңғайлы екенін айтып, толықтырады. Қызықты ақпаратты кестенің үшінші бағанына тірек сызба ретінде салады.

«Дұрыс жауап бер» атты дидактикалық ойыны.

1. Көшпелі қазақтардың үйі қалай аталады?

2. Киіз үйдің ерекшелігі неде?

3. Киіз үй неден жасалады?

4. Киіз үйдің негізгі бөліктерін атаңдар.

5. Киіз үйдің бұйымдарын атаңдар.

6. Киіз үй бұйымдары қандай материалдардан жасалады?

– Қазақ халқының тағы бір – ерекшелігі қонақжайлылығы. Олар қонақты киіз үйдің төріне шығарып, дастархан жайып сыйлаған.

– Қазақ халқы ата-бабалардан келе жатқан салт-дәстүрлерді қатты құрметтейді және дәстүрлі түрде үлкендерге деген құрмет сақталған.

Халқымыздың әдет-ғұрпын, дәстүрін, тарихын білу, оны қастерлеу – әрқайсымыздың борышымыз [12].

Тақырыпты бекіту үшін практикалық материал, атап айтқанда суретпен жұмысты келтірілді [13].

Тапсырма: Суретке қарап, киіз үйдегі заттарды атап бер. Олар не үшін қажет?

– Балалар, біздің саяхатымыз аяқталды.

Тәрбиеші балалардан не білгендерін сұрап, кестенің үшінші бағанын толтырады.

Жоғарыда сипатталған әдістемелік нұсқаулықпен дидактикалық материалдың нәтижелілігін тексеру бойынша тәжірибелік зерттеу Павлодар қаласының № 35 мектепке дейінгі мекемеде 2024 жылдың қыркүйек айынан бастап 2024 жылдың желтоқсан айының аралығында жүзеге асырылды. Зерттеуге екі мектепалды топ қатысты: мектепалды «А» – эксперименттік топ (10 бала) мен мектепалды «В» – бақылаушы топ (10 бала).

1-сурет – Киіз үй жабдыктары

Зерттеу жұмысы 3 құрамдас кезеңдерден тұрды:

- 1 кезең – дайындық кезең
- 2 кезең – анықтаушы кезең
- 3 кезең – қорытынды кезең

Зерттеу барысы:

Тапсырмалар үш бөлімнен тұрады:

I. Мен және мені қоршаған орта.

1. Заттардың қандай заттан жасалғанын түсінеді.
2. Таныс материалдармен өз бетінше эксперимент жасайды.
3. Жол қозғалысының ережелерін біледі.
4. Қоғамдық орындарда мінез – құлық ережелерін сақтайды.

II. Тірі және өлі табиғат.

5. Тірі және өлі табиғат, табиғат арасындағы себеп-салдарлық байланысты түсінеді.

6. Туған аймақтың ағаштарын, бұталарын, гүлді өсімдіктерін және шөптесін өсімдіктерін анықтайды және ажыратады. Жыл құстары мен қыстайтын құстарды ажыратады.

III. Менің Отаным – Қазақстан.

7. Мемлекеттік рәміздерді біледі.

8. Өз Отанын жақсы көреді.

9. Қазақстанның көркем табиғатының, мәдени көрікті жерлері мен тарихи ескерткіштерінің маңыздылығын түсінеді.

Бағалау критерийлері төмендегідей:

Толық орындайды – 3 деңгей.

Ішінара орындайды – 2 деңгей.

Орындамайды – 1 деңгей.

Зерттеу барысында алынған мәліметтер кестеге енгізілді. Баланың бірінші бөлімдегі ең көп ұпай саны – 48, екіншісінде – 18, үшіншісінде – 54, барлығы – 120 ұпай (егер әр бөлімнен барлық тапсырмалар үшін ұпай алса). 5 – кестеге жекелеген тапсырмалар бойынша емес, жалпы тапсырмалардың барлық бөлімдері бойынша жиынтық деректер енгізілді. Бала алған ұпайлардың негізінде қоршаған ортамен таныстырудан білім деңгейі көрсетіледі.

Жоғары деңгей – 120-90 ұпай.

Орташа деңгей – 90-60 ұпай.

Төмен деңгей ұпай – 90-нан төмен.

Жиынтық бағалау мен деңгейдің көрсеткіштерін 3-кестеден көре аласыздар.

3-кесте – Жиынтық бағалау және деңгейді анықтау «А» тобы (эксперименттік)

№	Баланың аты-жөні	1 бөлім	2 бөлім	3 бөлім	Барлығы	Деңгей
		Ұпайлар саны				
1	Иса Нұрым	16	6	18	40	III
2	Жомарт Айтұар	27	10	26	63	II
3	Абдрахман Елхан	32	12	32	76	II
4	Мұрат Малика	18	6	20	44	III
5	Нұрмағамбет Амир	30	12	36	78	II
6	Шахметов Зиннур	22	8	24	54	III
7	Мады Амирхан	37	16	39	92	I
8	Кажыкенова Айзере	16	7	18	41	III
9	Жумагул Асанали	22	10	23	55	III
10	Омарова Зарина	48	18	48	114	I

Осылайша кестеге сәйкес біз эксперименттік топтан шыққан қоршаған ортамен таныстырудан көрсеткіштері жоғары – 2 бала (20%), орташа деңгей – 3 бала (30%), төмен деңгей – 5 бала (50%) бар екенін көреміз.

Жиынтық бағалау мен деңгейдің көрсеткіштерін 4-кестеден көре аласыздар.

4-кесте – Жиынтық бағалау және деңгейді анықтау «А» тобы (бақылаушы)

№	Баланың аты-жөні	1 бөлім	2 бөлім	3 бөлім	Барлығы	Деңгей
		Ұпайлар саны				
1	Газизов Тагир	36	16	39	91	I
2	Рамазанов Абдурахман	39	17	40	96	I
3	Ахметова Раяна	20	7	23	50	III
4	Искакова Алима	30	11	31	72	II
5	Ахметова Нурикамал	29	11	27	67	II
6	Абдиашим Амирхан	44	16	33	83	II
7	Умарбеков Арсен	48	18	48	114	I
8	Смагулова Камила	18	11	20	49	III
9	Ахметова Дана	26	7	27	60	III
10	Хамитов Арслан	20	9	22	53	III

Осылайша кестеге сәйкес біз бақылаушы топтан шыққан қоршаған ортамен таныстырудан көрсеткіштері жоғары – 3 бала (30%), орташа деңгей – 3 бала (30%), төмен деңгей – 4 бала (40%) бар екенін көреміз.

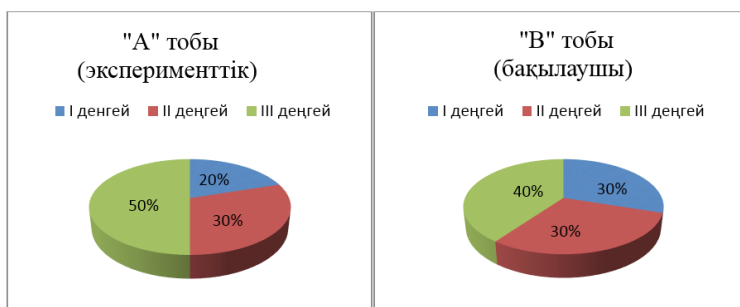
Зерттеудің анықтау кезеңіндегі «А» және «В» топтарының көрсеткіштерін кесте – 5-тен көре аласыздар.

5-кесте – Анықтау кезеңіндегі балалардың қоршаған ортамен таныстырудан нәтижелерінің салыстырмалы кестесі

Деңгей	Зерттеудің анықтау кезеңі			
	«А» тобы		«В» тобы	
	Саны	%	Саны	%
I деңгей	2	20%	3	30%
II деңгей	3	30%	3	30%
III деңгей	5	50%	4	40%

5-кестеге сәйкес эксперименттік топтағы жоғары көрсеткіш көрсеткен балалар саны – 2 (20%), орташа деңгей – 3 (30%), төмен деңгейді – 5 (50%) көрсетті. Ал бақылаушы топтың көрсеткіштері эксперименттік топқа қарағанда ерекшеленбейді.

Эксперименттік және бақылаушы топтағы анықтаушы кезеңінің даму деңгейлерін 2-суреттен көруге болады.

2-сурет – Эксперименттік және бақылаушы топтағы анықтаушы кезеңінің даму деңгейлері

Осылайша кестеге және диаграммаға сәйкес зерттеудің бастапқы кезеңіндегі екі топтың да көрсеткіштері шамамен бірдей болды деп санауға болады.

Түзетуші-дамытушы шараларын қолданғаннан кейін балалардың қоршаған ортамен таныстырудан білім деңгейлерін салыстыру.

Тәжірибелік-эксперименттік зерттеудің қорытынды кезеңінің мақсаты нәтижелерге талдау жасау; мектепалды топ тәрбиеленушілердің қоршаған ортамен таныстырудан оқу-әдістемелік кешенін қолданудың тиімділігін анықтау.

Эксперименттік топтың жиынтық бағалау мен деңгейін 6-кестеде көре аласыздар.

6-кесте – Жиынтық бағалау және деңгейді анықтау «А» тобы (эксперименттік)

№	Баланың аты-жөні	1 бөлім	2 бөлім	3 бөлім	Барлығы	Деңгей
		Ұпайлар саны				
1	Иса Нұрым	35	10	29	74	II
2	Жомарт Айтуар	44	13	34	90	I
3	Абдрахман Елхан	41	16	39	96	I
4	Мұрат Малика	36	9	26	71	II
5	Нұрмағамбет Амир	48	18	51	117	I
6	Шахметов Зиннур	32	13	32	77	II
7	Мады Амирхан	43	18	48	109	I
8	Кажыкенова Айзере	24	12	23	59	III
9	Жумагул Асанали	28	16	28	72	II
10	Омарова Зарина	48	18	54	120	I

Осылайша кестеге сәйкес эксперименттік топтан шыққан қоршаған ортамен таныстырудан көрсеткіштері жоғары деңгей – 5 бала (50%), орташа деңгей – 4 бала (40%), төмен деңгей – 1 бала (10%) бар екенін көреміз.

Бақылаушы топтағы жиынтық бағалау және деңгейді 7-кестеден көре аласыздар.

7-кесте – Жиынтық бағалау және деңгейді анықтау «А» тобы (бақылаушы)

№	Баланың аты-жөні	1 бөлім	2 бөлім	3 бөлім	Барлығы	Деңгей
		Ұпайлар саны				
1	Газизов Тагир	39	16	41	96	I
2	Рамазанов Абдурахман	41	18	41	100	I
3	Ахметова Раяна	21	8	21	50	III
4	Искакова Алима	32	12	32	76	II
5	Ахметова Нурикамал	31	11	26	68	II
6	Абдиашим Амирхан	47	17	32	96	I
7	Умарбеков Арсен	48	18	48	114	I
8	Смагулова Камила	21	10	19	50	III
9	Ахметова Дана	26	10	27	63	II
10	Хамитов Арслан	23	11	24	58	III

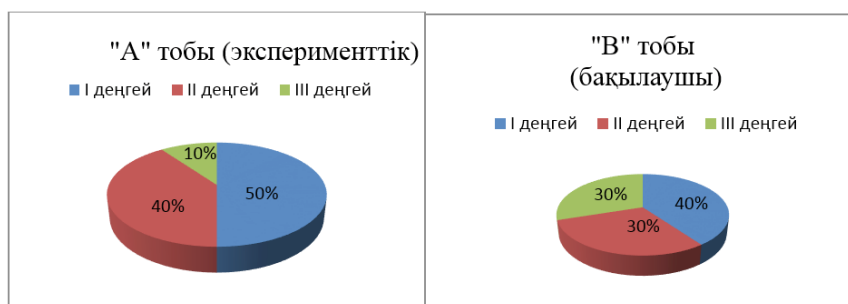
Осылайша кестеге сәйкес біз эксперименттік топтан шыққан қоршаған ортамен таныстырудан көрсеткіштері жоғары деңгей – 4 бала (40%), орташа деңгей – 3 бала (30%), төмен деңгей – 3 бала (30%) бар екенін көреміз.

Зерттеудің қорытынды кезеңіндегі екі топтың көрсеткіштерін 8-кестеден көре аласыздар.

8-кесте – Қорытынды кезеңіндегі балалардың қоршаған ортамен таныстырудан нәтижелерінің салыстырмалы кестесі

Деңгей	Зерттеудің анықтау кезеңі			
	«А» тобы		«В» тобы	
	Саны	%	Саны	%
I деңгей	5	50%	4	40%
II деңгей	4	40%	3	30%
III деңгей	1	10%	3	30%

Осылайша түзету – дамытушы шараларды қолданғаннан кейін жоғары деңгей көрсеткен балалар саны өсті, жоғары деңгейді көрсеткен – 5 бала 50%-ды құрады, орташа деңгей 40%-ды құрап, төмен деңгей 10 %-ға дейін төмендеді.

3-сурет – Эксперименттік және бақылаушы топтағы қорытынды кезеңінің даму деңгейлері

Кесте мен диаграммаға сәйкес екі топтың нәтижелері айтарлықтай ерекшелене бастағанын көруге болады. Эксперименттік топта 5 бала жоғары деңгейге жетті, ал бақылау тобында – 4. Орташа деңгейді эксперименттік топта – 4 бала, ал бақылау тобында – 3. Төмен деңгей эксперименттік тек 1 бала, ал бақылаушы топта – 3 бала.

9-кесте – Қоршаған ортамен таныстырудан оқу әдістемелік кешенін қолданудың эксперименттік және бақылаушы топтарындағы анықтау және қорытынды кезеңдерінің салыстыру нәтижелері

Деңгей	Зерттеудің анықтаушы кезеңі				Зерттеудің қорытынды кезеңі			
	«А» тобы (10 бала)		«В» тобы (10 бала)		«А» тобы (10 бала)		«В» тобы (10 бала)	
	Саны	%	Саны	%	Саны	%	Саны	%
I деңгей	2	20%	3	30%	5	50%	4	40%
II деңгей	3	30%	3	30%	4	40%	3	30%
III деңгей	5	50%	4	40%	1	10%	3	30%

Кестеге сәйкес бақылау тобында көрсеткіштер айтарлықтай өзгерген жоқ: 1 бала төмен деңгейден орташа деңгейге өтті, 1 бала орташа деңгейден жоғары деңгейге көтерілді.

Эксперименттік топта қорытынды кезеңінен кейін бірден даму динамикасын көруге болады. Жоғары деңгей 20%-дан 50%-ға дейін, орташа 30%-дан 40%-ға дейін жоғарылады, ал төмен көрсеткіш 50%-дан 10%-ға дейін төмендеді.

Қорыта келгенде, мектепалды топтарына арналған қоршаған ортамен таныстырудан оқу-әдістемелік кешенді қолдану өз оң нәтижесін көрсетіп, тиімділігін дәлелдеді. Кешендегі ұсынылған әдіс-тәсілдерді, ойындар мен жағдаяттарды қолдану балалардың жан-жақты, атап айтқанда әлеуметтік, танымдық дағдылардың толыққанды дамуына, оқу іс-әрекетіндегі белсенділікті қалыптастыруға ықпал етеді және балалардың қоршаған ортамен байланыс орнатуын қамтамасыз етеді.

Қорытынды

Осылайша, мектепке дейінгі мекеменің ұйымдастырылған қызметі шеңберінде дайындық топтарының балаларына арналған қоршаған әлемді зерттеуге арналған оқу-әдістемелік кешен құрылып, енгізілді.

Мектепке дейінгі тәрбие мен оқытудың стандартты бағдарламасының күтілетін нәтижелеріне сәйкес құрылымдық білім беру қызметіне арналған технологиялық карталар әзірленді. Оқу материалын тиімді игеру үшін дидактикалық материалдар ұсынылады. Практикалық тапсырмаларды орындай отырып, балалар игерілген тақырыпты оқып, бекітеді. Оқу-әдістемелік кешенді әзірлеу барысында дәлелденген, негізделген қазіргі заманға сай ғылыми ұстанымдар негізге алынды.

Түйіндей келе, оқыту процесінде жаңа мазмұндағы әдістемелік нұсқаулықты әзірлеу және оны қолданысқа енгізу әрбір тәрбиешінің міндеті. Міне, жаңа үлгідегі оқыту-әдістемелік кешеннің тиімділігі – баланың жан-жақты дағдыларын дамытып, білімді ұрпақ тәрбиелейді. Ертеңімізді бүгін ойлап, жас ұрпақты жан-жақты тәрбиелеу мен жеткілікті білім қорын беру әр тәрбиешінің міндеті екенін естен шығармайық.

Аталмыш әдістемелік нұсқаулық бүгінгі таңда қоршаған ортамен таныстыру құралы ретінде терең зерттеуге және білім беру процесіне енгізуге лайық, өйткені ол қазіргі мектепке дейінгі тәрбиеленушінің психологиялық-педагогикалық ерекшеліктеріне сәйкес келеді.

Қорыта келгенде, бұл әдістемелік нұсқаулық мектепке дейінгі мекемедегі тәрбиешілерге мен педагогтарға, ата-аналарға таптырмас көмекші құралға айналатыны анық.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі

1. Мектепке дейінгі тәрбие мен оқытудың, бастауыш, негізгі орта, жалпы орта, техникалық және кәсіптік, орта білімнен кейінгі білім берудің мемлекеттік жалпыға міндетті стандарты. Қазақстан Республикасының Оқу-ағарту министрлігі 2022 жылғы 3 тамыздағы №348 бұйрығымен бекітілген. URL: <https://adilet.zan.kz/rus/docs/V2200029031>

2. **Вострухина, Т.В., Кондрыкинская, Л.А.** Знакомим с окружающим миром детей 5–7 лет [Мәтін]. 2-е изд., – М.: ТЦ Сфера, 2020. – 192 б.

3. **Вахрушев, А.А.** Здравствуй, мир!: Пособие по ознакомлению с окружающим миром для детей 4–6 лет [Мәтін] : в 2 ч. – М.: Баласс, – 2002. – 25 б.

4. **Грушина, М.Н.** Ознакомление с окружающим миром : Альбом для детей средней группы дошкольной организации (от 3 лет) [Мәтін]. – Алматы: Атамұра, 2021. – 20 б.

5. Мектепке дейінгі тәрбие мен оқытудың үлгілік оқу бағдарламасы. Қазақстан Республикасының Білім және ғылым министрлігі 2016 жылғы 12 тамыздағы № 499 бұйрығымен бекітілген. URL: <https://adilet.zan.kz/kaz/docs/V1600014235ү8>

6. **Грушина, М.Н.** Ознакомление с окружающим миром: Тетрадь для детей старшей группы дошкольной организации [Мәтін]. – Алматы: Атамұра, 2019. – 21 с.

7. **Айтмағанбетова, Қ.А.** Мен және бәрі, бәрі, бәрі: Қоршаған ортамен таныстыру [Мәтін]. – Алматы: «Аруна» баспасы, 2006. – 76 бет.
8. Мектепке дейінгі тәрбие мен оқытудың үлгілік оқу жоспарлары. Қазақстан Республикасы Оқу-ағарту министрінің 2022 жылғы 9 қыркүйектегі № 394 бұйрығымен бекітілген. URL: <https://kulanabb.kz/wp-content/uploads/2022/11/Ulgilik-okuzhosparu>.
9. «Бір тұтас тәрбие» бағдарламасы. Оқу-ағарту министрінің 2023 жылы қабылданған. URL: https://zhitikara.edu.kz/images/docs/Бір%20тұтас%20тәрбие%20бағдарламасы_compressed.pdf
10. **Илюбаева, А.А., Байтемирова, М.Қ.** Қоршаған ортамен таныстыру: әдістемелік нұсқаулық [Мәтін]. – Астана: «Арман-РВ баспасы», 2024. – 92 б.
11. **Манкеш, А.Е.** Айналаны қоршаған орта. Экология. Әліппе-дәптері 1 [Мәтін]. – Алматы кітап, 2003. – 48 б.
12. **Сағиева, С.З.** «Қоршаған ортамен танысу» Жұмыс дәптері [Мәтін]. Алматы кітап, 2005. – 40 б.
13. **Илюбаева, А.А., Байтемирова, М.Қ.** Қоршаған ортамен таныстыру. Дидактикалық материал [Мәтін]. – Астана: «Арман-РВ баспасы», 2024. – 36 б.
14. **Әмірова, Ә.С., Анартаева, К.А.** Тіл дамытуға әдістемелік құрал [Мәтін]. – Астана: Арман-РВ, 2013. – 167 б.

References

1. Мектепке deyingi tarbie men okytudyn, bastaush, negizgi orta, zhalpy orta, tekhnikalыk zhane kasiptik, orta bilimnen keyingi bilim berudin memlekettik zhalpyga mindetti standarty [State mandatory standard of preschool education and training, primary, basic secondary, general secondary, technical and professional, post-secondary education]. Approved by the order of the Ministry of Education of the Republic of Kazakhstan dated August 3, 2022 No. 348. [Electronic resource] URL: <https://adilet.zan.kz/rus/docs/V2200029031> [In Kazakh]
2. **Vostrukhina, T.V., Kondrykinskaya, L.A.** Znakomim s okruzhayushchim mirom detej 5–7 let [Introducing children 5-7 years old to the outside world] [Text]. 2nd ed. – Moscow: Sphere Shopping Center, 2020. – 192 p. [In Russian]
3. **Vakhrushev, A.A.** Zdravstvuj, mir!: Posobie po oznakomleniyu s okruzhayushchim mirom dlya detej 4-6 let [Hello, world!: A guide to getting to know the world around us for children aged 4-6] [Text] : at 2 o'clock, – Moscow: Balass, 2002. – 25 p. [In Russian]
4. **Grushina, M.N.** Oznakomlenie s okruzhayushchim mirom : Al'bom dlya detej srednej gruppy doshkol'noj organizacii (ot 3 let) [Familiarization with the outside world : An album for children of the middle group of preschool organizations (from 3 years old)] [Text]. – Almaty: Atamura, 2021. – 20 p. [In Russian]
5. Мектепке deyingi tarbie men okytudyn ulgilik oku bagdarlamasy [Standard curriculum of preschool education and training]. Approved by the order of the Ministry of Education and science of the Republic of Kazakhstan dated August 12, 2016 No. 499. [Electronic resource] URL: <https://adilet.zan.kz/kaz/docs/V1600014235y8> [In Kazakh]
6. **Grushina, M.N.** Oznakomlenie s okruzhayushchim mirom: Tetrad' dlya detej starshej gruppy doshkol'noj organizacii [Familiarization with the outside world: A notebook for children of the senior group of preschool organizations] [Text]. – Almaty: Atamura, 2019. – 21 p. [In Russian]
7. **Aitmagambetova, K.A.** Men zhəne bəri, bəri, bəri: Qorsharan ortamen tanystyru [I and everything, everything, everything: introduction to the environment] [Text]. – Almaty: publishing house «Aruna», 2006. – 76 p. [In Kazakh]

8. Mektepke dejingi tarbie men okytudyn ulgilik oku zhosparlary [Standard curricula of preschool education and training]. Approved by order of the Minister of Education of the Republic of Kazakhstan dated September 9, 2022 No. 394. [Electronic resource] URL:<https://kulanabb.kz/wp-content/uploads/2022/11/Ulgilik-okuzhosparly.pdf>. [In Kazakh]

9. «Bir tutas tarbie» bagdarlamasy [The program «One whole education»]. Adopted by the minister of education and science in 2023. URL:https://zhitikara.edu.kz/images/docs/Бip%20тұтас%20тәрбие%20бағдарламасы_compressed.pdf [In Kazakh]

10. **Iyubaeva, A.A., Baitemirova, M.K.** Korshagan ortamen tanystyru: Adistemelik nuskaulyk [Familiarization with the environment: a methodological guide] [Text]. – Astana: «Arman-PV baspasy», 2024. – 92 p. [In Kazakh]

11. **Mankesh, A.E.** Ainalany korshagan orta. Ekologiya. Alippe-dapteri 1 [The environment around. Ecology. Alphabet-Notebook 1] [Text]. – Almaty book, 2003. – 48 p. [In Kazakh]

13. **Iyubaeva, A.A., Baitemirova, M.K.** Korshagan ortamen tanystyru. Didaktikalyk material [Familiarization with the environment. Didactic material] [Text]. – Astana: «Arman-PV baspasy», 2024. – 36 p. [In Kazakh]

12. **Sagieva, S.Z.** «Korshagan ortamen tanysu» Zhumys dapteri [Workbook «Acquaintance with the environment»] [Text]. – Almaty book, 2005. – 40 p. [In Kazakh]

14. **Amirova, Ə.S., Anartaeva, K.A.** Til damytuga adistemelik kural [Methodological manual for the development of language] [Text]. – Astana: Arman-PV, 2013. – 167 p. [In Kazakh]

А.Д. Жомартова¹, А.Ж. Бахралинова^{2*}, А.А. Илюбаева²

¹Торайгыров университет, Павлодар, Республика Казахстан

²Павлодарский педагогический университет имени Элкей Марғұлан, Павлодар, Республика Казахстан

Использование учебно-методического комплекса по ознакомлению с окружающим миром в дошкольном учреждении

Аннотация. В научной статье были рассмотрены вопросы разработки, составления и применения учебно-методического комплекса «Ознакомление с окружающим миром» для детей дошкольного возраста на основе обновленной образовательной программы. Цель статьи – оказание методической помощи педагогам в применении учебно-методического комплекса в организованной деятельности в дошкольном учреждении. В статье подробно изучены актуальные вопросы методики преподавания ознакомления с окружающей средой в дошкольной организации с детьми дошкольного возраста с целью формирования социально-эмоциональных навыков. Вниманию читателей представлены инновационные, эффективные методики преподавания по ознакомлению с окружающим миром в ДОУ, предложены технологические карты, дидактический материал с целью закрепления пройденного материала. В статье приводится краткое описание научной и практической значимости данной работы. Научная значимость заключается в выявлении новых способов написания методических пособий и повышении их эффективности на примере одной из них. Практическая значимость статьи заключается в том, что настоящее исследование может быть полезно практикующим педагогам, методистам дошкольных учреждений. Сформулированы выводы по теме исследования. Данная работа вносит вклад в развитие методики дошкольной педагогики.

Ключевые слова: дошкольники, учебно- методический комплекс, социально -эмоциональные навыки, программа, окружающий мир, исследование.

A.D. Zhomartova¹, A.J. Bakhralinova^{2*}, A.A. Ilyubaeva²

¹Toraighirov University, Pavlodar, Republic of Kazakhstan

²Pavlodar Pedagogical University named after Alkei Margulan, Pavlodar, Republic of Kazakhstan

**The use of an educational and methodological complex
for familiarization with the outside world in a preschool institution**

Annotation. The scientific article considered the issues of developing, compiling and applying the educational and methodological complex «Familiarization with the outside world» for preschool children based on an updated educational program. The purpose of the article is to provide methodological assistance to teachers in the application of an educational and methodological complex in organized activities in a preschool institution. The article examines in detail the topical issues of teaching methods of familiarization with the environment in a preschool organization with pre-school children in order to form socio-emotional skills. The readers are presented with innovative, effective teaching methods for familiarizing themselves with the outside world in the preschool, technological maps, didactic material are offered in order to consolidate the material they have studied. The article provides a brief description of the scientific and practical significance of this work. The scientific significance lies in the identification of new ways of writing methodological manuals and higher

Keywords: preschoolers, educational and methodological complex, social and emotional skills, program, the world around us, research.

*Мақаланы рәсімдеу үшін қойылатын талап
(үлгіні пайдаланыңыз):*

Редакциялық алқа журналдың ғылыми-педагогикалық бағыты бойынша бұрын жарияланбаған мақалаларды қабылдайды. Мақала электрондық форматта (doc, .docx) тек журналдың ресми сайтына жүктеу арқылы <https://vestnik.ppu.edu.kz/> ұсынылады.

Шрифт кеглі – 12 (кесте мәтініне – 10 рұқсат етіледі), шрифт – Times New Roman, түзету – мәтін ені бойынша, интервал – бір, абзац шегінісі – 1,25 см, өрістері: жоғарғы және төменгі – 2 см, сол және оң – 2 см.

Суреттер, кестелер, графиктер, диаграммалар және т.б. нөмірлері мен атауын көрсете отырып, тікелей мәтінде ұсынылады (мысалы, 1 – сурет (кесте) – суреттің атауы). Кестенің атауы кестенің жоғарғы жағында абзацтан, суреттің атауы суреттің төменгі жағында ортадан көрсетіледі. Суреттер, кестелер, графиктер мен диаграммалар саны мақаланың барлық көлемінің 20%-нан аспауы тиіс.

Мақаланың көлемі (атауын, авторлар туралы мәліметтерді, аннотацияны, кілтті сөздерді, библиографиялық тізімді есепке алмағанда) кемінде 3000 сөзді құрауы және 5000-нан аспауы тиіс.

Мақаланы жариялау құны 8600 тг, Әлкей Марғұлан атындағы ППУ қызметкерлеріне 4300 тг құрайды және төлем, мақала баспаға қабылданғаннан кейін төленеді. Шетелдік авторлар (ҚР авторларынсыз) – тегін.

Мақала құрылымы:

Бірінші жол – ЭОЖ нөмірі, (эмбебап ондық жіктеу) түзету – сол жақ шетінен, шрифт – жартылай қалың.

Екінші жол – FTAMP нөмірі (ғылыми техникалық ақпараттың мемлекетаралық рубрикаторы), түзету – сол жақ шеті бойынша, шрифт – жартылай қалың.

Бір бос орын (пробел)

Мақаланың авторы(лары) – аты-жөні мен тегі көрсетіледі отырып, бірнеше автор болған кезде жұмыс орындары реттік нөмірлері бар тізім түрінде көрсетіледі (үстеме), қала, мемлекет. Бұдан әрі – жеке жолда автордың e-mail көрсетіледі: бірнеше автор болған жағдайда тек қана корреспондент автордың e-mail көрсетіледі. Корреспондент автор* белгісімен белгіленеді. Рәсімдеуді мақала үлгісінен қараңыз.

Бір бос орын (пробел)

Мақаланың атауы (тақырыбы) мақаланың мәні мен мазмұнын көрсетіп, оқырманның назарын аударуы және қысқа және мазмұнды болуы керек. Тақырыптың оңтайлы ұзындығы – 7–13 сөз. Мақаланың атауы мақала тілінде ұсынылуы керек. Мақаланың атауы жартылай қалың шрифтпен, бас әріптермен, түзету ортасында ұсынылады.

Бір бос орын (пробел)

Мақала тілінде 150–250 сөзден тұратын аннотация (басқа екі тілде әдебиеттер тізімінен кейін мақаланың соңында беріледі).

Аннотация құрылымы келесі МІНДЕТТІ тармақтарды қамтиды:

- Зерттеу тақырыбы туралы кіріспе сөз.
- Ғылыми зерттеудің мақсаты, негізгі бағыттары мен идеялары.
- Жұмыстың ғылыми және практикалық маңыздылығының қысқаша сипаттамасы.
- Жүргізілген зерттеудің құндылығы (осы жұмыстың тиісті білім саласына қосқан үлесі).

Кілтті сөздер/сөз тіркестері – мақала тілінде 5–7 сөз.

Аннотация мен кілтті сөздер жартылай қалың шрифтпен, кіші әріптермен, курсивпен ұсынылады. Аннотацияның мазмұны және кілтті сөздер қарапайым қаріппен, кіші әріптермен, курсивпен жазылады.

Бір бос орын (пробел)

Мақала мәтіні

Мақала мәтіні келесі бөліктерді қамтуы керек:

Кіріспе

Тақырыпты таңдауды негіздеу; тақырыптың немесе мәселенің өзектілігі. Осыдан бұрын болған тәжірибелерді сипаттау негізінде тақырыпты таңдауды негіздеуде проблемалық жағдайдың болуы (қандай да бір зерттеулердің болмауы, жаңа объектінің пайда болуы және т.б.) туралы хабарланады. Зерттеудің мақсаты мен міндеттерінің қысқаша сипаттамасы, осы жұмыстың нәтижесін басқа авторлар алған нәтижелерден, зерттеу тақырыбы мен объектісінен, таңдалған саладағы зерттеулердің жалпы тенденцияларын көрсете отырып, проблеманың даму дәрежесінен, зерттеу теориясында, әдіснамасында, практикасында немесе қорытындыларында бар қайшылықтардан, зерттеулердегі немесе ғылыми мектептердегі олқылықтардан, перспективалардан ажырататын зерттеу тақырыбын дамытатын ғылыми жаңалық ұсынылады. Тақырыптың өзектілігі осы объектіні зерттеуге деген жалпы қызығушылықпен анықталады, бірақ бар сұрақтарға толық жауаптардың болмауы тақырыптың теориялық немесе практикалық маңыздылығымен дәлелденеді.

Материалдар мен әдістер

Бөлімде зерттеудің жүйелілігі сипатталады және зерттеуде қолданылатын әдістерді таңдау негізделеді. Зерттеу материалына сипаттама беріледі.

Нәтижелерді алу үшін қолданылған әдістемені, зерттеуде қолданылатын нақты әдістерді сипаттау ұсынылады. Егер деректерді алудың стандартты емес, инновациялық әдістері қолданылса, бұл бөлімді әсіресе мұқият сипаттау керек.

Нәтижелері

Негізгі бөлімде деректерді талдау, жалпылау және түсіндіру арқылы жұмыс гипотезасын (гипотезаларын) дәлелдеу қажет. Көлемі бойынша бұл бөлім мақалада орталық орын алады. Жүргізілген зерттеудің негізгі нәтижелерінің дәлелді баяндамасы, алынған нәтижелердің күтілетін нәтижелерге сәйкестігін сипаттау, зерттеудің қойылған мақсатына қол жеткізудің дәлелі ұсынылады. Алынған нәтижелердің ғылым мен практикада қолданылуының дәлелі келтіріледі. Бөлім нақты авторлық аналитикалық, жүйеленген материалдан тұрады. Қажет болған жағдайда сипаттамасы бар кестелермен, графиктермен, суреттермен қамтамасыз етіледі.

Қорытынды

Бөлімде алынған нәтижелерді жүйелеу көрсетіледі. Зерттеу нәтижелерінің қысқаша тұжырымдамасы, олардың маңыздылығын негіздеу беріледі. Нәтижелердің ғылыми жаңалығы сипатталады, оларды қолданудың мүмкін салалары, практикалық және ғылыми маңыздылығы көрсетіледі. Бөлімге қарастырылған мәселелердің даму болжамын енгізу, зерттеудің негізгі мәселесін одан әрі дамыту перспективаларын ұсыну қажет.

Қаржыландыру туралы ақпарат (бар болса).

Бір бос орын (пробел)

Пайдаланылатын әдебиеттер тізімі

Мақалада қолданылуына қарай [тік жақша арқылы] сілтемелер жасалады, әдебиеттердің саны 10-нан кем және 20-дан аспайтын атауынан тұрады. Сондай-ақ автордың өтініші бойынша зерттелетін мәселе бойынша қосымша ақпарат алу үшін ұсынылатын 10-нан артық емес дереккөздер қосылуы мүмкін.

Дереккөздердің сипаттамасы MEMC 7.1-2003 сәйкес жүзеге асырылады.

Әдебиеттер тізімі екі нұсқада ұсынылуы керек: біріншісі – түпнұсқада, екіншісі – романизацияланған (транслитерация <http://www.translit.ru>). Ағылшын тіліндегі мақалалар ерекшелік болып табылады, оларда әдебиеттерді тек ағылшын тілінде беруге рұқсат етіледі.

Романизацияланған әдебиеттер тізімі келесідей болуы керек: автор (лар), транслитерацияланған нұсқадағы тақырып [мақала атауын жақшадағы ағылшын тіліне аудару], ағылшын тіліндегі белгілері бар.

Транслитерация мысалы:

Matayev, B.A., Tulekova, G.M. «Men» koncepciya psihologiyadagy zertteu pani retinde [The concept of «Self» as a subject of study in psychology] [Text] // Scientific journal of S. Toraigyrov Pavlodar State University. – 2019. – №4. – P. 264-275. [In Kazakh]

Ағылшын тіліндегі мақаланың әдебиетін рәсімдеу мысалы:

Matayev, B.A., Tulekova, G.M. The concept of «Self» as a subject of study in psychology [Text] // Scientific journal of S. Toraigyrov Pavlodar State University. – 2019. – №4. – P. 264-275. [In Kazakh]

Әдебиеттер тізімі мақалада қолданылу реті бойынша ұсынылады.

Бұл бөлімде ескеру қажет:

- ғылымның осы саласында қолданылатын негізгі ғылыми жарияланымдар, зерттеудің озық әдістері келтіріледі;
- 2 дереккөзден артық емес;
- соңғы 20 жылдағы әдебиет көздерін пайдалану қажет;
- библиографиялық тізімде зерттеушілер мақаланың тақырыбы бойынша жариялаған іргелі және өзекті еңбектер болуы керек;
- мәтінде келтірілген жұмыстарға сілтемелер [төртбұрышты жақшада] берілген;

Бір бос орын (пробел)

Мақала тілінен басқа екі тілдегі тақырып, авторлар, аңдатпа және кілт сөздер

Reference-тен кейін мақала тілінен басқа екі тілде (қазақ / орыс / ағылшын) орналастырылады.

Бір бос орын (пробел)

Авторлар туралы мәліметтер мыналарды қамтиды:

- Тегі Аты Әкесінің аты (толық), ғылыми дәрежесі, атағы, лауазымы, ұйымы, мекен-жайы, мемлекет.
- e-mail;
- телефон.

*Б.А. Матаев*¹, К.К. Шалғынбаева², З.К. Қулышарипова¹*

*¹ Әлкей Марғұлан атындағы Павлодар педагогикалық университеті,
Павлодар, Қазақстан Республикасы*

*² Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті,
Астана, Қазақстан Республикасы
mataeynba@pspu.kz*

COVID-19 КЕЗІНДЕ СТУДЕНТТЕРДЕ «МЕН» ТҰЖЫРЫМДАМАСЫН ҚАЛЫПТАСТЫРУ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ

***Аннотация.** Дистанционды оқыту жағдайында «Педагогика және психология» мамандығы бойынша бакалавриат студенттерін кәсіби даярлаудың заманауи психологиялық-педагогикалық зерттеулері «Мен» тұжырымдамасы саласындағы зерттеулердің өзектілігін арттырады. ...*

***Кілтті сөздер:** «Мен» тұжырымдамасы, кәсіби дайындық, студент, тұлға, болашақ маман.*

Кіріспе

Self-realization of a future specialist is impossible without creating your own life and professional strategy. Therefore, it is necessary to develop the skills of self-realization and management of individual actions, as society puts forward new requirements for a person – a modern professional, as an active, creative thinker, able to transform his moral potential in changing conditions.

Материалдар мен әдістер

Many researchers describe two types of «Self» – real and ideal, and already a certain type of the «Self» concept can be attributed to the student professional «Self» concept. The concept of the real «Self» corresponds to the idea of «who I am», and the «ideal» – «what I want to be». In many cases, the real and ideal «Self» concept is different, which can lead to both negative consequences (intrapersonal conflict) and positive ones.

Нәтиже

The ascertaining experiment was carried out on paper in the period from January to April 2020. The participants of the experiment were provided with forms in Kazakh/Russian. All respondents were familiarized with the purpose and objectives of the experiment and warned about the publication of the research results in a generalized analysis of the dissertation work, scientific journals, conferences, etc.

Қорытынды

To identify shifts in the above-mentioned criteria for the formation of the «Self» concept of students after the formative experiment, a control experiment will be conducted using the following methods: The methodology «Studying the motives of students' educational activities» by A.A. Rean, the Methodology «Unfinished sentences», the Methodology of M. Kuhn, T. McPartland «Who am I?», the author's questionnaire, essay, «I am the past, I am the present, I am the future» and A.S. Budassi «Self-assessment of personality» on digital media or through the use of various WEB programs. The estimation of the significance of the shifts was studied using the nonparametric Wilcoxon T-test and the sign criterion. Statistical data processing was carried out using the SPSS Statistics 21 program.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі

1. **Матаев, Б.А.** Кәсіби даярлау жағдайында студенттердің «Мен» концепциясын қалыптастырудың ғылыми негіздері: 6D010300: док. PhD ... дис. [Мәтін] – Нұр-Сұлтан, 2022. – 176 б.
2. **Матаев, Б.А., Тулекова, Г.М.** «Мен» концепция психологиядағы зерттеу пәні ретінде [Мәтін] // С. Торайғыров атындағы Павлодар мемлекеттік университетінің ғылыми журналы. – 2019. – №4. – Б. 264-275.
3. **Staines, J.W.** The Self-Concept in Learning and Teaching [Text] // Australian Journal of Education. – 1963. – №7. – P. 172-186.
4. **Бодалев, А.А., Столин, В.В., Аванесов, В.С.** Общая психодиагностика. [Текст] – СПб.: Речь, 2006. – 440 с.
5. **Сидоров, К.Р.** Методика Дембо-Рубинштейн и её модификация [Текст] // Вестник Удмуртского университета. – 2013. – №1. – С. 40-43.

References

- 1 **Matayev, B.A.** Kasibi dayarlaw zhagdayında studentterdin «Men» koncepciyasyn kalypstastyrudyn gylymi negizderi: dissertaciya na soiskanie stepeni doctora filosofii (PhD) po specialnosti 6D010300 – Pedagogika i psihologiya [Scientific foundations of the formation of the concept of «Self» of students in the conditions of professional training: 6D010300: Doc. PhD ... dis.] [Text] – Nur-Sultan, 2022. – 176 p.
- 2 **Matayev, B.A., Tulekova, G.M.** «Men» koncepciya psihologiyadagy zertteu pani retinde [The concept of «Self» as a subject of study in psychology] [Text] // Scientific journal of S. Toraiyrov Pavlodar State University. – 2019. – №4. – P. 264-275.
- 3 **Staines, J.W.** The Self-Concept in Learning and Teaching [Text] // Australian Journal of Education. – 1963. – №7. – P. 172-186.
- 4 **Bodalev, A.A., Stolin, V.V., Avanesov, V.S.** Obshchaya psihodiagnostika [General psychodiagnostics] [Text] – SPb.: Rech, 2006. – 440 p.
- 5 **Sidorov, K.R.** Metodika Dembo-Rubinshtejn i eyo modifikaciya [Dembo-Rubinstein technique and its modification] [Text] // Bulletin of the Udmurt University. – 2013. – №1. – P. 40-43.

Б.А. Матаев*¹, К.К. Шалгынбаева², З.К. Кульшарипова¹

¹ Павлодарский педагогический университет имени Әлкей Марғұлан,
Павлодар, Республика Казахстан

² Евразийский национальный университет им. Л.Н. Гумилева,
Астана, Республика Казахстан

**Особенности формирования «Я» концепции
у студентов во время covid-19**

Аннотация. Современные психолого-педагогические исследования профессиональной подготовки студентов бакалавриата по специальности «Педагогика и психология» в условиях дистанционного обучения повышают актуальность исследований в области «Я» концепции. ...

Ключевые слова: «Я» концепция, профессиональная подготовка, студент, личность, будущий специалист.

B. Matayev*¹, K. Shalgynbayeva², Z. Kulsharipova¹

¹ Pavlodar Pedagogical University named after Alkei Margulan,
Pavlodar, Republic of Kazakhstan

² L.N. Gumilyov Eurasian National University,
Astana, Republic of Kazakhstan

**Features of the formation of the «Self»
concept of students during the Covid-19**

Annotation. Modern psychological and pedagogical studies of professional training of undergraduate students in the specialty «Pedagogy and Psychology» in online learning conditions increase the relevance of research in the field of the «Self» concept. ...

Keywords: «Self» concept, professional training, student, personality, future specialist.

Информация об авторах: / Information about the authors:

№	Қазақ тілінде	Орыс тілінде	Ағылшын тілінде
1	Матаев Берик Айтбаевич Философия докторы (PhD), Педагогика жоғары мектебінің қауымдастырылған профессоры, Павлодар педагогикалық университеті Павлодар 140000 Қазақстан matayevba@pspu.kz +7-7473455595	Матаев Берик Айтбаевич Доктор философии (PhD), ассоциированный профессор высшей школы педагогики, Павлодарский педагогиче- ский университет Павлодар 140000 Казахстан matayevba@pspu.kz +7-7473455595	Matayev Berik PhD doctor, associate professor of the Higher School of Pedagogy Pavlodar Pedagogical University Pavlodar 140000 Kazakhstan matayevba@pspu.kz +7-7473455595
2			
3			

*Требование для оформления статьи
(используйте шаблон):*

Редакционная коллегия принимает ранее не опубликованные статьи по научно-педагогическому направлению журнала. Статья представляется в электронном формате (.doc, .docx,) **ИСКЛЮЧИТЕЛЬНО** путем загрузки материала на официальный сайт журнала <https://pedvestnik.ppu.edu.kz/>

Кегль шрифта – 12 (в таблицах допускается – 10), шрифт – Times New Roman, выравнивание – по ширине текста, интервал – одинарный, абзацный отступ – 1,25 см, поля: верхнее и нижнее – 2 см, левое и правое – 2 см.

Рисунки, таблицы, графики, диаграммы и др. представляются непосредственно в тексте с указанием нумерации и заглавия (Например, Рисунок (Таблица) 1 – Название рисунка). Название таблицы указывается сверху таблицы с абзаца, название рисунка указывается снизу рисунка по центру. Количество рисунков, таблиц, графиков и диаграмм не должно превышать 20% от всего объема статьи.

Объем статьи (без учета названия, сведений об авторах, аннотации, ключевых слов, библиографического списка) должен составлять от 3000 слов до 5000 слов.

Оплата за публикацию статьи составляет 8600 тенге, для сотрудников ППУ им. Э. Марғұлан 4300 тенге и вносится после одобрения материала научным редактором. Зарубежные авторы без соавторства с отечественными учеными публикуются бесплатно.

Структура статьи:

Первая строка – номер УДК, (универсальная десятичная классификация) выравнивание – по левому краю, шрифт – полужирный.

Вторая строка – номер МРНТИ (Межгосударственный рубрикатор научной технической информации), выравнивание – по левому краю, шрифт – полужирный.

Один пробел

Автор(ы) статьи – с указанием инициалов и фамилии, при наличии нескольких авторов места работы указываются в виде списка с порядковыми номерами (надстрочный), город, страна. Далее – на отдельной строке указывается e-mail автора: при наличии нескольких авторов указывается e-mail только корреспондирующего автора. Корреспондирующий автор обозначается значком*. Оформление смотрите в образце статьи.

Один пробел

Название статьи (Заголовок) – лаконичное и информативное, отражающее содержание статьи, дающее возможность определить направление изучаемой проблемы. Оптимальная длина заголовка: 7–13 слов. Используется полужирный шрифт, буквы прописные, выравнивание – по центру. Название пишется на языке статьи. Название статьи представляется полужирным шрифтом, ПРОПИСНЫМИ буквами, выравнивание – по центру.

Один пробел

Аннотация – объем 150–250 слов, составляется на языке статьи (на двух других языках предоставляется в конце статьи после списка литературы).

Структура аннотации включает в себя следующие **ОБЯЗАТЕЛЬНЫЕ** пункты:

- Вступительное слово о теме исследования.
- Цель, основные направления и идеи научного исследования.
- Краткое описание научной и практической значимости работы.
- Ценность проведенного исследования (вклад, внесенный проведенным исследованием в соответствующую научную область).

Ключевые слова/словосочетания – количеством 5–7 на языке статьи.

Для заголовков «Аннотация» и «ключевые слова» используется полужирный шрифт, буквы строчные, курсив. Для текста аннотации и для ключевых слов используются простой шрифт, строчные буквы и курсив. Выравнивание – по ширине.

Один пробел

Текст статьи

Текст статьи должен включать следующие части:

Введение

Во введении раскрывается актуальность выбранной проблемы исследования, необходимость поиска путей ее решения, степень разработанности. Наряду с этим определяется степень важности ее решения в данный момент, способность результатов работы быть применимыми для решения значимых научно-практических задач. Представляется краткое описание цели и задач исследования, научная новизна, которая отличает результат данной работы от результатов, полученных другими авторами, предмет и объект исследования, степень разработанности проблемы с указанием общих тенденций исследований в выбранной сфере, имеющиеся конфликты в теории, методологии, практике или выводах исследований, пробелы в исследованиях или научных школах, перспективы развития темы исследования. При этом необходимо кратко описать наиболее авторитетные исследования казахстанских ученых, исследователей ближнего и дальнего зарубежья по рассматриваемой теме с указанием обязательных ссылок, отразить исходные гипотезы.

Материалы и методы

В разделе описывается последовательность выполнения исследования и обосновывается выбор методов, применённых в исследовании. Дается описание материала исследования.

Рекомендуется описать методологию, которая применялась для получения результатов, конкретные методы, применимые в исследовании. Если применены нестандартные, инновационные методы получения данных, данный раздел необходимо описать особенно тщательно.

Результаты

Основной раздел, в котором при помощи анализа, обобщения и разъяснения данных необходимо доказать рабочую гипотезу (гипотезы). По объему данный раздел занимает центральное место в статье. Представляется аргументированное изложение основных результатов проведенного исследования, описание соответствия полученных результатов ожидаемым, доказательство достижения поставленной цели исследования. Приводятся доказательства применимости полученных результатов в науке и практике. Раздел состоит из собственно авторского аналитического, систематизированного материала. При необходимости сопровождается таблицами, графиками, рисунками с последующим описанием.

Заключение

В разделе представлена систематизация полученных результатов. Дается краткая формулировка результатов исследования, обоснование их значимости. Описывается научная новизна результатов, указываются возможные сферы их применения, практическая и научная значимость. В раздел необходимо включить прогноз развития рассмотренных вопросов, представить перспективы дальнейшей разработки основной проблемы исследования.

Информация о финансировании (при наличии).

Один пробел

Список используемой литературы

Состоит из 10–20 наименований литературы, на которую делались ссылки по мере употребления в статье.

Также по желанию автора можно включить не более 10 источников, рекомендуемых для получения дополнительных сведений по исследуемой проблеме.

Описание источников осуществляется в соответствии с ГОСТ 7.1-2003

Список литературы необходимо представить в двух вариантах: первый – в оригинале, второй – романизированным алфавитом (транслитерация <http://www.translit.ru>). Исключением являются статьи на английском языке, в них допускается предоставление литературы только на английском языке.

Романизированный список литературы должен выглядеть в следующем виде: автор(-ы), название в транслитерированном варианте [перевод названия статьи на английский язык в квадратных скобках], выходные данные с обозначениями на английском языке.

Пример транслитерации:

Matayev, B.A., Tulekova, G.M. «Men» koncepciya psihologiyadagy zertteu pani retinde [The concept of «Self» as a subject of study in psychology] [Text] // Scientific journal of S. Toraigyrov Pavlodar State University. – 2019. – №4. – P. 264-275. [In Kazakh]

Пример оформления литературы статьи на английском языке:

Matayev, B.A., Tulekova, G.M. The concept of «Self» as a subject of study in psychology [Text] // Scientific journal of S. Toraigyrov Pavlodar State University. – 2019. – №4. – P. 264-275. [In Kazakh]

Список литературы представляется по мере использования в статье.

В данном разделе необходимо учесть, что:

- цитируются основные научные публикации, передовые методы исследования, которые применяются в данной области науки;

- допускается самоцитирование не более 2 источников;

- допускается использование источников, опубликованных за последние 20 лет;

- библиографический список должен содержать фундаментальные и наиболее актуальные труды, опубликованные исследователями по теме статьи;

- ссылки на цитируемые работы в тексте даются в [квадратных скобках];

Один пробел

Название, авторы, аннотация и ключевые слова на двух языках, отличных от языка статьи

Размещается после *Reference* на двух языках, отличных от языка статьи (казахском / русском / английском).

Один пробел

Сведения об авторах включают в себя

- Фамилия Имя Отчество (полностью), ученая степень, звание, должность, организация, адрес, страна;

- e-mail;

- телефон.

*Б.А. Матаев*¹, К.К. Шалгынбаева², З.К. Кульшарипова¹*

*¹ Павлодарский педагогический университет имени Әлкей Марғұлан,
Павлодар, Республика Казахстан*

*² Евразийский национальный университет им. Л.Н. Гумилева,
Астана, Республика Казахстан
matauevba@pspu.kz*

ОСОБЕННОСТИ ФОРМИРОВАНИЯ «Я» КОНЦЕПЦИИ У СТУДЕНТОВ ВО ВРЕМЯ COVID-19

***Аннотация.** Современные психолого-педагогические исследования профессиональной подготовки студентов бакалавриата по специальности «Педагогика и психология» в условиях дистанционного обучения повышают актуальность исследований в области «Я» концепции. ...*

***Ключевые слова:** «Я» концепция, профессиональная подготовка, студент, личность, будущий специалист.*

Введение

Self-realization of a future specialist is impossible without creating your own life and professional strategy. Therefore, it is necessary to develop the skills of self-realization and management of individual actions, as society puts forward new requirements for a person – a modern professional, as an active, creative thinker, able to transform his moral potential in changing conditions.

Материалы и методы

Many researchers describe two types of «Self» – real and ideal, and already a certain type of the «Self» concept can be attributed to the student professional «Self» concept. The concept of the real «Self» corresponds to the idea of «who I am», and the «ideal» – «what I want to be». In many cases, the real and ideal «Self» concept is different, which can lead to both negative consequences (intrapersonal conflict) and positive ones.

Результат

The ascertaining experiment was carried out on paper in the period from January to April 2020. The participants of the experiment were provided with forms in Kazakh/Russian. All respondents were familiarized with the purpose and objectives of the experiment and warned about the publication of the research results in a generalized analysis of the dissertation work, scientific journals, conferences, etc.

Заклучение

To identify shifts in the above-mentioned criteria for the formation of the «Self» concept of students after the formative experiment, a control experiment will be conducted using the following methods: The methodology «Studying the motives of students' educational activities» by A.A. Rean, the Methodology «Unfinished sentences», the Methodology of M. Kuhn, T. McPartland «Who am I?», the author's questionnaire, essay, «I am the past, I am the present, I am the future» and A.S. Budassi «Self-assessment of personality» on digital media or through the use of various WEB programs. The estimation of the significance of the shifts was studied using the nonparametric Wilcoxon T-test and the sign criterion. Statistical data processing was carried out using the SPSS Statistics 21 program.

Список использованной литературы

- 1 **Матаев, Б.А.** Кәсіби даярлау жағдайында студенттердің «Мен» концепциясын қалыптастырудың ғылыми негіздері: 6D010300: док. PhD ... дис. [Мәтін] – Нұр-Сұлтан, 2022. – 176 б.
- 2 **Матаев, Б.А., Тулекова, Г.М.** «Мен» концепция психологиядағы зерттеу пәні ретінде [Мәтін] // С. Торайғыров атындағы Павлодар мемлекеттік университетінің ғылыми журналы. – 2019. – №4. – Б. 264-275.
- 3 **Staines, J.W.** The Self-Concept in Learning and Teaching [Text] // Australian Journal of Education. – 1963. – №7. – P. 172-186.
- 4 **Бодалев, А.А., Столин, В.В., Аванесов, В.С.** Общая психодиагностика. [Текст] – СПб.: Речь, 2006. – 440 с.
- 5 **Сидоров, К.Р.** Методика Дембо-Рубинштейн и её модификация [Текст] // Вестник Удмуртского университета. – 2013. – №1. – С. 40-43.

References

- 1 **Matayev, B.A.** Kasibi dayarlaw zhagdayında studentterdin «Men» koncepciyasyn kalypstastyrudyn gylymi negizderi: dissertaciya na soiskanie stepeni doctora filosofii (PhD) po specialnosti 6D010300 – Pedagogika i psihologiya [Scientific foundations of the formation of the concept of «Self» of students in the conditions of professional training: 6D010300: Doc. PhD ... dis.] [Text] – Nur-Sultan, 2022. – 176 p.
- 2 **Matayev, B.A., Tulekova, G.M.** «Men» koncepciya psihologiyadagy zertteu pani retinde [The concept of «Self» as a subject of study in psychology] [Text] // Scientific journal of S. Toraiyrov Pavlodar State University. – 2019. – №4. – P. 264-275.
- 3 **Staines, J.W.** The Self-Concept in Learning and Teaching [Text] // Australian Journal of Education. – 1963. – №7. – P. 172-186.
- 4 **Bodalev, A.A., Stolin, V.V., Avanesov, V.S.** Obshchaya psihodiagnostika [General psychodiagnostics] [Text] – SPb.: Rech, 2006. – 440 p.
- 5 **Sidorov, K.R.** Metodika Dembo-Rubinshtejn i eyo modifikaciya [Dembo-Rubinstein technique and its modification] [Text] // Bulletin of the Udmurt University. – 2013. – №1. – P. 40-43.

Б.А. Матаев*¹, К.К. Шалғынбаева², З.К. Кульшарипова¹
¹Әлкей Марғұлан атындағы Павлодар педагогикалық университеті,
Павлодар, Қазақстан Республикасы
²Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті,
Астана, Қазақстан Республикасы

**Covid-19 кезінде студенттерде «Мен»
тұжырымдамасын қалыптастыру ерекшеліктері**

Аннотация. Дистанционды оқыту жағдайында «Педагогика және психология» мамандығы бойынша бакалавриат студенттерін кәсіби даярлаудың заманауи психологиялық-педагогикалық зерттеулері «Мен» тұжырымдамасы саласындағы зерттеулердің өзектілігін арттырады. ...

Кілтті сөздер. «Мен» тұжырымдамасы, кәсіби дайындық, студент, тұлға, болашақ маман.

B. Matayev*¹, K. Shalgynbayeva², Z. Kulsharipova¹
¹Pavlodar Pedagogical University named after Alkei Margulan,
Pavlodar, Republic of Kazakhstan
²L.N. Gumilyov Eurasian National University,
Astana, Republic of Kazakhstan

**Features of the formation of the «Self»
concept of students during the Covid-19**

Annotation. Modern psychological and pedagogical studies of professional training of undergraduate students in the specialty «Pedagogy and Psychology» in online learning conditions increase the relevance of research in the field of the «Self» concept. ...

Keywords: «Self» concept, professional training, student, personality, future specialist.

Информация об авторах: / Information about the authors:

№	Қазақ тілінде	Орыс тілінде	Ағылшын тілінде
1	Матаев Берик Айтбаевич Философия докторы (PhD), Педагогика жоғары мектебінің қауымдастырылған профессо- ры, Павлодар педагогикалық университеті Павлодар 140000 Қазақстан matayevba@pspu.kz +7-7473455595	Матаев Берик Айтбаевич Доктор философии (PhD), ассоциированный профессор высшей школы педагогики, Павлодарский педагогиче- ский университет Павлодар 140000 Казахстан matayevba@pspu.kz +7-7473455595	Matayev Berik PhD doctor, associate professor of the Higher School of Pedagogy Pavlodar Pedagogical University Pavlodar 140000 Kazakhstan matayevba@pspu.kz +7-7473455595
2			
3			

*Requirement for to format the article
(Use a template):*

The Editorial Board accepts previously unpublished articles in the scientific-pedagogical direction of the journal. Articles are submitted in electronic format (.doc, .docx,) ONLY by uploading them via the journal website <https://pedvestnik.ppu.edu.kz/>

The font size is 12 (the text of the tables may be 10), the font is Times New Roman, alignment – to the text width, single spacing, paragraph indent – 1.25 cm, margins: upper and lower – 2 cm, left and right – 2 cm.

Figures, tables, graphs, diagrams, etc. should be presented directly in the text, indicating the numbering and title (e.g., Figure (Table) 1 – Figure name). The name of the table is indicated at the top of the table, the name of the figure is indicated at the bottom of the figure. The number of figures, tables, graphs and diagrams should not exceed 20% of the total volume of the article.

The volume of the article (not including the title, information about the authors, abstract, keywords, bibliography list) should be at least 3000 words and should not exceed 5000.

The fee for the publication of the article is 8600, for employees of the A. Margulan PPU 4300 tng. and is paid by the author after approval by the scientific editor. Foreign authors, if they are published free of charge without co-authorship with domestic scientists.

Structure of the article:

First line – UDC number, (Universal Decimal Classification) alignment – on the left edge, font – bold.

Second line – MRSTI number (Interstate Rubricator of Scientific and Technical Information), left-alignment, bold font.

Single gap

The author(s) of the article – with initials and surname, if there are several authors, the places of work should be indicated as a list with ordinal numbers (superscript) in the sequence corresponding to the list of authors, city, country. Further, on a separate line indicate the author's e-mail: if there are several authors, only the e-mail of the corresponding author is indicated. The corresponding author is marked by *. For the design, see the sample article.

Single gap

The title of the article (Title) should reflect the essence and content of the article and catch the reader's attention. The title should be local and informative. The optimal length of the title is 7-13 words. The title should be presented in the language of the article. The title should be written in bold letters, in capital letters, centred and aligned.

Single gap

An abstract of 150-250 words in the language of the article (in the other two languages, it is provided at the end of the article after the list of references).

The structure of the abstract includes the following MUST paragraphs:

- Introduction about the topic of the research.
- Purpose, main directions and ideas of scientific research.
- Brief description of the scientific and practical importance of the work.
- The value of the research undertaken (the contribution made by the work to the relevant field of knowledge).

Keywords/phrases – number of 5–7 in the language of the article.

The annotation and keywords are presented in bold, lower case letters, italics. The very content of the annotation and the keywords themselves are in simple font, lowercase letters, italics.

Single gap

Article text

The text of the article should include the following parts:

Introduction (rationale for the choice of topic; relevance of the topic or problem. In the rationale for the choice of topic, based on the description of the experience of predecessors, a problem situation is reported (lack of any research, emergence of a new object, etc.). The relevance of the topic is determined by the general interest in the study of the given object, but the lack of exhaustive answers to the available questions, it is proved by the theoretical or practical significance of the topic).

Materials and methods (should consist of a description of the materials and progress of the work, as well as a full description of the methods used. The characterisation or description of the research material includes its presentation in qualitative and quantitative terms. The characterisation of the material is one factor that determines the validity of the conclusions and research methods. It should also cover the fundamental and new works on the topic researched by domestic and foreign scientists (at least 10 works), analysis of these works in terms of their scientific contribution, as well as gaps in research, which you complete in your article).

Results (provide an analysis and discussion of your research findings. Conclusions are given on the results of the study, and the main point is made. This is one of the most important sections of your paper. It should include an analysis of your work and a discussion of your findings in comparison with previous work, analyses and conclusions.)

Conclusion (summarising and summarising the work at this stage; confirming the truth of the assertion made by the author and the author's conclusion on the change in scientific knowledge in the light of the results obtained. The conclusions should not be abstract, they should be used to summarise the results of the research in a particular scientific field, with a description of suggestions or possibilities for further work).

Funding information (if available).

Single space

References

consists of 10–20 titles of literature to which references were made as they were used in the article. Also, at the request of the author not more than 10 recommended sources for additional information on the problem under study.

The description of the sources is made in accordance with State Standard 7.1-2003.

The list of references should be presented in two versions: the first – in the original, the second – in romanized alphabet (transliteration <http://www.translit.ru>). The exception is articles in English, they are allowed to provide literature only in English.

The Romanized list of references should look as follows: author(s), title in transliterated variant [translation of the title of the article into English in square brackets], the output data with designations in English.

Example of transliteration:

Matayev, B.A., Tulekova, G.M. «Men» koncepciya psihologiyadagy zertteu pani retinde [The concept of «Self» as a subject of study in psychology] [Text] // Scientific journal of S. Toraigyrov Pavlodar State University. – 2019. – №4. – P. 264-275. [In Kazakh]

An example of the design of the literature of an article in English:

Matayev, B.A., Tulekova, G.M. The concept of «Self» as a subject of study in psychology [Text]
// Scientific journal of S. Toraigyrov Pavlodar State University. – 2019. – №4. – P. 264-275. [In Kazakh]

The list of references is presented as the article is used.

This section should take into account:

- main scientific publications, advanced research methods that are applied in the given field of science are cited;
- self-citations not more than 2 sources;
- it is necessary to use sources of literature for the last 20 years;
- the bibliography list should contain fundamental and most relevant works published by researchers on the topic of the article;
- the references to the cited papers in the text should be given in [square brackets];

Single space

Title, authors, abstract and keywords in two languages other than the language of the article is placed after *Reference* in two languages other than the language of the article (Kazakh / Russian / English).

One space

Information about the authors include

- Full name, academic degree, title, position, organization, address, country;
- e-mail;
- telephone.

B. Matayev^{*1}, *K. Shalgynbayeva*², *Z. Kulsharipova*¹

¹*Pavlodar Pedagogical University named after Alkei Margulan,
Pavlodar, Republic of Kazakhstan*

²*L.N. Gumilyov Eurasian National University,
Astana, Republic of Kazakhstan
matayevba@pspu.kz*

FEATURES OF THE FORMATION OF THE «SELF» CONCEPT OF STUDENTS DURING THE COVID-19

Annotation. *Modern psychological and pedagogical studies of professional training of undergraduate students in the specialty «Pedagogy and Psychology» in online learning conditions increase the relevance of research in the field of the «Self» concept. ...*

Keywords: *«Self» concept, professional training, student, personality, future specialist.*

Introduction

Self-realization of a future specialist is impossible without creating your own life and professional strategy. Therefore, it is necessary to develop the skills of self-realization and management of individual actions, as society puts forward new requirements for a person – a modern professional, as an active, creative thinker, able to transform his moral potential in changing conditions.

Materials and methods

Many researchers (Baumeister et al., 1989; Burns, 1979; Rogers, et al., 1957) describe two types of «Self» – real and ideal, and already a certain type of the «Self» concept can be attributed to the student professional «Self» concept. The concept of the real «Self» corresponds to the idea of «who I am», and the «ideal» – «what I want to be». In many cases, the real and ideal «Self» concept is different, which can lead to both negative consequences (intrapersonal conflict) and positive ones.

Results

The ascertaining experiment was carried out on paper in the period from January to April 2020. The participants of the experiment were provided with forms in Kazakh/Russian. All respondents were familiarized with the purpose and objectives of the experiment and warned about the publication of the research results in a generalized analysis of the dissertation work, scientific journals, conferences, etc.

Conclusion

To identify shifts in the above-mentioned criteria for the formation of the «Self» concept of students after the formative experiment, a control experiment will be conducted using the following methods: The methodology «Studying the motives of students' educational activities» by A.A. Rean, the Methodology «Unfinished sentences», the Methodology of M. Kuhn, T. McPartland «Who am I?», the author's questionnaire, essay, «I am the past, I am the present, I am the future» and A.S. Budassi «Self-assessment of personality» on digital media or through the use of various WEB programs. The estimation of the significance of the shifts was studied using the nonparametric Wilcoxon T-test and the sign criterion. Statistical data processing was carried out using the SPSS Statistics 21 program.

References

1 **Matayev, B.A.** Kasibi dayarlaw zhagdayında studentterdin «Men» koncepciyasyn kalyptastyrudyn gylymi negizderi: dissertaciya na soiskanie stepeni doctora filosofii (PhD) po specialnosti 6D010300 – Pedagogika i psihologiya [Scientific foundations of the formation of the concept of «Self» of students in the conditions of professional training: 6D010300: Doc. PhD ... dis.] [Text] – Nur-Sultan, 2022. – 176 p.

2 **Matayev, B.A., Tulekova, G.M.** «Men» koncepciya psihologiyadagy zertteu pani retinde [The concept of «Self» as a subject of study in psychology] [Text] // Scientific journal of S. Toraigyrov Pavlodar State University. – 2019. – №4. – P. 264-275.

3 **Staines, J.W.** The Self-Concept in Learning and Teaching [Text] // Australian Journal of Education. – 1963. – №7. – P. 172-186.

4 **Bodalev, A.A., Stolin, V.V., Avanesov, V.S.** Obshchaya psihodiagnostika [General psychodiagnosics] [Text] – SPb.: Rech, 2006. – 440 p.

5 **Sidorov, K.R.** Metodika Dembo-Rubinshtejn i eyo modifikaciya [Dembo-Rubinstein technique and its modification] [Text] // Bulletin of the Udmurt University. – 2013. – №1. – P. 40-43.

Б.А. Матаев *¹, К.К. Шалғынбаева², З.К. Кульшарипова¹

¹ Өлкей Марғұлан атындағы Павлодар педагогикалық университеті,
Павлодар, Қазақстан Республикасы

² Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті,
Астана, Қазақстан Республикасы

Covid-19 кезінде студенттерде «Мен» тұжырымдамасын қалыптастыру ерекшеліктері

Аннотация. Дистанционды оқыту жағдайында «Педагогика және психология» мамандығы бойынша бакалавриат студенттерін кәсіби даярлаудың заманауи психологиялық-педагогикалық зерттеулері «Мен» тұжырымдамасы саласындағы зерттеулердің өзектілігін арттырады. ...

Кілтті сөздер. «Мен» тұжырымдамасы, кәсіби дайындық, студент, тұлға, болашақ маман.

Б.А. Матаев*¹, К.К. Шалгынбаева², З.К. Кульшарипова¹

¹ Павлодарский педагогический университет имени Әлкей Марғұлан,
Павлодар, Республика Казахстан

² Евразийский национальный университет им. Л.Н. Гумилева,
Астана, Республика Казахстан

**Особенности формирования «Я»-концепции
у студентов во время covid-19**

Аннотация. Современные психолого-педагогические исследования профессиональной подготовки студентов бакалавриата по специальности «Педагогика и психология» в условиях дистанционного-обучения повышают актуальность исследований в области «Я» концепции. ...

Ключевые слова: «Я»-концепция, профессиональная подготовка, студент, личность, будущий специалист.

Информация об авторах: / Information about the authors:

№	Қазақ тілінде	Орыс тілінде	Ағылшын тілінде
1	Матаев Берик Айтбаевич Философия докторы (PhD), Педагогика жоғары мектебінің қауымдастырылған профессо- ры, Павлодар педагогикалық университеті Павлодар 140000 Қазақстан matayevba@pspu.kz +7-7473455595	Матаев Берик Айтбаевич Доктор философии (PhD), ассоциированный профессор высшей школы педагогики, Павлодарский педагогиче- ский университет Павлодар 140000 Казахстан matayevba@pspu.kz +7-7473455595	Matayev Berik PhD doctor, associate professor of the Higher School of Pedagogy Pavlodar Pedagogical University Pavlodar 140000 Kazakhstan matayevba@pspu.kz +7-7473455595
2			
3			

Компьютерде терген: С. Пилипенко

Басуға 23.12.2024 ж. қол койылды.
Форматы 70×100 1/16. Кітап-журнал қағазы.
Көлемі 6,5 шартты б.т. Таралымы 300 дана.
Бағасы келісім бойынша.
Тапсырыс № 1521

Компьютерная верстка: С. Пилипенко

Подписано в печать 23.12.2024 г.
Формат 70×100 1/16. Бумага книжно-журнальная.
Объем 6,5 уч.-изд. л. Тираж 300 экз.
Цена договорная.
Заказ № 1521

Редакционно-издательский отдел
Павлодарского педагогического университета имени Әлкей Марғұлан
140002, г. Павлодар, ул. Олжабай батыр, 60.